

แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
กรณีศึกษา: พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคูณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

GUIDELINES FOR WETLAND MANAGEMENT:
A CASE STUDY OF NONGPLAKHOON WETLAND, SELAPHUM DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE

วิชากรณ์ สุทธิประภา
WICHAPORN SUTTIPRAPA

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของกรณีศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองมณฑลภาคตะวันตก

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2552

KMITL-2009-AR-M-001-075

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
กรณีศึกษา : พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

**GUIDELINES FOR WETLAND MANAGEMENT:
A CASE STUDY OF NONGPLAKHOON WETLAND, SELAPHUM DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE**

T105288

วิชากรณ์ สุทธิประภา
WICHAPORN SUTTIPRAPA

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2552

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน.....105288
วันเดือนปี 1.8 พ.ย. 2552

KMITL - 2009 - AR - M - 001 - 075

b.....
i.....

**GUIDELINES FOR WETLAND MANAGEMENT:
A CASE STUDY OF NONGPLAKHOON WETLAND, SELAPHUM DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE**

WICHAPORN SUTTIPRAPA

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING IN URBAN AND ENVIRONMENTAL PLANNING
FACULTY OF ARCHITECTURE
KING MONGKUT'S INSTITUTE TECHNOLOGY LADKRABANG**

2009

KMITL - 2009 - AR - M - 001 - 075

COPYRIGHT 2009

FACULTY OF ARCHITECTURE

KING MONGKUT'S INSTITUTE TECHNOLOGY LADKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

กรณีศึกษา : พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

นักศึกษา

นางสาววิชากรณ์ สุทธิประภา

รหัสประจำตัว

47061524

ปริญญา

การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชา

การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

พ.ศ.

2552

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รศ.ดร.นิติชาญ ปลื้มอารมย์

บทคัดย่อ

พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การขยายพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำก่อนที่จะกระจายออกไปสู่บริเวณอื่น ๆ ทั้งยังช่วยในการเก็บรักษาน้ำเพื่อการเกษตรและกิจกรรมอื่น ๆ ช่วยให้เกิดสมดุลทางระบบนิเวศ ทั้งยังสร้างผลิตผลทางนิเวศให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมากมาย

พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณเป็นพื้นที่หนึ่งในหลายพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติอย่างไรก็ดี ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณเผชิญปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมและเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพวิทยานิพนธ์นี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาสามข้อคือ 1) ศึกษาสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน 2) ศึกษานโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน ตลอดจนความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ศึกษา 3) เสนอแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแก่องค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

ผลการศึกษาสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน พบว่า พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมีลักษณะเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เก็บกักน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เพื่อการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากพื้นที่นี้ถูกใช้เป็นที่รองรับน้ำเสียจาก ร้านอาหารแพริมน้ำที่อยู่บริเวณริมฝั่งซึ่งกำลังขยายกิจการมากขึ้น และการกำจัดพีชลอยน้ำซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย วางไข่ และเลี้ยงลูกอ่อนของนกและปลา ทำให้ระบบนิเวศหนองน้ำเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ความขัดแย้งในการแบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยงานที่ยังไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการหรือพัฒนาพื้นที่ร่วมกันได้อย่างเต็มที่ จากการศึกษาพบว่ารูปแบบที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการ ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่ม

น้ำหนองปลาควมร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล คือ มีความต้องการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสามารถใช้พื้นที่เป็นแหล่งอาหาร เช่น การจับปลาเพื่อเป็นอาหารได้

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4 ประเด็นคือ การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมคำนึงถึงความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศ การบริหารจัดการทรัพยากร โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วม โดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการบริหารจัดการทรัพยากร โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความตระหนักแก่ชุมชนให้มีพลังสำหรับรักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 4 ข้อคือ 1) ส่งเสริมการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน 2) ใช้หลักการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาควมตามการแบ่งเขตการบริหารจัดการ (Zoning) เป็นกรอบแนวทางการบริหารจัดการแบบองค์รวม 3) พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรท้องถิ่น และ 4) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำในวันสำคัญของชุมชน สำหรับชุมชนที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำอยู่ในท้องถิ่น

Thesis Title	Guidelines For Wetland Management : A Case Study Of Nongplakhoon Wetland, Selaphum District, Roi-et Province
Student	Miss Wichaporn Suttiwapa
Student ID.	47061524
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Program	Urban and Environmental Planning
Year	2009
Thesis Advisor	Assoc.Prof.Dr. Nitichan Pleumarom

ABSTRACT

Wetlands in the river deltas are rich food-resource for aquatic animals especially in the nurturing stage. It is useful for agricultural activities and contributes to the balance in ecological system. Thus it gives a great benefit to human-being.

The Nong Plakhoon Wetland (NPW) is one of the most important wetlands in Thailand. Unfortunately, NPW is deteriorating and there is a need to protect its bio-diversity. Therefore, the thesis set out three objectives: 1) to investigate the physical condition including current land use and issues, 2) to examine the policy of the local government on the management of the area including opinion of local residents, and 3) to propose management guidelines to the local government which can be used for the future development of the area.

The result of the investigation on the physical condition, land use, and issues shows that NPW serves as a source of food for the local residents. It is also a water resource for everyday use and agriculture. The degrading environmental quality mainly comes from the waste water from rafting restaurants. The number of the restaurants is increasing without a water treatment system. In addition, the elimination of water plants affects the number of bird and fish, as water plants are their major source of food. Subsequently, it creates a great impact on the whole ecosystem. Moreover, unclear responsibility of the competent authorities becomes an obstacle for the management and development of the area. The result of the study shows that local residents are willing to work with the local government in promoting the area for eco-tourism and at the same time for serving as a source of food for local residents.

As a result, this research proposes four principle management guidelines. First, the resource management should take a holistic approach considering all kinds of relationships within the ecosystem. Second, it should take bio-diversity into the consideration. Third, it should consider direct participation of the local resident towards decentralization. Lastly, it should help local government in raising public awareness. Moreover, there are four recommendations: 1) encourage the establishment of association regarding conservation and sustainable development of the wetland, 2) introduce the holistic management guidelines through zoning system, 3) develop educational program regarding the wetland to raise the public awareness, and 4) promote the conservation activities regarding the wetland in the existing social event of the local communities.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ	VI
สารบัญตาราง.....	X
สารบัญภาพ.....	XI
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.3.1 ด้านพื้นที่ศึกษา.....	3
1.3.2 ด้านเนื้อหางานวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.5 ขั้นตอนในการศึกษา.....	6
1.6 นิยามศัพท์.....	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	9
2.1 แนวความคิดเรื่องเรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำ.....	9
2.2 แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	21
2.3 แนวความคิดองค์การบริหารส่วนตำบล.....	24
2.4 แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	30
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
2.6 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง.....	38
2.7 กรอบแนวความคิดในการวิจัย.....	41
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	43
3.1 ข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูล.....	43

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2 พื้นที่ศึกษา.....	43
3.3 การสุ่มตัวอย่างและขนาดประชากร.....	44
3.4 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	45
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	46
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	49
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	50
4.1 สภาพทั่วไปของจังหวัด.....	50
4.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	53
4.2.1 ประวัติความเป็นมา.....	53
4.2.2 สภาพทางกายภาพ.....	55
1. ที่ตั้งและอาณาเขต.....	55
2. การปกครอง.....	56
3. ลักษณะภูมิอากาศ.....	57
4. ลักษณะภูมิประเทศ.....	57
5. สภาพทางชีวภาพ.....	57
1) ทรัพยากรธรรมชาติ.....	57
2) สัตว์.....	58
3) พืช.....	59
4.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ- สังคม.....	59
1. จำนวนประชากรและครัวเรือน.....	59
2. อาชีพ.....	62
3. การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	63
4. สภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	65
4.3 แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล.....	72
4.3.1 แผนพัฒนาช่วงที่ผ่านมาขององค์การบริหารส่วนตำบลขาว (พ.ศ. 2548 - 2550).....	72

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3.2 แผนพัฒนาปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว (พ.ศ. 2551 – 2553).....	73
4.3.3 แผนพัฒนาช่วงที่ผ่านมาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว (พ.ศ. 2548 - 2550)	76
4.3.4 แผนพัฒนาในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว (พ.ศ. 2551 - 2553).....	77
4.3.5 สรุปนโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการ พื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน.....	80
4.4 สรุปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา.....	82
บทที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	83
5.1 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปร จากแบบสอบถาม.....	83
5.2 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือ แสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนา.....	86
5.3 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของ องค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ.....	87
5.4 วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ.....	92
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	94
6.1 สรุปสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของ พื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน.....	95
6.2 สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปร จากแบบสอบถาม.....	95
6.3 สรุปศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	97
6.4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวคิดบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ	98

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.5 ข้อเสนอแนะ.....	101
6.6 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	102
บรรณานุกรม.....	103
ภาคผนวก.....	109
ภาคผนวก ก แผนที่พื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดร้อยเอ็ด.....	110
ภาคผนวก ข แบบสอบถาม.....	112
ภาคผนวก ค อานาจหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546.....	118
ประวัติผู้เขียน.....	124

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่	
3.1 แสดงตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	47
4.1 แสดงจำนวนหมู่บ้าน และประชากรในตำบลเมืองไพรและตำบลขวาว.....	57
4.2 แสดงข้อมูลเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาอยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่าง.....	61
4.3 แสดงข้อมูลอาชีพ และรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	62
4.4 แสดงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณของกลุ่มตัวอย่าง.....	64
4.5 แสดงสภาพปัญหาบริเวณรอบๆพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	66
4.6 แสดงสภาพแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	67
4.7 แสดงความหนาแน่นและความเป็นระเบียบของร้านริมน้ำ.....	68
4.8 แสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนา และแนวโน้มการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	69
4.9 แสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการรับทราบข้อมูล การให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรม และการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	70
4.10 แสดงประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ศึกษา.....	71
4.11 แสดงการเลือกรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของกลุ่มตัวอย่าง.....	72
4.12 แสดงตารางสรุปแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาวและเมืองไพรตามหลักการบริหารทรัพยากรธรรมชาติ.....	81
5.1 แสดงตารางความสัมพันธ์ของอายุกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนา.....	84
5.2 แสดงตารางความสัมพันธ์ของรายได้กับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆในพื้นที่.....	85
5.3 แสดงตารางความสัมพันธ์ของระยะเวลาอยู่อาศัยกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนา.....	86
5.4 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 เขตการปกครองกับการได้รับข่าวสาร การร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนา.....	87
5.5 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบล กับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ.....	89

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่

1.1 แสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตามเขตการปกครองตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	4
1.2 แสดงแผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด....	5
1.3 แสดงกรอบการวิจัย.....	7
2.1 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำและริมฝั่งแม่น้ำ.....	11
2.2 แสดงผังโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล.....	25
2.3 แสดงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	32
3.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	44
4.1 แสดงแผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	52
4.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	54
4.3 แสดงแผนที่แสดงที่ตั้งตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ.....	55
4.4 ลักษณะทางกายภาพพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	57
4.5 ชนิดของสัตว์ที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	59
4.6 ลักษณะของพืชที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	60
4.7 อาชีพของประชาชนในพื้นที่ศึกษา.....	63
4.8 การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	65
4.9 สภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ.....	65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ชุ่มน้ำ คือ พื้นที่ที่มีน้ำหรือโคลนปกคลุมอยู่เป็นประจำ เป็นแหล่งรวมของพลังงานมากมายที่เกิดขึ้นจากการไหลมารวมกันของน้ำประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ บกและน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การขยายพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำก่อนที่จะกระจายออกไปสู่บริเวณอื่น ๆ ทั้งยังช่วยในการเก็บรักษาน้ำเพื่อการเกษตรและกิจกรรมอื่น ๆ ช่วยให้เกิดสมดุลทางระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำ ทั้งยังสร้างผลิตผลทางนิเวศให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมากมาย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ 168,854 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทน้ำจืด 14,750 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 1,999.5 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.18 ของพื้นที่ภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ชุ่มน้ำประเภททะเลสาบหรือบึง รวม 6,168 แห่ง ซึ่งมีพื้นที่ 836 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนองน้ำ รวม 368 แห่ง มีพื้นที่ 49.79 ตารางกิโลเมตร

บทบาทของพื้นที่ชุ่มน้ำในความหมายมักมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับวิถีชุมชนมาแต่ในอดีต เป็นแหล่งที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ซึ่งได้ใช้ประโยชน์เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การแข่งเรือ ลอยกระทง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ชุ่มน้ำทุกแห่งมีอีกบทบาทคือ ในด้านเศรษฐกิจความมั่นคงของชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงโดยเป็นแหล่งยังชีพที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จากการศึกษาของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2542) พบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำบางแห่งทำให้ชุมชนมีรายได้มากกว่าร้อยละ 50-80 ของรายได้ทั้งหมด แต่บางแห่งได้เกิดผลกระทบตรงข้าม นั่นคือปัญหาของการพัฒนาที่ขาดการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในเชิงพื้นที่ที่มนุษย์เข้าไปร่วมอยู่ด้วย

จากความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลขาว และตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ 0.8 ตารางกิโลเมตร เก็บกักน้ำได้ประมาณ 33 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนองน้ำจืดตามธรรมชาติโดยเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ปัจจุบันเป็นฝายน้ำล้นขนาดใหญ่ มีป่าบุ่งป่าทามที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศโดยมีการใช้ประโยชน์จากชุมชนหลายหมู่บ้าน เช่น จับปลาเป็นอาหาร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานประกอบการร้านอาหารแพรมน้ำ/รีสอร์ท จนกลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจของ

ชุมชน ในฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากพื้นที่แห่งนี้จะมีน้ำเอ่อท่วมล้นตลิ่งเจ็มนองแผ่เป็นบริเวณกว้าง โดยทุกปีมีตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามาทับถมทำให้เป็นแหล่งสะสมของธาตุอาหาร กลายเป็นดินที่อยู่ของพืชพรรณ ที่อยู่อาศัย แหล่งอาหารและแพร่ขยายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่แสดงถึงความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2542) ทำการศึกษาถึงพื้นที่ชุ่มน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวว่าพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมเป็นพื้นที่หนึ่งในหลายพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติซึ่งมีความจำเป็นเร่งด่วนสมควรได้รับความคุ้มครอง โดยควรมีการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมไว้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องคุ้มครองพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพเหล่านี้ไว้

ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมเกิดปัญหาจากการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำอย่างไม่เข้าใจเรื่องระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเน้นให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้เป็นหลักเท่านั้น สถานประกอบการประเภทร้านอาหารแพรมน้ำและรีสอร์ทส่งผลกระทบต่อหนองน้ำ จากโครงการขุดลอกสร้างคันฝายรอบหนองน้ำทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศเปลี่ยนไปจากการรบกวนที่อยู่อาศัยของนกน้ำ การลักลอบล่าสัตว์ เช่น นกกระยางขาว วัชพืชและพืชลอยน้ำมีจำนวนมากทำให้น้ำเน่าเสีย ปัญหาขอบเขตการปกครองของพื้นที่ชุ่มน้ำที่ยังไม่ชัดเจน กิจกรรมดังกล่าวจึงขาดเสถียรภาพและไม่มีความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิต สังคมและเศรษฐกิจ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นรูปแบบการปกครองที่สะท้อนการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ได้อย่างแท้จริง เป็นการตอบสนองนโยบายการกระจายอำนาจของรัฐ เพื่อให้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการตัดสินใจในกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่น ได้โดยตรงตามกฎหมายที่กำหนด ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ดูแล ส่งเสริม รักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2537 และตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แต่ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทหน้าที่ในลักษณะบนลงล่าง (Top-Down Approach) ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต โดยเครื่องมือการทำงานของรัฐคือ นโยบายและกฎหมาย ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาสาธารณูปโภค พัฒนาสังคมและจิตใจ และพัฒนาด้านสุขภาพเป็นหลัก ดังนั้นบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญเป็นรองจากอำนาจหน้าที่ในด้านอื่น ๆ เป็นอย่างมาก

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ปัญหาที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำเริ่มมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ความต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่มากขึ้น และประชาชนไม่เข้าใจเรื่องระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งยังขาดความตระหนักในการใช้ทรัพยากร ขาดการ

ประสานงานระหว่างหน่วยงานหลักไปสู่หน่วยงานท้องถิ่นหรือการเน้นเฉพาะภาคส่วน หน่วยงานหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อมน้อย ทำให้ลดประสิทธิภาพของการบริหารจัดการพื้นที่ อีกทั้งปัญหาขอบเขตการปกครองของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณที่ยังไม่สามารถแบ่งเขตการรับผิดชอบที่แน่นอน ดังนั้นจึงมีความสนใจศึกษาถึงแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจากองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุดและใกล้ชิดกับพื้นที่มากที่สุด เพื่อศึกษานโยบายและแผนงานในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ตลอดจนบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นข้อมูลแนวทางในการปรับปรุงและวางแผนบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน
2. ศึกษา นโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน ตลอดจนความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ศึกษา
3. เสนอแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแก่องค์การบริหารส่วนตำบลและเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ด้านพื้นที่ศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยจำกัดขอบเขตพื้นที่ศึกษาใน 2 ตำบล ได้แก่ ชุมชนที่อาศัยบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ตำบลเมืองไพรและตำบลขวาว โดยมีแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตามเขตการปกครอง ตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังแสดงในภาพที่ 1.1 และแผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังแสดงในภาพที่ 1.2

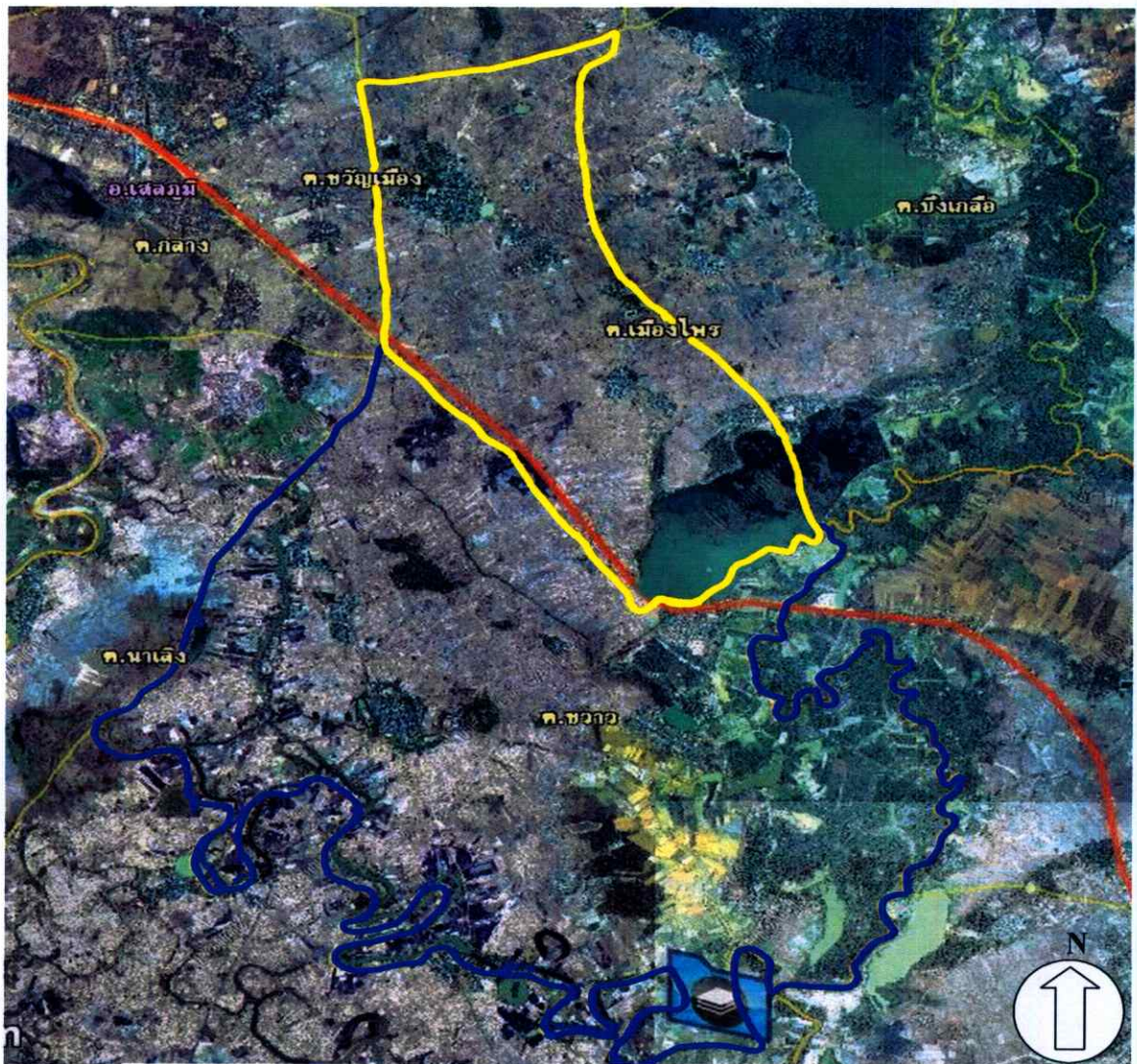
1.3.2 ด้านเนื้อหางานวิจัย

1. ประเภทของพื้นที่ชุ่มน้ำ สภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณโดยชุมชนท้องถิ่น
2. การบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4 ประเด็น คือ การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศ

การบริหารจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการบริหารจัดการทรัพยากรโดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความตระหนักแก่ชุมชนให้มีพลังสำหรับรักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3. รูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน และความคิดเห็นของประชาชนต่อองค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ขอบเขตตำบลเมืองไพร

ขอบเขตตำบลชวา

มาตราส่วน 1:50,000

ที่มา : www.pointasia.com, 2550.

ภาพที่ 1.1 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคูณตามเขตการปกครองตำบลชวา และตำบลเมืองไพร อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : www.pointasia.com, 2550

0 1 2 กิโลเมตร

มาตราส่วน 1:50,000

ภาพที่ 1.2 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ขุ่มน้ำหนองปลาตูด อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทราบถึงบทบาท นโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ขุ่มน้ำในปัจจุบัน

1.4.2 ข้อมูลสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ขุ่มน้ำ สามารถแก้ปัญหาและลดผลกระทบต่อพื้นที่ขุ่มน้ำในปัจจุบันได้

1.4.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชน เป็นข้อมูลสำหรับการบริหารจัดการพื้นที่ขุ่มน้ำขององค์การบริหารส่วนตำบล

1.4.4 เป็นแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งค้อการบริหารส่วนตำบลเมืองไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลขวาว รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลอื่น ๆ หรือหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

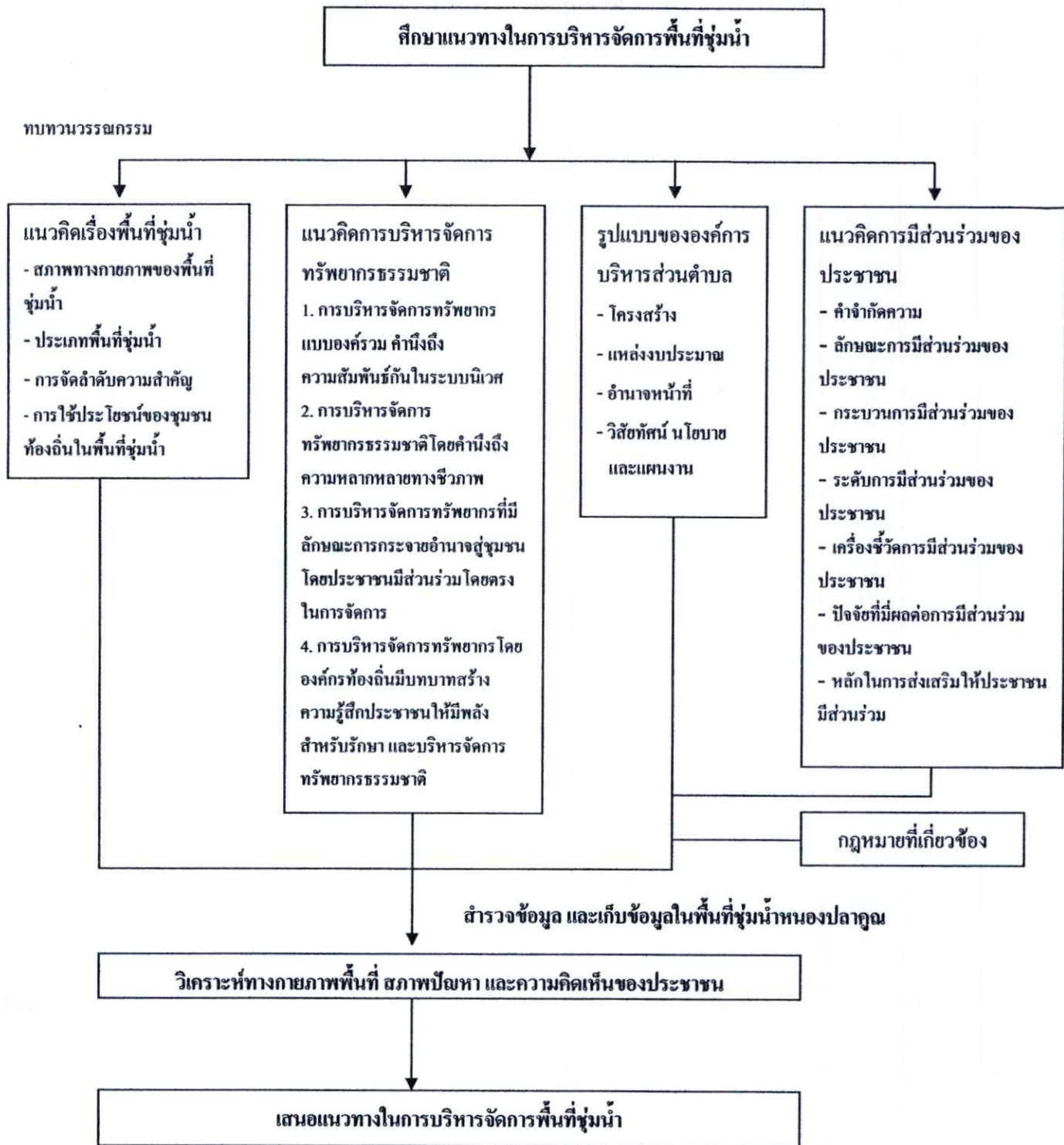
1.5 ขั้นตอนในการศึกษา

ขั้นตอนในการศึกษาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยการสำรวจข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสุ่มตัวอย่างประชาชนในพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาในครั้งนี้ และข้อมูลทุติยภูมิ ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลขวาว เป็นต้น

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสำรวจจากภาคสนามมาวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/FW (Statistical Package for the Social Sciences for Windows) โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ผลดังนี้

1. การใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) คือ การใช้สถิติอธิบายลักษณะข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม
2. การวิเคราะห์ระหว่างตัวแปรสองตัว ในการวิจัยนี้จะนำตัวแปรที่ทำการศึกษา มาสร้างเป็นตารางความสัมพันธ์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยค่า Chi-square
3. วิธีการสรุปผลการศึกษา โดยการสรุปข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์นำเสนอ ในรูปแบบของการบรรยายและตาราง เสนอสิ่งที่เป็นตัวกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ภาพที่ 1.3 แสดงกรอบการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์

พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่ที่มีน้ำหรือโคลนปกคลุมอยู่เป็นประจำ เป็นแหล่งรวมของพลังงานมากมายที่เกิดขึ้นจากการไหลมารวมกันของน้ำประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ บกและน้ำ (วิระศักดิ์ ฐระพ้อคำ, 2547)

ป่าทาม หมายถึง ป่าบริเวณพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง (Flood Plain) ในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนกรกฎาคม - ตุลาคม เป็นช่วงที่มีน้ำไหลหลากท่วมแผ่เป็นบริเวณกว้างตามพื้นที่ราบชายฝั่งของแม่น้ำ พื้นที่ภายในทามอาจไม่ราบเรียบสม่ำเสมอ มีทั้งเป็นเนินและที่ลุ่มค้ำน้ำแข็ง เช่น โนนทาม กูด หนองน้ำ และบึง

ป่าบุง หมายถึง บึงหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วนมากปากของบึงจะติดกับลำน้ำ บึงจึงเป็นหนองน้ำมีน้ำขังตลอดปี โดยป่าบุงจะมีพันธุ์ไม้ทนน้ำท่วมขังมากกว่า 100 ชนิด

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นการศึกษาถึงนโยบายในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของหน่วยงานท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพื้นที่ศึกษา ตลอดจนการใช้ประโยชน์ของประชาชนจากพื้นที่ศึกษา โดยทำการทบทวนทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แบ่งเป็น 4 แนวความคิดคือ

1. แนวความคิดเรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำ
2. แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. รูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล
4. แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 แนวความคิดเรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำ

2.1.1 ความหมาย

ความหมายของพื้นที่ชุ่มน้ำ ในพจนานุกรมฉบับนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมของ Peter Collin (1995 อ้างใน วีระศักดิ์ ฐระพ้อคำ. 2547) มีความหมายว่า เป็นพื้นที่ที่มีน้ำหรือโคลนปกคลุมอยู่เป็นประจำ เป็นแหล่งรวมของพลังงานมากมายที่เกิดขึ้นจากการไหลมารวมกันของน้ำ ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ บกและน้ำ

อุดร จารุรัตน์ (2537 อ้างใน วีระศักดิ์ ฐระพ้อคำ. 2547) ได้ให้ความหมายว่า เป็นพื้นที่ซึ่งมีดินที่ถูกน้ำขังจนอึดตัว ไม่ลึกนักและมีพืชน้ำออกงาม ระบบนิเวศเป็นแบบธรรมชาติ เป็นการบำบัดน้ำทิ้งทางชีวเคมี โดยอาศัยพืชน้ำที่จมและลอยตัว จุลินทรีย์และดินเป็นตัวบำบัด

ศันสนีย์ ชูแวง (2538) ได้กล่าวไว้ว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นคำรวมที่ใช้เรียกระบบนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานการเกิดสภาวะการดำรงอยู่ มีขบวนการหรือสภาพความเป็นไปเกี่ยวข้องกับน้ำ ตลอดจนมีคุณลักษณะที่ควบคุมด้วยน้ำหรือความชุ่มชื้นเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่ชุ่มน้ำมีความก้ำกึ่งระหว่างความเป็นระบบนิเวศบกและระบบนิเวศน้ำ หรือเป็นพื้นที่บริเวณรอยต่อระหว่างระบบนิเวศ มักเป็นที่ลุ่มต่ำ ดินมีลักษณะแตกต่างจากดินที่ดอน ที่สูง และดินบริเวณน้ำลึก อาจปกคลุมด้วยน้ำตื้นหรือมีน้ำขังชั่วคราว แต่เป็นพื้นที่เปียกชื้นและกินเวลานานพอจนมีสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์สามารถปรับตัวเข้ากับ

สภาพแวดล้อมอาศัยอยู่ได้ เป็นแหล่งอาหารแพร่กระจายพันธุ์และดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันตามลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ ทำให้มีชื่อเรียกต่างกัน เช่น ห้วยหนอง คลอง บึง บ่อ ลำธาร หนอง สระ กุด กว๊าน หนอง ป่าบุง ป่าทาม พรุ ทะเลสาบ น้ำตก แก่ง หาดทราย ชายทะเล ป่าชายเลน เป็นต้น

คันสนีย์ ชูแหว (2536) ตามคำจำกัดความของอนุสัญญาแรมซาร์ว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของโลกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ให้ความหมายพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ว่า

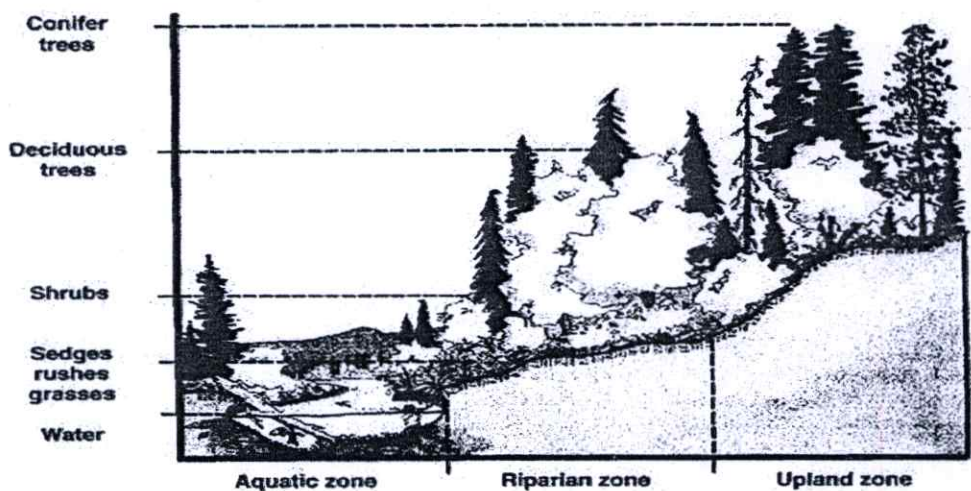
“พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands) คือ พื้นที่ลุ่ม พื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ลุ่มชื้นแฉะ พื้นที่ฉ่ำน้ำ น้ำท่วม มีน้ำขัง พื้นที่พรุ พื้นที่แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวร และชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่ง และน้ำทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมไปถึง พื้นที่ชายฝั่งทะเล และพื้นที่ของทะเล ในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุดมีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร”

สรุปได้ว่า พื้นที่ชุ่มน้ำ คือ บริเวณพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นดินและพื้นน้ำ ทำให้เกิดระบบนิเวศร่วมระหว่างระบบนิเวศบกและระบบนิเวศน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำแต่ละประเภทแต่ละแห่งมีองค์ประกอบทางกายภาพ เคมี และชีวภาพที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

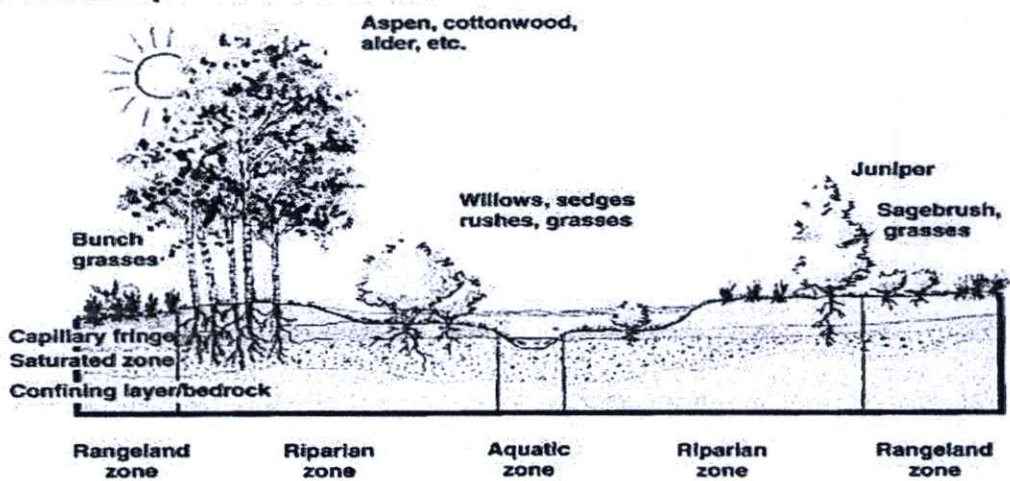
2.1.2 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ

สำหรับในเชิงของภูมิศาสตร์กายภาพ พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่ ณ บริเวณเขตเชื่อมต่อระหว่างระบบนิเวศบนบกกับระบบนิเวศพื้นน้ำ ซึ่งมีผลให้เกิดระบบนิเวศเฉพาะตัวที่แตกต่างของระบบนิเวศทั้งสองอย่างเห็นได้ชัดเจน Mitsch and Gosselink (1986) กล่าวไว้ว่า โดยเนื้อหาแท้จริงพื้นที่ชุ่มน้ำก็คือ “เขตเชื่อมต่อพืชพรรณ” นั่นเอง

สำหรับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาอุก หรือพื้นที่ทาม ลุ่มน้ำขัง และลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำที่ถูกพัดพามากับลำน้ำขัง ต่อมาได้มีการพัฒนาชั้นดินเกิดขึ้น หนองปลาอุกมีลักษณะเป็นที่ลุ่ม มีสภาพพื้นที่โดยรอบค่อนข้างราบเรียบ ความลาดชันประมาณร้อยละ 1-2 โดยมีทางระบายน้ำติดต่อกับลำน้ำขัง

A. Forested Riparian Characteristics

B. Rangeland Riparian Characteristics

ที่มา : <http://www.co.missoula.mt.us/measures/Riparian.htm>, 2550

ภาพที่ 2.1 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำและริมฝั่งแม่น้ำ

จากภาพแสดงถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำและริมฝั่งแม่น้ำ โดยประกอบด้วยพื้นน้ำ ระบบนิเวศริมฝั่งน้ำ และระบบนิเวศบนบก ซึ่งมีพืชพรรณตั้งแต่หญ้า ไม้พุ่ม ไม้ผลัดใบ และไม้ตระกูลสน ดังแสดงในภาพที่ 2.1

สำหรับในด้านนิเวศวิทยา ปัจจุบันนี้เราพบและได้ยินคำว่านิเวศวิทยา หรือระบบนิเวศกันอย่างแพร่หลายในสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางหนังสือ วิทยุ หรือโทรทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะประชากรของโลกเริ่มที่จะมีความสำคัญเกี่ยวกับการสูญเสียสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของโลกไป ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่า หรือการปล่อยสารมีพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรมนุษย์หรือแม้แต่ประชากรของสิ่งมีชีวิตทั่วไปในทางลบ ประกटแล้วคำว่านิเวศวิทยาใน

ความเข้าใจของคนทั่วไปนั้นหมายถึงสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามความหมายของคำว่านิเวศวิทยา ซึ่งแปลมาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษคำว่า "Ecology" นั้นได้มีนักวิทยาศาสตร์หลายท่านให้คำจำกัดความต่าง ๆ กันออกไป ตัวอย่างเช่น Andrewartha (1961) เสนอว่านิเวศวิทยาเป็นการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการกระจาย และจำนวนความมากมายของสัตว์

Odum (1971) ให้ความหมายของนิเวศวิทยาว่า "The study of structure and function of nature" ซึ่งหมายถึงนิเวศวิทยา คือ การศึกษาระบบนิเวศ โดยเฉพาะ โครงสร้างและความเป็นอยู่ของระบบนิเวศ โดยโครงสร้างของระบบนิเวศในที่นี้หมายถึง การกระจาย และจำนวนสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ตามระบบนิเวศ ซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมสำหรับความเป็นอยู่ของระบบนิเวศ ความเป็นอยู่ของเหล่าบรรดาสสิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามระบบนิเวศ เช่น การแก่งแย่งแข่งขัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การตกเป็นเหยื่อและการเป็นผู้ล่าเหยื่อ รวมทั้งการถ่ายทอดพลังงาน

คาร์เนล คองกลิน (2537) ได้อธิบายว่า สิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

1. สิ่งแวดล้อมทางด้านรูปธรรม (Concrete Environment) ได้แก่

- สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) หมายถึง สิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน อากาศ น้ำ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางด้านเทคโนโลยี หรือความสามารถทางด้านศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน วัดวาอาราม การเขียนรูป การปั้น ฯลฯ

- สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biology Environment) หมายถึง สิ่งมีชีวิตอัน ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และจุลินทรีย์ ฯลฯ

2. สิ่งแวดล้อมในค่านามธรรม (Abstract Environment) ได้แก่ ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม (Social, Economic, Political, and Cultural Environment) ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่าง ๆ ที่มีต่อมนุษย์ แบ่งเป็น 4 ระดับคือ

1. ทรัพยากรด้านธรรมชาติ (Physical Resources) ของระบบนิเวศ
2. ทรัพยากรด้านนิเวศวิทยาหรือทางชีวภาพ (Ecological / Biological) ซึ่งหมายถึง สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นอกเหนือจากมนุษย์ในระบบนิเวศ
3. คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (Human Use Values) ซึ่งหมายถึง การนำทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพมาใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และยกมาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์
4. คุณค่าคุณภาพของชีวิต (Quality of Life Values) การเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรด้านกายภาพย่อมมีผลกระทบต่อทรัพยากรด้านนิเวศวิทยา และจะมีผลกระทบต่อไปยังคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ นั่นคือการ

เปลี่ยนแปลงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมใด ๆ ย่อมเกิดผลกระทบต่อคุณค่าคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ในส่วนของนิเวศวิทยาพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือป่าบุงป่าทาม เป็นชื่อที่ไม่คุ้นชินนัก เพราะเป็นคำพื้นเมืองเฉพาะภาคอีสานที่ใช้เรียกพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นที่ลุ่มต่ำอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ลำน้ำ และลำห้วย ในฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลาก พื้นที่แห่งนี้จะมีน้ำเอ่อท่วมล้นตลิ่งเจิ่งนองแผ่เป็นบริเวณกว้าง และเป็นระยะเวลาหลายเดือน ด้วยเหตุที่ในทุกปีจะมีตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามาทับถม ทำให้ป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งสะสมของธาตุอาหาร จนกลายเป็นดินที่อยู่ของพืชพรรณป่าไม้ เป็นดินที่อยู่อาศัยหากิน และแพร่ขยายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตนานาชนิด สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดไว้ว่า คำไทยและคำในภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียกพื้นที่ซึ่งเข้าข่ายว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ธรรมชาติ ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อ กระจัง (ตระพัง) แม่น้ำ ลำธาร แคว ละหาน ชายคลอง ฝั่งน้ำ สบธาร สระ ทะเลสาบ แอ่ง ลุ่ม กว๊าน มาบ ทาม พรุ สบูน น้ำตก แก่ง หาดทราย หาดโคลน หาดเลน ชายทะเล ชายฝั่งทะเล พืดหินปะการัง กุ้ง อ่าว ดินดอนสามเหลี่ยม ชะวากทะเล ป่าเลน ป่าชายเลน ป่าโกงกาง จาก เป็นต้น ส่วนพื้นที่ชุ่มน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ นาข้าว นาทุ่ง นาเกลือ บ่อปลา อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

ทิมเทคโน (2536) ได้กล่าวถึงระบบนิเวศของป่าบุงป่าทาม ได้แก่ ป่าบุงป่าทามหรือป่าบึงน้ำจืด ป่าโคกชาดสะแบง และป่าดิบแล้งสภาพกว้าง ๆ เป็นไม้พุ่มและไม้ผลัดใบ ซึ่งเป็นลักษณะของป่าดิบชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ห้วยบึงน้ำจืด มีพืชมากกว่าร้อยชนิด และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์มากมายเช่นเดียวกับป่าผืนใหญ่ หากไม่ถูกรุกรานจากมนุษย์ แต่ปัจจุบันจำนวนสัตว์ลดลงเหลือเพียงสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระจอก กระต่ายป่า ไก่ป่า พังพอน งู ตะกวด และนก

ประไพ (2536) กล่าวว่า ป่าบุงป่าทาม เป็นแหล่งเจริญงอกงามของพืชพรรณ ไม้ เป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์ และสัตว์ป่าได้อาศัยในการหาอาหารกิน ชาวอีสานที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับป่าจะเข้าไปเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า เริ่มจากการตัด ไม้เพื่อใช้สอย ไม้เพื่อการก่อสร้างอาคาร หาพืชผักผลไม้ไว้สำหรับกินและขาย มีการดักจับสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร ซึ่งมีทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ ในหน้าแล้งน้ำลดลง พื้นที่ดินว่าง ชาวบ้านที่อาศัยที่ดินเหล่านี้จะเพาะปลูกพืชและทำนา เรียกว่า นาทามป่า เนื่องจากป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งอาหารของชาวอีสาน ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันเพื่อหาทางอนุรักษ์ผืนป่านี้ไว้ให้คงอยู่เนื่องจากการบุกรุกทำลายป่า

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2539) ให้คำนิยามว่า พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands) เป็นคำรวมที่ใช้เรียกแหล่งที่อยู่ หรือแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ (Habitats) ทั้งที่อาศัยอยู่บนบก ตามชายฝั่งทะเลและในทะเล โดยมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับน้ำ หรือความชุ่มชื้น และการศึกษานิเวศวิทยาพื้นที่ชุ่มน้ำ พบว่ามีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมถึงริมฝั่งแม่น้ำ ลักษณะดินเป็นดินตะกอนที่สายน้ำพัดพามาทับถมเป็นเวลายาวนาน และอิทธิพลของการกระทำของน้ำทำให้ปรากฏภูมิสัณฐานสูงต่ำ

หลากหลายรูปแบบ บางแห่งมีลักษณะน้ำท่วมขังชั่วคราว จะมีทั้งเกิดขึ้นเองและสร้างจากมนุษย์ ซึ่งจะเป็นแหล่งเพาะ พัก หลบซ่อนภัยของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งเก็บกักน้ำไว้ได้อย่างมหาศาลโดยไม่มีเงื่อนไข เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ ทั้งด้านการประมง การเพาะปลูก และการใช้สอยประโยชน์มากมาย

สรุปได้ว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งของความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว ยังเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่มีความสำคัญที่สามารถกักเก็บน้ำได้อย่างมหาศาลอีกด้วย ดังนั้นในการอยู่ร่วมกับพื้นที่ชุ่มน้ำจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ

2.1.3 ประเภทของพื้นที่ชุ่มน้ำ

การจำแนกประเภทของพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้พิจารณาตามลักษณะทางกายภาพและชีวภาพเป็นพื้นฐานเพื่อการอนุรักษ์ สันติชัย ชูแวว (2537) และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2537) ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

- 1) พื้นที่ชุ่มน้ำที่คนสร้างขึ้น ทำให้เกิดบริเวณพื้นที่ที่มีน้ำขังอยู่ตลอดเวลา หรือแค่ชั่วคราว เช่น นาข้าว บ่อเลี้ยงปลา นาทุ่ง นาเกลือ บ่อน้ำบาดาลเสีย อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น
- 2) พื้นที่ชุ่มน้ำตามธรรมชาติ ตามลักษณะภูมิทัศน์ธรรมชาติทั่วไปสามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้

บริเวณปากแม่น้ำ (Estuaries) เป็นพื้นที่บริเวณน้ำกร่อยที่เกิดจากน้ำจืดและน้ำเค็มมาผสมกัน มีการรูด้าที่ได้อิทธิพลจากกระแสน้ำขึ้นลงจากทะเลตามฤดูกาล มีอิทธิพลสำคัญต่อลักษณะทางกายภาพและชีววิทยา ทำให้บริเวณปากน้ำแม่น้ำมีระบบนิเวศที่ซับซ้อนเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติมากกว่านิเวศระบบอื่น

บริเวณชายฝั่งทะเล (Open Coasts) นับจากแนวชายทะเลขึ้นไปบนบกจนถึงบริเวณที่มีลักษณะภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด และจากบนบกลงไปในทะเลที่มีระดับน้ำลงไปต่ำสุด น้ำลึกไม่เกิน 6 เมตร

บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง (Floodplains) เป็นพื้นที่ราบระหว่างลำน้ำกับพื้นที่บนบกซึ่งอยู่สูงกว่า มีน้ำท่วมเป็นครั้งคราว หรือพื้นที่ถูกน้ำท่วมทุกปีตลอดระยะเวลาฤดูกาลที่เกิดน้ำหลากเป็นที่ลุ่มสลับกับแหล่งน้ำ เช่น หนอง บึง ห้วย คุด ป่าบุ่งป่าทาม เป็นต้น รวมถึงที่ลุ่มชายฝั่งทะเลติดกับดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงที่สำคัญ เช่น ที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่าง เป็นต้น

บริเวณที่ลุ่มน้ำจืดชื้นแฉะ (Freshwater Marshes) พบได้ทั่วไปในบริเวณที่เกิดภาวะน้ำท่วมบ่อยครั้งหรือเกิดภาวะน้ำขังอย่างถาวรในระดับตื้น ๆ มีส่วนจากน้ำใต้ดิน คาน้ำผิวดิน แม่น้ำ และลำธาร มีส่วนก่อให้เกิดบริเวณที่มีน้ำนิ่งขังอยู่เกือบตลอดปี เรียกว่าที่ลุ่มน้ำขัง หรือมาบ (swamps) มีพืชเด่น เช่น กก ธูปฤๅษีหรือกกช้าง และอ้อ

ทะเลสาบ (Lakes) สระน้ำและบ่อน้ำ เกิดขึ้นได้จากขบวนการหลายอย่าง บางแห่งเกิดจากการยกตัวและยุบตัว หรือการเคลื่อนที่ของเปลือกโลก แผ่นดินถล่ม บางแห่งเกิดจากการทำงานของภูเขาไฟ เกิดเป็นทะเลสาบหุบเขาภูเขาไฟ (Crater Lakes) บางแห่งเกิดจากการทำงานของธารน้ำแข็ง ทะเลสาบบางแห่งในเขตแห้งแล้งเกิดจากการทำงานของลม การทำงานของแม่น้ำลำธาร ก็ก่อให้เกิดทะเลสาบรูปแอก (Oxbow Lakes) ทะเลสาบเนินตะกอนรูปพัด (Alluvial Fan Lakes) แอ่งฐานน้ำตก (Plunge Pools) และแอ่งน้ำขัง

พื้นที่พรุ (Peatlands) มีกระบวนการเกิดหลายแบบ จัดเป็นสังคมพืชที่ขึ้นในที่ลุ่ม ในแผ่นดินที่มีน้ำจืดท่วมขังตลอดปี หรือเกือบตลอดปี ดินส่วนใหญ่เกิดจากการทับถมของตะกอน และซากพืช อาจเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดหรือน้อยที่สุดก็ได้ โดยถ้าอยู่ในภาวะออกซิเจนมากพอจะย่อยสลายตามปกติ มีสภาพเป็นกลาง มีปริมาณธาตุอาหารสูง แต่ถ้าอยู่ในภาวะอุณหภูมิต่ำ มีความเป็นกรดสูง น้ำท่วมขังและขาดออกซิเจนทำให้ปริมาณธาตุอาหารต่ำ เป็นแหล่งสะสมคาร์บอนที่เป็นตัวการทำให้เกิดภาวะเรือนกระจก

บริเวณป่าที่ลุ่มน้ำขัง (Swamp Forest) เป็นสังคมพืชที่เกิดขึ้นบริเวณแหล่งน้ำนิ่งรอบ ๆ ทะเลสาบ และบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง หรือบริเวณที่ราบต่ำริมฝั่งแม่น้ำ ลำน้ำหรือหนองบึงใหญ่ที่มีแอ่งน้ำเอ่อล้นตลิ่ง เจ็มนองทั่วบริเวณในฤดูน้ำหลาก

ป่าชายเลนหรือป่าโกงกาง (Mangroves Forest) เป็นสังคมพืชชายฝั่งทะเลที่มีน้ำทะเลท่วมถึงดินเป็นโคลนหรือเลน เป็นดินเหนียวที่มีการอัดตัวแน่น มีการสะสมอาหารและอินทรีย์วัตถุทำให้อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัยของตัวอ่อนสัตว์น้ำ ป่าชายเลนนับว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลก

สำหรับในประเทศไทยมีการจำแนกพื้นที่ชุ่มน้ำตามลักษณะภูมิทัศน์เป็นองค์ประกอบหลักในการพบเห็นทั่วไป กรมพัฒนาที่ดิน (2537 อ้างใน กนกวรรณ. 2542) โดยแบ่งระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเป็น 7 ระบบคือ

- 1) ระบบบริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ ชายฝั่งทะเลที่เป็นหินผา หินริมทะเล แนวปะการัง แหล่งหญ้าทะเล แหล่งสาหร่ายทะเล แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเค็ม ชายหาด และหมู่เกาะในทะเล
- 2) ระบบทะเลสาบบริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ ทะเลสาบน้ำเค็มหรือน้ำกร่อย และมีเส้นทางเชื่อมโยงกับทะเล

- 3) ระบบทะเลสาบน้ำเค็มภายในแผ่นดิน ได้แก่ ทะเลสาบที่ลุ่มน้ำขัง ที่ลุ่มน้ำขึ้น และน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยที่อยู่ภายในแผ่นดิน
- 4) ระบบบริเวณแม่น้ำ ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง แก่ง น้ำตก ที่ราบน้ำท่วมถึง นาข้าว พื้นที่ชลประทาน
- 5) ระบบบริเวณปากแม่น้ำ ครอบคลุมบริเวณปากแม่น้ำ ที่ลุ่มทะเล และป่าชายเลน
- 6) ระบบบริเวณทะเลสาบ หนอง บึง ได้แก่ ทะเลสาบน้ำจืด หนอง บึง บ่อ และอ่างเก็บน้ำ
- 7) ระบบบริเวณที่ลุ่มน้ำขัง ได้แก่ ที่ลุ่มขึ้นและ ป่าพรุน้ำจืด พุ่มหญ้าน้ำท่วมถึงตามฤดูกาล

2.1.4 การจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2542) กำหนดตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำมีการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนี้

1. พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ 3 ข้อ ดังนี้
 - 1) เกณฑ์สำหรับประเมินความเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นตัวแทนที่ดี หรือ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ พื้นที่ชุ่มน้ำหนึ่งจะได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญระดับชาติหาก
 - เป็นตัวอย่างหรือตัวแทนที่ดีของพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติ หรือ ใกล้เคียงธรรมชาติประเภทใดประเภทหนึ่งซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในประเทศไทย
 - เป็นตัวอย่างที่ดีของพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทใดประเภทหนึ่งซึ่งมีคุณลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ หายากในประเทศไทย
 - เป็นตัวอย่างหรือตัวแทนที่ดีของพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งมีบทบาทสำคัญในระบบธรรมชาติวิทยา ชีววิทยา นิเวศวิทยา หรืออุทกวิทยา
 - เป็นตัวอย่างหรือตัวแทนที่ดีของพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งมีคุณค่าสำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตไทยและวัฒนธรรมไทย
 - 2) เกณฑ์ที่ประเมินจากพืชและสัตว์ในพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำหนึ่งจะได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญระดับชาติหาก
 - เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชหรือสัตว์ที่หายาก ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่งหรือใกล้สูญพันธุ์ หรือมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ในประเทศไทย
 - มีคุณค่าพิเศษต่อการดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางพันธุกรรมและความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย
 - มีคุณค่าพิเศษต่อการดำรงอยู่ของชนิดพันธุ์หรือสังคมของพืช หรือสัตว์พื้นเมืองหนึ่ง หรือมากกว่า 1 ชนิดของไทย

3) เกณฑ์ที่ประเมินจากสถานภาพทางกฎหมายและการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
หนึ่งจะได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญระดับชาติ หากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ภายในเขตพื้นที่
อนุรักษ์หรือในเขตพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมายของไทย

2. พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับท้องถิ่น มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

1) เกณฑ์ที่ประเมินจากสถานภาพทางกฎหมายและการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
หนึ่งจะได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญระดับท้องถิ่น หากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำในบัญชีรายชื่อแหล่ง
ธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ของท้องถิ่น

2) เกณฑ์ที่ประเมินจากความสำคัญที่มีต่อท้องถิ่น พื้นที่ชุ่มน้ำหนึ่งจะได้รับการ
พิจารณาว่ามีความสำคัญระดับท้องถิ่นหาก

- มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นไทย เป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยที่
จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น เป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร สมุนไพร เชื้อเพลิง พืชเส้นใย และวัตถุดิบ
ในการประกอบอาชีพ

- มีคุณค่าทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ ตำนาน
พื้นบ้าน นันทนาการท้องถิ่น ตลอดจนเป็นเส้นทางสัญจร

- มีความสำคัญต่อระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น ช่วยป้องกันน้ำท่วม ช่วยรักษา
สมดุลภูมิอากาศเฉพาะถิ่น ช่วยรักษาคุณภาพน้ำ

2.1.5 การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนท้องถิ่น

สำหรับการใช้ประโยชน์จากผืนน้ำนั้น ได้แก่ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร นำประปา
การประมงจับปลาและสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ปลุกพืชน้ำ เลี้ยงปลาในกระชัง คุตทราย
รวมทั้งโครงการพัฒนาที่อาศัยน้ำ เช่น การสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำเพื่อประโยชน์ทางการชลประทาน
และเพื่อผลิตไฟฟ้า เป็นต้น ชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อการยังชีพ ดังเช่น ชุมชน
เกือบทั้งหมดรอบบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำบึงบอระเพ็ด ที่หาเลี้ยงครอบครัวด้วยการประมง เช่น
ความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำในแง่ของการเป็นแหล่งน้ำผิวดิน และน้ำท่าใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค
เกิดขึ้นเนื่องจากชุมชนชนบทในปัจจุบันมีระบบประปาหมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ น้ำสำหรับการ
บริโภคจึงใช้น้ำจากระบบประปา ในหลายพื้นที่แหล่งน้ำในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำถูกใช้เป็นแหล่งน้ำดิบ
เพื่อผลิตน้ำประปา เช่น กว๊านพะเยา และหนองเล็งทรายในภาคเหนือ เป็นต้น

การใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรจะเป็นการใช้ประโยชน์ที่เห็นชัดที่สุด โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งพื้นที่ชุ่มน้ำบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออก ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำของไทย” เพราะ
ผลผลิตพืชอาหารหลักที่สำคัญก็คือ ข้าว ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศไทย รวมทั้งเป็น
แหล่งเพื่อทำการประมงที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”
การท่องเที่ยวจึงถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งใช้ประโยชน์ทั้งผืนดินและ

ผืนน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าทางนันทนาการและการท่องเที่ยว เพราะมีทัศนียภาพที่สวยงาม บางพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลาย พื้นที่ชุ่มน้ำหลายแห่งของประเทศ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรืออยู่ในระหว่างการพัฒนา เช่น หนองหานอำเภอกุมภวาปี และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำสวามิภักดิ์วันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

สันสนีย์ ชูแวว (2536) สรุปประโยชน์หรือความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำต่อชีวิตชุมชนได้ดังนี้

1. ทรัพยากรป่าไม้ (Forest Resources) แม้ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบันจะถูกรุกทำลายจากการทำการเกษตรของชุมชนบริเวณแม่น้ำ จนเกือบไม่เหลือสภาพป่าดั้งเดิมแล้วก็ตาม แต่ยังคงมีพรรณไม้ซึ่งมีคุณค่าทางด้านอาหาร เช่น หน่อ ไม้ กระโดน หว่า หมากแขวหรือมะกอกน้ำ มันแขงเห็ดต่าง ๆ และคุณค่าทางเชื้อเพลิง เช่น ไม้हुลิง ฟ้ายน้ำ เหมือดแส เสียว ตลอดจนคุณค่าทางวัสดุเครื่องใช้ เช่น กก ผือ เครือชูด เครือตาปลา และคุณค่าทางสมุนไพร เช่น เหน่าก้านเหลือง เป็นต้น

2. ทรัพยากรพืชและสัตว์ป่า (Wildlife Resources) ในพื้นที่ชุ่มน้ำมีพืชพรรณนานาชนิดทั้งพืชไม้ยืนต้นที่ให้ผลเป็นอาหาร พืชไม้พุ่มที่ทนต่อการแช่แข็งของน้ำ และแตกกอรวดเร็วที่ให้คุณค่าทางเชื้อเพลิง อาหารสัตว์และสมุนไพร ตลอดจนพืชน้ำที่ขึ้นอยู่หนาแน่นตามแหล่งน้ำในทาม เช่น ผักกระเฉด ดอกบัว กระจับ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยเพาะพันธุ์และหลบภัยของสัตว์หลายชนิด ตั้งแต่ไก่อ่า กระต่าย นก หูก กบ เขียด อึ่ง หอยโข่ง หอยขม งู และแมลงนานาชนิด ซึ่งถือเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของท้องถิ่น

3. ทรัพยากรประมง (Fishery Resources) พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ เป็น แหล่งหากินวางไข่และเลี้ยงลูกอ่อนของปลาจำนวนมาก โดยในพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นมีแหล่งน้ำมากมายทั้งกุด หนอง บึง ซึ่งชาวบ้าน ได้อาศัยจับปลาและสัตว์น้ำได้ตลอดปี

4. ทรัพยากรพืชที่เป็นอาหารสัตว์ (Forage Resources) นอกจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำจะเอื้อต่อการเป็นแหล่งทำเลเลี้ยงสัตว์แล้ว พืชพรรณในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำ นอกจากหญ้าแล้วยังมีพืชหลายชนิดที่เป็นอาหารของสัตว์ เช่น ผักกาดหอ ผักเพ็ช่น้ำ ใบคางสูง เป็นต้น จึงพบว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ชุ่มน้ำจะเลี้ยงวัวควายฝูงใหญ่เป็นอีกอาชีพหนึ่ง

5. ทรัพยากรการเกษตร (Agricultural Resources) ชุมชนรอบบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำจะอาศัยพื้นที่น้ำทำการเกษตรมาแต่อดีตคงได้กล่าวมาแล้ว โดยมีการจัดการอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนพื้นที่และพืชที่ปลูกเพื่อให้พื้นที่ได้ฟื้นตัวตามธรรมชาติ เนื่องจากดินในพื้นที่เป็นดินตะกอนที่มีธาตุอาหารที่ถูกพัดพามากับสายน้ำหลาก ทำให้การเกษตรของชาวบ้านไม่ต้องอาศัยสารเคมี ซึ่งหากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมแล้วจะอำนวยประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง

ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และคณะ (2545) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า ได้แก่

1.1 การเพาะปลูก การทำนาทามประกอบด้วย 4 ประเภทคือ นาทามปี
นาข้าวไร่ทาม นาแขง และนาปี

1.2 การปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ปอแก้ว เป็นต้น

1.3 การปลูกพืชผัก เช่น แดงร้าน พริก ถั่วฝักยาว ผักชี เป็นต้น

2. การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยง โคและกระบือ การเลี้ยงเป็ด เป็นต้น

3. การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ได้แก่ การคูคทราย การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว

โดยหมายรวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่า หรือการพึ่งพิงป่า เช่น ไม้ใช้สอย ไม้ฟืน
และถ่าน การดักจับล่าสัตว์ การเก็บผลผลิตจากป่า การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ยรรยง ศรีเจริญ (2547) กล่าวถึงการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำไว้ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำในการประกอบอาชีพ เช่น การทำประมง
การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

2. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำในเรื่องนันทนาการและการท่องเที่ยว เช่น
กิจกรรมการเล่นกีฬาทางน้ำ การตกปลา ดูนก การถ่ายภาพธรรมชาติ การดำน้ำ และอื่นๆ อีกมากมาย

3. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำในด้านวัฒนธรรมและประเพณี เช่น ประเพณีลอย
กระทง ประเพณีการแข่งขันเรือ การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตชุมชน

4. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อการศึกษา และวิจัยทางธรรมชาติ การศึกษา
กระบวนการความสมดุลในระบบธรรมชาติ เป็นสถานที่ใช้สอนให้การอบรม และให้ความรู้แก่
ประชาชนทุกกลุ่มทุกระดับ

5. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำในด้านการคมนาคม โดยเป็นเส้นทาง
คมนาคมที่เสียค่าใช้จ่ายน้อย และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าและสำคัญต่อการดำรงชีวิต
ของระบบนิเวศรวมถึงคนด้วย มีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ปัจจุบัน 4 การนำไม้เพื่อมาทำ
สมุนไพร สร้างบ้านเรือน เนื่องจากชุมชนตั้งถิ่นฐานตามชายขอบของทามติดต่อกับทุ่งหลายหมู่บ้าน
หนองปลาฉลามจึงมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพของชุมชนโดยรอบ คือ เป็นแหล่งหาอาหาร
เพื่อยังชีพ และแหล่งปลูกข้าวในทาม เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ และนำน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรในนาข้าว
ในฤดูน้ำหลากหนองปลาฉลามจะเป็นแหล่งน้ำหรือที่พักชะลอการไหลของน้ำขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง

2.1.6 การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

ในการประชุมกลุ่มประเทศร่วมอนุสัญญาแรมซาร์ ครั้งที่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2530 ที่เมืองเรจินา ประเทศแคนาดา ได้มีการรับรองคำนิยามของการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด Ramsar Convention Bureau (1991 อ้างใน ศันสนีย์ ชูเวว. 2536) ดังนี้

การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด หมายถึง การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ ในวิถีทางที่สอดคล้องกลมกลืน และบำรุงรักษาไว้ซึ่งคุณลักษณะทางธรรมชาติของระบบนิเวศ ในรายงานการประชุมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเตรียมรับสหัศจรรย์หน้า สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2547) ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่าการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของมนุษย์จะได้รับการพิจารณาว่ายั่งยืน (Sustainable) ก็ต่อเมื่อเป็นการใช้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างต่อเนื่องต่อกันในรุ่นปัจจุบัน ขณะเดียวกันยังคงสามารถบำรุงรักษาศักยภาพของพื้นที่ไว้เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ลูกหลานได้ต่อไปในอนาคต

กล่าวได้ว่า การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืนต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่ควบคู่กันอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก การใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ประการที่สอง การอนุรักษ์คุณสมบัติและคุณค่าตามธรรมชาติของพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ รายงานการประชุมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเตรียมรับสหัศจรรย์หน้า (Marchand and Udo de Haes. 1991 อ้างใน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547) ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนว่า การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ไม่ควรจำกัดอยู่กับรูปแบบการใช้เพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ควรพิจารณารูปแบบการใช้ที่มีความหลากหลายที่ไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืน บางครั้งอาจขัดแย้งกันบ้าง แต่ควรได้รับการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม

ศักยภาพของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ ในการตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน น่าจะขึ้นอยู่กับความพยายามในการรักษาบทบาท หน้าที่ตามธรรมชาติของพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ให้ได้มากที่สุด ถาวรที่สุด ณ จุดที่เหมาะสมที่สุด ภายในช่วงระหว่างการไม่ใช้เลยกับการเปลี่ยนแปลงจนหมดรูป โดยมีได้ติดอยู่กับด้านใดด้านหนึ่งเลยหรือใช้ประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

ในทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องที่จะมีผลช่วยสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จดังนี้

1) การสร้างความตระหนัก เกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ และคุณค่าที่แท้จริงของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำแก่กลุ่มประชากรและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในเมืองและชนบท

2) การริเริ่มกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศ เพื่อยึดถือปฏิบัติควบคู่ไปกับนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรหรือระบบนิเวศอื่น ๆ โดยลดความขัดแย้งเกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ให้เหลือน้อยที่สุด

3) การใช้ประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจ และผลจากการวิจัยที่มีอยู่เกี่ยวกับระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างเต็มที่ในการจัดการอนุรักษ์ ตลอดจนการวางแผนและการตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดการศึกษาวิจัยในประเด็นที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปอย่างแน่ชัด หรือยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง

4) การปรับปรุงและพัฒนา ใช้มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม ระมัดระวังให้เกิดความขัดแย้งกันเองระหว่างกฎข้อบังคับและกฎหมายต่าง ๆ พร้อมทั้งกำกับดูแล ให้มีผลบังคับใช้ได้จริงจัง

5) การส่งเสริมให้มีการตรวจสอบติดตามสถานภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือการประเมินสถานภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ ก่อนการตัดสินใจอนุมัติโครงการพัฒนาใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ

6) การจัดการองค์กรที่มีส่วนในการรับผิดชอบและปฏิบัติงานเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ การกำหนดภาระหน้าที่ขอบเขตการทำงานที่ชัดเจน และส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือประสานการปฏิบัติงานระหว่างหน่วยงานให้มากที่สุด

7) การส่งเสริมบทบาทและการพัฒนา ใช้สารสนเทศเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น เพื่อช่วยให้ชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ และการจัดการดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำ แต่ละแห่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อท้องถิ่น

2.2 แนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.1 หลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

วีระศักดิ์ ชูระพอด้า (2547) ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในท้องถิ่น 4 ประการ ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม การจัดการทรัพยากรแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และดิน เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศวิทยา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม ทั้งในด้านกายภาพและด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

2. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

3. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชน มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำรูปแบบระบบเหมืองฝาย ลักษณะพิเศษของการจัดการในท้องถิ่นเหล่านี้คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ มีการจัดองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษและปรับผู้กระทำผิดเองและมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นหลัก

4. การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีการจัดการเพื่อควบคุมการใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากร โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทมากในการสร้างความรู้สึกร่วมกันให้มีความสัมพันธ์กันสำหรับหน้าที่รักษา และจัดการใช้ป่า ซึ่งต่างจากการรักษาตามประเพณี แต่ปราศจากองค์กรและไม่มีการต่อสู้กับคนภายนอกจะค่อย ๆ เสื่อมคลายลงไป เช่น กรณีที่มีคณะสงฆ์ประจำตำบลเป็นแกนนำในการจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

2.2.2 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ชุ่มน้ำโดยองค์กรต่าง ๆ

สำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย มีหน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งภาครัฐและหน่วยงานเอกชน โดยอาจเป็นการบริหารจัดการเพียงหน่วยงานเดียว หรือบริหารจัดการแบบภาคีที่มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมมือกัน ซึ่งมีหลายโครงการที่ได้ทำขึ้นและสิ้นสุดโครงการแล้ว สามารถใช้ข้อมูลเพื่อการอ้างอิงในการศึกษาได้ เช่น

1. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2532) จัดทำโครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำบึงละหาน ตำบลละหาน ตำบลหนองบัว อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งขยายพันธุ์ปลาของจังหวัด เป็นแหล่งน้ำประปา และทำประมงของชาวบ้านอำเภอจตุรัส และเป็นสถานที่จัดงานประเพณีทางน้ำของท้องถิ่น โดยสภาพปัญหาที่มีการพังทลายของตลิ่งในบางส่วนของริมบึง มีวัชพืชมามากมายทำให้น้ำสกปรก ในฤดูแล้งน้ำที่ถูกส่งไปเป็นน้ำประปาจะมีรสเค็มเนื่องจากดินส่วนล่างของบึง และพื้นที่โดยรอบเป็นดินเกลือ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลละหาน เทศบาลจตุรัส สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดชัยภูมิ และกรมประมง จึงได้ประสานงานกันในการจัดทำโครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำบึงละหานขึ้น โดยให้เป็นบึงสาธารณะ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และอนุญาตให้ชาวบ้านจับสัตว์น้ำไปเป็นอาหารได้

2. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2549) ได้จัดทำโครงการจัดการและคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ : การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยถือเป็นความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลเคนมาร์กและการพัฒนาแห่งประเทศเคนมาร์ก (DANCED) ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นของการจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เพื่อชะลอ

การเสื่อมโทรมของทรัพยากรอันมีค่า จึงให้ความช่วยเหลือรัฐบาลไทย ด้วยการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการดำเนิน โครงการจัดการและคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ : การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือ โครงการ MPW (Management and Protection of Wetland Areas) ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2544 ถึง กันยายน 2549 ซึ่งมีสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานประสานงานกลางร่วมกับกรมป่าไม้ กรมประมง กรมพัฒนาที่ดิน กรมการปกครอง และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จากพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติหลายสิบแห่ง ทั่วประเทศไทย มีเพียง 2 แห่งที่ได้รับคัดเลือกให้ดำเนิน โครงการนำร่อง นั่นคือ แอ่งเชียงแสน รวมทั้ง พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงคาย จังหวัดเชียงราย เป็นตัวแทนของระบบนิเวศน้ำจืด และปากแม่น้ำ กระบี่ จังหวัดกระบี่ เป็นตัวแทนของระบบนิเวศน้ำกร่อย - น้ำเค็ม ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นแกนหลักในการดำเนิน โครงการร่วมกับชุมชนและทำงาน ควบคู่ไปกับกลุ่มคณะบริหาร โครงการในส่วนกลาง ระยะเวลา 2 ปีแรก สร้างความตระหนักและความ เข้าใจให้ประชาชนเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนพื้นที่ชุ่มน้ำอันเป็นทรัพยากรสำคัญของท้องถิ่นและ สนับสนุน การรวมกลุ่มของชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพร้อม ๆ กับการสำรวจรวบรวมข้อมูล พื้นฐานทางด้านนิเวศวิทยา เศรษฐกิจและสังคม การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากร ธรรมชาติ และจัดทำข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ จากนั้นก็เข้าสู่การเตรียมแผนยุทธศาสตร์ การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ แล้วบูรณาการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์จังหวัด จนกระทั่งในช่วง ปลายปี 2547 จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การดำเนินกิจกรรมย่อยในรูปของแผนปฏิบัติการ ประจำปี 2548 และแผนปฏิบัติการประจำปี 2549

3. เทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง (2546) ได้จัดทำโครงการ “การจัดการ สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม” เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ ประแสร์ มีส่วนร่วมกับเทศบาลในการดำเนินการกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมไปพร้อมกัน ซึ่งจะเป็น การฟื้นฟูแม่น้ำประแสร์ให้กลับมาดีขึ้นดังเดิม ซึ่งได้ดำเนินการ

- 1) จัดตั้งกลุ่มคนรักคลองเพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาแม่น้ำประแสร์
- 2) จัดอบรมเรื่องการตรวจวัดคุณภาพน้ำให้กลุ่มคนรักคลอง
- 3) กลุ่มคนรักคลองร่วมกับกลุ่มนักสืบสายน้ำออกตรวจวัดคุณภาพน้ำในแม่น้ำ ประแสร์ 3 เดือน ต่อการออกตรวจ 1 ครั้ง
- 4) ร้านอาหารที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำประแสร์มีการติดตั้งบ่อดักไขมันก่อนที่จะทิ้ง น้ำเสียลงในแม่น้ำประแสร์
- 5) ส่งเสริมให้เกิดกลุ่มอาชีพเลี้ยงสัตว์น้ำริมชายฝั่ง เช่น กุ้ง หอยและปลา เพื่อให้ กลุ่มอาชีพเหล่านี้ เป็นตัวแทนของเทศบาลในการดูแลรักษาแม่น้ำมิให้โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ ริมฝั่งแม่น้ำ สามารถทิ้งน้ำเสียลงในแม่น้ำ เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำของโรงงานจะ ส่งผลกระทบต่อการใช้เลี้ยงสัตว์น้ำของกลุ่มอาชีพเหล่านี้

6) เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนแม่น้ำ
ประแสร์

7) แม่น้ำประแสร์มีสภาพโดยทั่วไปและค่ามาตรฐานของน้ำดีขึ้น

จากโครงการนี้กล่าวได้ว่าการบริหารแบบสั่งการเหมือนเช่นในอดีตที่ไม่มีการ
ยึดหยุ่นใช้ไม่ได้ผลกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ต้องหาวิธีการที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วน
ร่วมกับการดำเนินงานของโครงการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ เพราะจะทำให้เกิด
พลังในการดำเนินการ

โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นเป็นความร่วมมือของหน่วยงานทั้งที่เป็นหน่วยงาน
ราชการและหน่วยงานเอกชน ซึ่งใช้หลักในการบริหารทรัพยากรที่เน้นความร่วมมือจากชุมชน
ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อประชาชนจะได้มีความรู้สึกหวงแหน มีความเป็นเจ้าของ และพร้อมที่
จะช่วยกันดูแลและรักษาพื้นที่เหล่านั้นต่อไป

2.3 รูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล

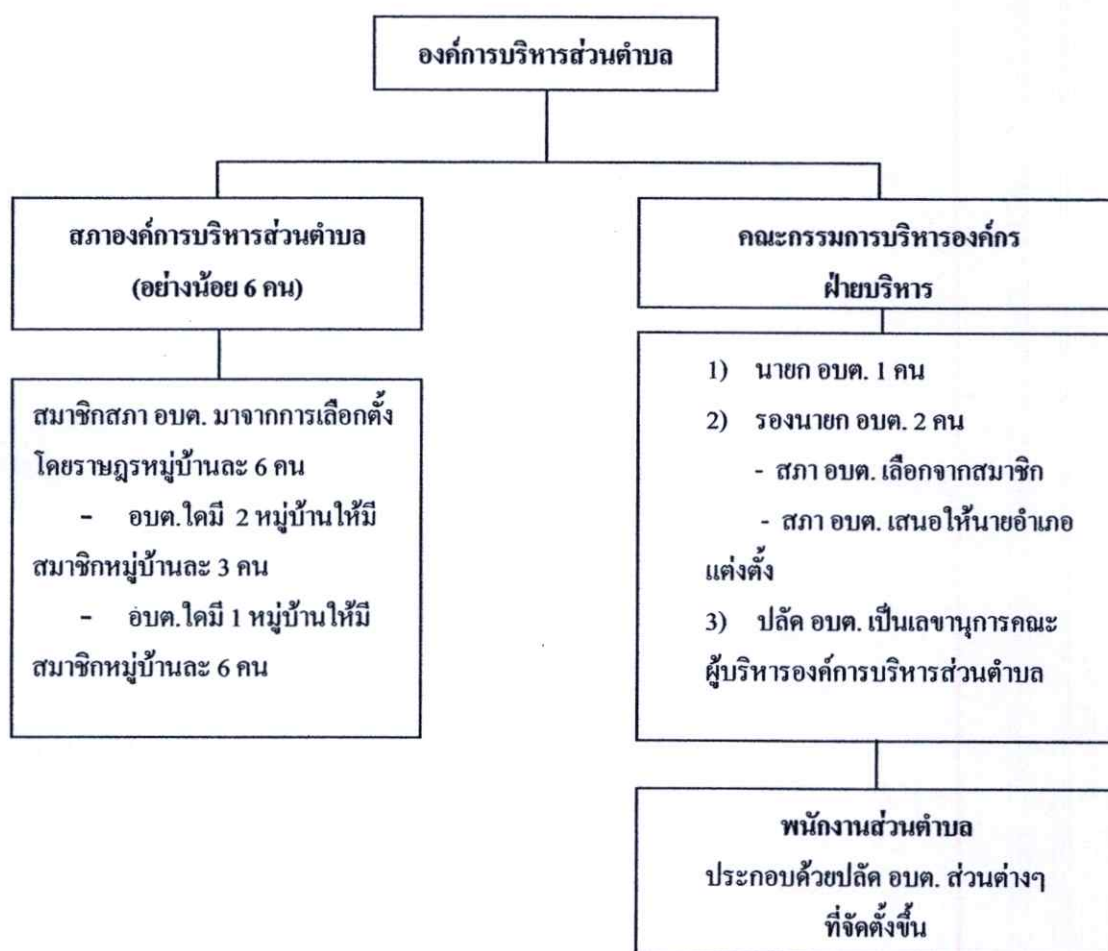
องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการบริหารส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ตามแผนการกระจาย
อำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นแผนที่กำหนดกรอบแนวคิด เป้าหมาย และแนว
ทางการกระจายอำนาจ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ไม่เป็นแบบแผนเบ็ดเสร็จมี
กระบวนการยึดหยุ่น และสามารถปรับวิธีการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ โดยพัฒนาการ
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกล่าวถึงโดยสังเขป เริ่มจากการปฏิรูประบบราชการในรัชกาลที่ 5
กล่าวคือ ได้มีกฎหมายว่าด้วยการจัดกิจการท้องถิ่นฉบับแรก คือ พระราชกำหนดสุขาภิบาล
กรุงเทพมหานคร ร.ศ. 116 โดยการกำหนดให้มีสุขาภิบาลกรุงเทพฯขึ้น ต่อมาจึงมีการจัดตั้งสุขาภิบาล
ท่าลอมเมืองสมุทรสาครขึ้นในต่างจังหวัดเป็นแห่งแรก

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตราธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี
พ.ศ. 2461 เพื่อทดลองรูปแบบเมืองจำลองดุสิตธานี ซึ่งนับเป็นการปกครองรูปแบบเทศบาลครั้งแรก
จนกระทั่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทยครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2475
จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้
กฎหมายรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยได้จัดระเบียบการบริหารราชการเป็นราชการส่วนกลาง ส่วน
ภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น จนกระทั่ง พ.ศ. 2537 ได้มีการปรับปรุงการบริหารส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่
ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ให้มีการบริหารส่วนตำบลขึ้น เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล
(อบต.) ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 นับว่าเป็นองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่เล็กและใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด โดยในปัจจุบันประเทศไทย

มีรูปแบบการปกครองท้องถิ่นทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

1. โครงสร้างหน่วยงาน

องค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย สภามอบคการบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งสมาชิกของสภามอบคการบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง ดังโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ที่มา : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2545)

ภาพที่ 2.2 แสดงผังโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล

2. โครงสร้างการบริหารงาน

กรมการปกครองได้จัดแบ่งองค์การบริหารส่วนตำบล ออกเป็น 5 ชั้น โดยใช้รายได้ เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ได้แก่

- ชั้นที่ 1 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีเกณฑ์รายได้ตั้งแต่ 20 ล้านบาทขึ้นไป มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 21 ตำแหน่ง ปัจจุบันมี 74 แห่ง
- ชั้นที่ 2 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีเกณฑ์รายได้ 12-20 ล้านบาท มีจำนวน พนักงานส่วนตำบลได้ 12 ตำแหน่ง ปัจจุบันมี 78 แห่ง
- ชั้นที่ 3 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีเกณฑ์รายได้ 6-12 ล้านบาท มีจำนวน พนักงานส่วนตำบลได้ 6 ตำแหน่งปัจจุบัน 205 แห่ง
- ชั้นที่ 4 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีเกณฑ์รายได้ 3-6 ล้านบาท มีจำนวน พนักงานส่วนตำบลได้ 4 ตำแหน่ง ปัจจุบันมี 843 แห่ง
- ชั้นที่ 5 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีเกณฑ์รายได้ไม่เกิน 3 ล้านบาทมีจำนวน พนักงานส่วนตำบลได้ 3 ตำแหน่ง ปัจจุบัน มี 5,544 แห่ง

3. แหล่งงบประมาณ

สำหรับแหล่งงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่นำมาใช้ในการบริหาร กิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลมาจาก 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

3.1 รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้จากการจัดเก็บภาษีอากร และค่าธรรมเนียม เงินอุดหนุนจากรัฐบาล รายได้จากทรัพย์สินและรายได้อื่น ๆ การจัดสรรจาก หน่วยงานที่เก็บภาษีต่าง ๆ และเงินกู้

3.2 แหล่งงบประมาณ (นอกเหนือจากรายได้) จากหน่วยงานราชการ และ องค์กรอื่น ๆ เช่น โครงการพัฒนาตำบล โครงการงบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น

4. อำนาจหน้าที่

องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (มาตรา 66) ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้อง ทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (แสดงรายละเอียดทั้งหมดในภาคผนวก) ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้ (มาตรา 67)

- 1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
- 2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้งกำจัดมูล ฝอยและสิ่งปฏิกูล
- 3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- 4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- 5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฯลฯ

นอกจากที่องค์การบริหารส่วนตำบล จะสามารถดำเนินการภายในเขตของตนเอง แล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลยังสามารถทำกิจการนอกเขตได้ หรือร่วมกับสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อกระทำการร่วมกันได้ นอกจากนี้อำนาจหน้าที่ซึ่งได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ยังมีการรับรองและกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 มีทั้งหมด 31 ข้อ (แสดงรายละเอียดทั้งหมดในภาคผนวก) ยกตัวอย่างมาเพียงส่วนหนึ่งดังนี้

- 1) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
- 2) การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำและทางระบายน้ำ
- 3) การผังเมือง
- 4) การสาธารณสุขปโภคและการก่อสร้างอื่นๆ
- 5) การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- 6) การส่งเสริม การฝึก และประกอบอาชีพ
- 7) การส่งเสริมการท่องเที่ยว
- 8) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
- 9) การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม

โดยสรุปแล้วบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลตามภารกิจ กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และตามกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยกันแล้ว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2548) กล่าวว่าองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีภารกิจที่ปฏิบัติครอบคลุม 7 ด้านดังนี้

- 1) ด้าน โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ จัดให้มีการรักษาทางน้ำและทางบก ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร บำรุงรักษาไฟหรือแสงสว่าง ทางระบายน้ำ การสาธารณสุขปโภค และสาธารณสุขการอื่น ๆ

- 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุและพิการ ป้องกันและระงับโรคติดต่อ ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ ส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค การสาธารณสุข อนามัยครอบครัว และการรักษาพยาบาล

- 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความเรียบร้อย ได้แก่ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย คุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติแผ่นดิน การผังเมือง การรักษาความสะอาดและความเรียบร้อยของเมือง และการควบคุมอาคาร

4) ด้านการวางแผนการส่งเสริมการลงทุน และการท่องเที่ยว ได้แก่ ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมภายในครอบครัว ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์ รวมทั้งให้มีตลาดการท่องเที่ยว กิจกรรมเกี่ยวกับพาณิช ส่งเสริมการฝึกและประกอบอาชีพ

5) ด้านการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ คุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่าง ๆ

6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

7) ด้านการบริหารจัดการ สนับสนุนการปฏิบัติการกิจในส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ สนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ราชการมอบหมาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎร การสร้างและบำรุงทางน้ำและทางบกที่เชื่อมต่อระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากที่กล่าวมาแล้ว อำนาจ หน้าที่ และบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลตามที่กฎหมายกำหนดคนนอกจากเจ้าหน้าที่แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่เพื่อให้ตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติในพื้นที่ แต่ยังเป็นข้อจำกัดที่กฎหมายให้ความสำคัญกับภารกิจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยมากเมื่อเทียบกับภารกิจในด้านอื่น ๆ

5. วิสัยทัศน์ นโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2548) ศึกษาวิสัยทัศน์ นโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

5.1 วิสัยทัศน์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นการกำหนดแผนในระยะยาว โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 วิสัยทัศน์ ด้านเศรษฐกิจ/โครงสร้างพื้นฐาน

5.1.2 วิสัยทัศน์ ด้านสังคม/คุณภาพชีวิต

5.1.3 วิสัยทัศน์ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2 วิสัยทัศน์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล 5 ปี ซึ่งจำเป็นต้องมีการกำหนดแผนพัฒนาในระยะ 5 ปีของตนเอง นำวิสัยทัศน์มาจัดทำแผนพัฒนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 แผนงานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

5.2.2 แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจและแหล่งน้ำ

5.2.3 แผนงานพัฒนาด้านสังคม

5.2.4 แผนงานพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2.5 แผนงานพัฒนาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

5.2.6 แผนงานพัฒนาการเมืองและการบริหาร

5.3 แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ต้องบริหาร โครงการและงบประมาณของตนเอง พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาตำบล ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ การผังเมือง และปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเป็นตัวกำหนดงบประมาณของแต่ละองค์การบริหารส่วนตำบลให้สอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่ ดังนั้น แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล มี 2 ลักษณะ คือ

5.3.1 แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล 5 ปี หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีลักษณะเป็นการกำหนดนโยบายและแนวทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของอำเภอ โดยมีระยะเวลา 5 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

5.3.2 แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลประจำปี หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวทางและรายงานประสานแผนงานและโครงการของจังหวัด อำเภอ ตำบล และการดำเนินงานของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปีเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของใช้แก้ไขปัญหาของประชาชนในท้องถิ่น

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2548) จากเอกสารทางวิชาการขององค์การบริหารส่วนตำบลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

1) ด้านการอนุรักษ์ องค์การบริหารส่วนตำบลมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด โดยจะสามารถพิจารณาได้ว่าพื้นที่ใดเหมาะสมแก่การจัดทำแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเพื่ออะไรที่ต้องฟื้นฟูให้คงสภาพในลักษณะที่ดีรวมทั้ง แผนการจัดการมลพิษและแผนบำบัดน้ำเสีย ตลอดจนการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่

2) ด้านการเสริมสร้าง บูรณะ ฟื้นฟู องค์การบริหารส่วนตำบล จัดทำแผนพัฒนาตำบลในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดทำโครงการส่งเสริมปลูกป่าต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น การปลูกป่าในพื้นที่รกร้างว่างเปล่า การปลูกป่าในแหล่งเสื่อมโทรมและการปลูกป่าในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ในวัด ริมถนน โรงเรียน สถานที่ราชการ นอกจากนี้ควรจะทำโครงการบำบัดน้ำเสียและสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย

3) ด้านการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ องค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดตั้งงบประมาณในการสนับสนุนจัดทำโครงการฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในตำบล

โดยให้ความรู้แก่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และนอกจากนี้ ยังมีแนวทางในการเร่งสร้างจิตสำนึกเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ เช่น หอกระจายข่าว ใบปลิว ป้าย ทั้งนี้มีเป้าหมายสำคัญในเรื่องนี้คือ การส่งเสริมองค์กรประชาชนในพื้นที่ เช่น ไทยอาสาป้องกันชาติ ลูกเสือชาวบ้าน องค์กรเอกชน บริษัท ห้างร้าน รวมทั้งวัดและโรงเรียนด้วย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทหน้าที่ในการทำงานหรือมีแผนงานทั้งที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลาง และสามารถดำเนินงาน หรือมีแผนงานที่จัดทำขึ้นเอง จากสภาพปัญหาในพื้นที่เพราะเป็นหน่วยงานที่รับรู้ข้อมูลจากพื้นที่โดยตรง และมีความใกล้ชิดกับพื้นที่มากที่สุด

2.4 แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดการมีส่วนร่วม (Participation) ในปัจจุบันมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยได้รับความสนใจอย่างมากในทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา โดยถือว่าเป็นหนึ่งในหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีศักยภาพต่อการพัฒนา ก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ การมีส่วนร่วมของชุมชนจะอยู่บนพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย และจากนวัตกรรมของวิถีปฏิบัติแห่งระบอบประชาธิปไตยโดยผ่านผู้แทน (Representative Democracy) และประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) (John Stewart. 1996 อ้างใน เทียมรัตน์ อินทรีย์. 2542)

2.4.1 คำจำกัดความและความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง การเศรษฐกิจ งานด้านสังคม ชุมชน เกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ จึงทำให้เกิดค่านิยมและการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันออกไปบ้างตามมิติต่าง ๆ ของหลาย ๆ ท่าน ดังนี้

พัชรี สีโรต (2546) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือได้เคยเข้าร่วมเพียงเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มีอิสระเพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเข้าร่วมตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

2.4.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

ลักษณะของการมีส่วนร่วม อุนกรณ (2529 อ้างใน เทียมรัตน์ อินทรีย์. 2542) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้ การเข้าร่วมประชุม (Attendance at Meeting) ร่วมกันออกค่าใช้จ่าย (Financial Contribution) การเข้าเป็นสมาชิก (Membership) และการถือตำแหน่งผู้นำ (Position of Leadership)

นอกจากนี้ยังได้สรุปรูปแบบหรือลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ คือ 1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) 2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) 3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ และการประชุมประชาพิจารณ์ 4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) 5. การใช้กลไกทางกฎหมาย

2.4.3 กระบวนการมีส่วนร่วมประชาชน

ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาเมืองที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ แบ่งออกดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning) คือ ประชาชนและผู้สนใจในการพัฒนา จะมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดลำดับความสำคัญ เพื่อดำเนินการในการพัฒนา และกำหนดแนวทางดำเนินการ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation) คือ การประสานความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และสนับสนุนด้านทรัพยากร

3. การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in Utilization) คือ การนำเอากิจกรรมเข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

4. การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ (Participation in Benefit Sharing) คือ การได้รับประโยชน์ในการพัฒนาอย่างยุติธรรมทั่วถึง

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) คือ มีส่วนร่วมในการประเมินผลที่ได้พัฒนาไปได้ทราบถึง ปัญหา อุปสรรค เพื่อหาทางดำเนินการแก้ไข

2.4.4 ระดับของการมีส่วนร่วม

Arnstein (1996) ระดับของการมีส่วนร่วมแบ่งลำดับขั้นตอนออกเป็น 3 ลำดับ คือ

1) ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการในการมีส่วนร่วมเป็นเพียงการให้ความรู้แก่ประชาชนเท่านั้น

2) ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูลและคำปรึกษา แต่ยังไม่มียอำนาจในการตัดสินใจ

3) ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการ ดังแสดงในภาพที่ 2.3

ระดับของการมีส่วนร่วมจึงอาจเริ่มจากระดับต่ำสุด คือ การให้ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับรู้ ซึ่งกล่าวได้ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย ขั้นต่อมาคือ การมีส่วนร่วมโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด การให้คำปรึกษา ขั้นต่อจากนั้นคือ การที่รัฐและประชาชนร่วมมือกันเปรียบเทียบเสมือนเป็นหุ้นส่วนกัน และในระดับสูงสุดซึ่งเป็นที่ใฝ่หาที่สุดคือ การกระจายอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ควบคุมประชาชนซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

8	ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control)	}	มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
7	ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated Power)		
6	เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา / เปรียบเทียบ (Partnership)		
5	ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	}	มีส่วนร่วมบางส่วน
4	ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)		
3	ร่วมรู้ข้อมูล (Informing)		
2	เข้าร่วมแต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจแต่เป็นการลดแรงกดดัน (Therapy)	}	ไม่มีส่วนร่วม
1	รัฐเข้าควบคุม แรงกดดัน (Manipulation)		

ที่มา : สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่นและสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2541)

ภาพที่ 2.3 ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

อนึ่ง จากหลักการที่ได้กล่าวมานี้ ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ยังคงเป็นปัญหาทั้งในอดีตและปัจจุบันเสมอมา เนื่องมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ หนึ่ง ภาครัฐไม่ได้ดำเนินการตามขั้นตอน จะด้วยสาเหตุจากการให้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์กับประชาชน การลดหรือการรวบรัดขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อแอบแฝงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่แท้จริง และ สองซึ่งเป็นอีกประการหนึ่งที่สำคัญมากสำหรับภาคประชาชนคือ จะต้องมีส่วนร่วมกับภาคการเมือง สภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม และต้องมีกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่ม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเมือง นโยบายและมีแนวคิด ไปพร้อมกับภาครัฐ และสามารถตามทันกิจกรรมที่ภาครัฐจัดขึ้น อีกทั้งสามารถนำเสนอความต้องการของชุมชนเพื่อให้ภาครัฐจัดทำแผนและกิจกรรมได้ ซึ่งผลจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะก่อให้เกิดผลดีกับทั้งสองฝ่ายเพื่อปรับเป้าหมายและจุดประสงค์ให้ดำเนินไปด้วยความเข้าใจและเป็นประโยชน์

2.4.5 เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่ชี้วัดถึงมาตรฐานระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีลักษณะอย่างไร Chapin (1965) พิจารณาจากระดับของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) พิจารณาจากความถี่ของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง และมีระยะเวลาของการกระทำที่ยาวนาน
- 2) พิจารณาจากคุณภาพของการมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจากผลของการกระทำ เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถ และความคิดเห็นของผู้อื่น

นอกจากนี้ยังได้เสนอเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยได้กำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กรของชุมชนไว้ดังนี้

- 1) มีความสนใจและเข้าร่วมประชุม ได้แก่ การให้ความสนใจและติดตามข่าวสารต่าง ๆ ของส่วนรวม รวมทั้งการเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ ต่อที่ประชุม กิจกรรมของส่วนรวม
- 2) ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ เช่น การอุทิศเงิน เวลา ให้แก่ส่วนรวม
- 3) เข้าเป็นสมาชิกและกรรมการ ได้แก่ การอุทิศแรงงานในการดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม โดยการสมัครเป็นสมาชิก หรือ เป็นกรรมการของชุมชน

ซึ่งทั้งหมดนี้ สามารถดูจากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ การเสียสละเวลา แรงกาย การเป็นสมาชิกของคณะกรรมการ หรือเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้น ๆ โดยตรง

2.4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

1. ปัจจัยด้านกายภาพ ประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยด้านกายภาพ ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม
- 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้
- 3) ปัจจัยด้านการเมือง บรรยากาศทางการเมือง อุดมการณ์ อุดมคติทางการเมืองของประชาชน
- 4) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่แตกต่างกันแต่ละพื้นที่
- 5) ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์กำเนิดของชุมชน
- 6) ปัจจัยด้านบุคคล คนเมือง คนชนบท กลุ่มอาชีพ ระดับความรู้ การมีบทบาทในฐานะต่าง ๆ ของสังคม

2. ปัจจัยด้านลักษณะ โครงการ ประกอบด้วย

- 1) ความยากง่ายของเทคโนโลยีที่ใช้งาน
- 2) ทรัพยากรที่ใช้ ความยากง่ายในการหา
- 3) ลักษณะของผลประโยชน์ที่ได้รับ
- 4) ความเชื่อมโยงของโครงการกับโครงการอื่น ๆ
- 5) ความยืดหยุ่นของโครงการ
- 6) การเข้าถึงการบริหารโครงการ

นอกจากนี้พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือ ความรู้และความเข้าใจในหลักการของงานหรือโครงการที่จะเข้าไปร่วม และการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นเมื่อพวกเขาเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่พวกเขาจะได้รับจากการเข้าร่วม หรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมอื่น ๆ ในด้านต่าง ๆ

Cohen and Uphoff (1977) ยังได้เสนอเพิ่มเติมอีกว่า มีบุคคล 4 ฝ่าย ที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมใน โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาอาศัยอยู่ในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ พื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

2.4.7 หลักในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ โดยได้มีปรากฏในกฎหมายที่เกี่ยวกับการผังเมืองในประเทศต่าง ๆ ทั่วไป แม้ในประเทศไทยการมีส่วนร่วมในพระราชบัญญัติการผังเมืองก็มีปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ซึ่งมีก่อนที่จะปรากฏอย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญเสียอีก อย่างไรก็ตามในทวีปยุโรปและอเมริกา การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักวางแผนบางกลุ่มได้กลายเป็นอุปสรรคของการวางแผนและผัง และเห็นว่าเทคนิคที่นิยมใช้คือการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการ หรือประชาพิจารณ์ (Public Hearings) นั้นสิ้นเปลือง (Wasteful) และเปล่าประโยชน์ (Worthless) ซึ่งในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน โดยจะเห็นได้จากการณีของการลดจำนวนครั้งของการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในขั้นตอนของการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมในพระราชบัญญัติการผังเมือง และแม้ว่าจะได้มีการพยายามในการประยุกต์ใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ในโครงการที่ให้ความช่วยเหลือโดยองค์กรต่างประเทศ เช่น เยอรมัน แต่หน่วยงานวางแผนเองก็ยังไม่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนาการวางแผนแต่อย่างใด

เพื่อให้การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถสร้างประโยชน์ให้กับการวางแผนและผังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลืองและเปล่าประโยชน์ แต่มีความหมายต่อทั้งประชาชนนักวางแผนและวางแผน และสังคมโดยรวม การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างได้ผลนั้นขึ้นอยู่กับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) วัตถุประสงค์ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม โดยการให้ข้อมูลข่าวสารทางผังเมืองแก่ประชาชน ในขณะเดียวกันก็ต้องฟังเสียงประชาชน รวมถึงการให้อำนาจ (Empower) แก่ประชาชนโดยการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนและผัง
- 2) เวลา ได้แก่ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่แรก (หมายถึงตั้งแต่ขั้นตอนของการจัดเตรียมผัง) และร่วมอย่างต่อเนื่องทุกขั้นตอน
- 3) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ การขยายกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เข้ามามีส่วนร่วมให้กว้างขวางมากขึ้น
- 4) เทคนิค ได้แก่ เทคนิคการมีส่วนร่วมในการให้และการรับข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน (Dialogue)
- 5) ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การจัดเตรียมข้อมูลให้สามารถเข้าใจได้ง่าย ไม่กำกวม และไม่เป็นภาษาทางเทคนิคจนประชาชนไม่เข้าใจ หรือไม่รู้เรื่อง

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาถึงประเด็นการส่งเสริมในการมีส่วนร่วมอีกประเด็น คือ การบริหารจัดการ ได้แก่ การจัดทำแผนและการจัดเตรียมบุคลากรในการส่งเสริมให้ประชาชน

มีส่วนร่วมในการวางแผนและผัง ในการศึกษาดังกล่าวได้มีการกำหนดตัวชี้วัด ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ในการศึกษาได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมในแนวความคิด การร่วมรับคิดในความล้มเหลว รับผิดชอบในความสำเร็จของการพัฒนาเมืองและชุมชนนั้น จะทำให้ประชาชน หน่วยงานของรัฐ และภาคเอกชน ทำงานด้วยกันอย่างใกล้ชิด การรับผิดชอบร่วมกันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา ได้อย่างมีระบบ และมีกรอบแนวความคิดในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน

การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการให้ความหมายไว้หลายความหมายแต่ก็มีความใกล้เคียงกันเนื่องจากประเด็นของการมีส่วนร่วมล้วนมุ่งสู่ความผาสุกของสาธารณะชนอย่างเป็นธรรม หรืออย่างชอบธรรมโดยประชาชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดทุก ๆ ฝ่าย ซึ่งการมีส่วนร่วมมีลักษณะ รูปแบบ ขั้นตอน วิธีการ ซึ่งจะนำไปสู่การแบ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้ และนำไปสู่แนวทางหรือเทคนิคที่อาจนำมาใช้ประยุกต์ให้เข้ากับพื้นที่ต่าง ๆ กันไป อันจะทำให้เกิดกระบวนการของการมีส่วนร่วมดังที่กล่าวมา

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิตติยา บำบัดภัย (2543) ศึกษาบทบาทของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำกรณีศึกษา หนองละเลิงเต็ง ตำบลดงเค็ง อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษา พบว่าประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีบทบาทในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองละเลิงเต็งระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การให้คุณค่าต่อพื้นที่ และความเชื่อศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือ ความเชื่อเรื่องคอนปู่ตา และผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมที่อยู่อาศัย 20 ปีขึ้นไป มีการให้คุณค่าต่อระดับพื้นที่สูง และมีความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระดับปานกลาง

Cohen and Uphoff (1980 อ้างใน ชุขณา ก้อนจันทศ. 2537) ได้ศึกษาบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า มีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท คือ ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง เช่น อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา รายได้ ระยะเวลาในการอยู่อาศัยหรือการถือครองที่ดิน และสถานภาพการทำงาน

ปรียานุช คิมพะจันทร์ (2543) ศึกษาเรื่อง บทบาทของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทที่ปฏิบัติจริงในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทที่

ปฏิบัติจริง ได้แก่ แรงจูงใจ การรับรู้ข่าวสาร และความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทที่ปฏิบัติจริง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ ปัญหางบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากรไม่เพียงพอ ระเบียบปฏิบัติทางราชการที่มีขั้นตอนมาก รวมทั้งขาดการประสานงาน และรับผิดชอบร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แพรววี ศรีโอรุ (2544) เป็นการศึกษาค้นคว้าอิสระเพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าบุ่งป่าทามและสภาพการอนุรักษ์ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้าน โนนยาง ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าบุ่งป่าทามเป็น 2 ลักษณะ คือ การสร้างประโยชน์จากพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม กับการใช้ผลิตผลและทรัพยากรธรรมชาติจากพื้นที่ป่า โดยมีการเพาะปลูกเพื่อยังชีพและเป็นรายได้ในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมิถุนายน พืชที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวนาปรัง พริก และผักสวนครัว นอกจากนี้ก็ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวและควาย รวมถึงการใช้ประโยชน์พื้นที่ในเชิงพาณิชย์ด้วยการอนุญาตให้เอกชนมาสร้างร้านอาหารบริเวณกุดปลาชุม ที่มีนกเป็ดน้ำมาอาศัยเป็นจำนวนมาก สำหรับการใช้ผลิตผลและทรัพยากรธรรมชาติจากพื้นที่ป่า นั้น ชาวบ้าน โนนยาง ใช้ผลิตผลเป็นอาหาร เช่น ปลาซึ่งมีมากในช่วงฤดูฝน ส่วนในช่วงฤดูแล้งจะมีการเก็บเห็ดและจับสัตว์บกเป็นอาหาร เช่น นก หนู และกิ้งก่าไม้ใช้สอย และสมุนไพร ในส่วนของสภาพการอนุรักษ์ป่าบุ่งป่าทามมีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและนกเป็ดน้ำ โดยสมาชิกของชุมชนได้ออกกฎระเบียบของชุมชนในการห้ามจับสัตว์หายากและจับปลาในฤดูวางไข่ ซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมมากที่สุด

ภัทร์ เทภาสิต (2549) ศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า การแสดงบทบาทของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการแสดงออกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การศึกษาและระดับรายได้ ส่วนสภาพปัญหาที่ส่งผลต่อการแสดงบทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในบริเวณพื้นที่ ทำให้มีปัญหาการบุกรุกแผ้วถาง และทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว เกษตรกรรม และทำสวน โดยประชาชนในท้องถิ่นเองและกลุ่มนายทุน ซึ่งมีระดับความรุนแรงมาก สมควรต้องเร่งหามาตรการแก้ไขโดยเร่งด่วน รองลงมาคือ ปัญหาด้านมาตรการทางกฎหมาย ข้อกำหนด และข้อบังคับของชุมชนไม่เข้มงวดและรัดกุม ตลอดจนการลงโทษที่ไม่รุนแรง และการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษไม่มีประสิทธิภาพโดยมีระดับความรุนแรงมาก สมควรต้องมีมาตรการแก้ไขเร่งด่วนเช่นกัน

การวิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะเป็น 2 ลักษณะคือ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลจำเป็นต้องนำมาตราการควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่เกาะช้างมาใช้อย่างจริงจัง ส่งเสริมบทบาทในการร่วมมือและมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล

ควรเน้นการพัฒนาโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มประกอบธุรกิจชุมชนที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

วิรัช นิภาวรรณและคณะ (2531) ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า องค์กรในท้องถิ่นมีความต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปฏิบัติในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น

2.6 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

1. อนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention)

อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำหรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) ตามชื่อสถานที่ที่จัดให้มีการประชุมเพื่อรับรองอนุสัญญาในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1971 ที่เมืองแรมซาร์ ประเทศอิหร่าน อนุสัญญานี้เป็นข้อตกลงระหว่างรัฐบาล ซึ่งกำหนดกรอบการทำงานสำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และยับยั้ง การสูญเสียของพื้นที่ชุ่มน้ำในโลกซึ่งจะต้องมีการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด

2. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535

จากมาตรา 69 ถึง มาตรา 77 มีการกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ สำหรับการปล่อยของเสียจากแหล่งกำเนิดมลพิษ กำหนดให้เจ้าของกิจการหรือเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษต้องสร้างระบบบำบัดเพื่อการบำบัดมลพิษที่เกิดขึ้น ให้ส่วนราชการหรือราชการส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้จัดให้มีระบบบำบัดน้ำเสียรวมหรือระบบกำจัดของเสียรวมโดยใช้ เงินงบประมาณแผ่นดินหรือเงินรายได้ของราชการส่วนท้องถิ่นและเงินกองทุนตามพระราชบัญญัติมีหน้าที่ดำเนินงานและควบคุม การทำงานของระบบบำบัดน้ำเสียรวมหรือระบบกำจัดของเสียรวมที่ส่วนราชการนั้นหรือราชการส่วนท้องถิ่นนั้น จัดให้มีขึ้น

3. พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546

กล่าวถึง พนักงานและเจ้าหน้าที่ องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล รายละเอียดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล รายได้และรายจ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ หรือการให้ความคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติได้โดยตรง

4. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542

หมวด 4 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 30 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ ดำเนินการดังนี้

(1) ให้ดำเนินการถ่ายโอนภารกิจทำให้บริการสาธารณะที่รัฐดำเนินการ อยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใน กำหนดเวลา ดังนี้

(ก) ภารกิจที่เป็นการดำเนินการค้าซื้อระหว่างรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภารกิจที่รัฐจัดให้บริการในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ให้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในสี่ปี

(ข) ภารกิจที่รัฐจัดให้บริการในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกระทบถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ให้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในสี่ปี

(ค) ภารกิจที่เป็นการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล ให้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในสี่ปี

(2) กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในการให้บริการสาธารณะของรัฐ และขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยกันเองตามอำนาจและหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ให้ชัดเจน โดยในระยะแรกอาจกำหนดภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ แตกต่างกันได้ โดยให้เป็นไปตามความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งต้องพิจารณาจากรายได้และบุคลากรขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น จำนวนประชากร ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ตลอดจนคุณภาพในการให้บริการที่ประชาชนจะได้รับ ทั้งนี้ ต้องไม่เกิน ระยะเวลาสิบปี

(3) กำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ให้รัฐทำหน้าที่ประสานความร่วมมือ และช่วยเหลือการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ

(4) กำหนดการจัดสรรภาษีและอากร เงินอุดหนุน และรายได้อื่นให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินการตามอำนาจ และหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทอย่างเหมาะสม โดย ในช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ.2544 ให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้ เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละ ยี่สิบ และใน ช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ.2549 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้ เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ สามสิบห้า ทั้งนี้ โดยการเพิ่มสัดส่วนตามระยะเวลาที่เหมาะสมแก่การพัฒนา ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการ บริการสาธารณะได้ ด้วยตนเอง และโดยการจัดสรรสัดส่วนที่เป็นธรรมแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นด้วย

(5) การจัดตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีในส่วนที่เกี่ยวกับการบริการ สาธารณะ ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนให้เป็นไปตามความจำเป็นและความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น

มาตรา 31 ในการดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้ามีกฎหมายใดบัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่อาจดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ได้ด้วยตนเอง หรือมีลักษณะเป็นการเข้าซ้อนทับกับการปฏิบัติหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน และคณะกรรมการพิจารณาเห็นสมควรให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น ให้คณะกรรมการรายงานต่อรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการให้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวต่อไป

มาตรา 32 ให้คณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อกำหนด ขั้นตอนการกระจายอำนาจตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) กำหนดรายละเอียดของอำนาจหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบจะต้องกระทำ โดยในกรณีใดเป็นอำนาจและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของรัฐหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน ให้กำหนดแนวทางวิธีปฏิบัติเพื่อประสานการ ดำเนินการให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

(2) กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการในการจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรให้เพียงพอแก่การดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ที่กำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงภาระหน้าที่ของรัฐในการให้บริการสาธารณะเป็นส่วนรวมด้วย

(3) รายละเอียดเกี่ยวกับการเสนอให้แก้ไขหรือจัดให้มีกฎหมายที่จำเป็น เพื่อกำหนดดำเนินการตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(4) จัดระบบการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดนโยบายและมาตรการการกระจายบุคลากรจากราชการส่วนกลาง และราชการส่วนภูมิภาคไปสู่ส่วนท้องถิ่น โดยการสร้างระบบการถ่ายเทกำลังคนสู่ท้องถิ่น และสร้างระบบความก้าวหน้าสายอาชีพที่เหมาะสม แผนปฏิบัติการตามวรรคหนึ่งต้องกำหนดรายละเอียดวิธีปฏิบัติ และกำหนดหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ รวมทั้งระยะเวลาในการดำเนินการให้ชัดเจนด้วย

มาตรา 33 เมื่อคณะกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการตาม มาตรา 32 แล้ว ให้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ แล้วรายงานต่อรัฐสภาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับต่อไป แผนปฏิบัติการที่ประกาศใช้บังคับตามวรรคหนึ่งให้มีผลผูกพันหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตามแผนนั้น ในกรณีที่สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงไปในระหว่างที่แผนปฏิบัติการใช้บังคับ คณะกรรมการอาจดำเนินการปรับปรุงแผนปฏิบัติการให้เหมาะสมกับสภาพการณ์นั้นได้

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ติดตามผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ และรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบทุกปี ในกรณีที่มีปัญหาอุปสรรคไม่อาจ ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการได้ให้คณะกรรมการรายงานให้คณะรัฐมนตรี ทราบปัญหาและอุปสรรค และแนวทางแก้ไขด้วย

มาตรา 34 ให้คณะกรรมการพิจารณาทบทวนการกำหนดอำนาจและ หน้าที่และการจัดสรรรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายหลังที่ได้ ดำเนินการตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปแล้ว โดยต้องพิจารณาทบทวนใหม่ทุกระยะเวลาไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่มีการ กำหนดอำนาจและหน้าที่หรือวันที่มีการจัดสรรรายได้ ทั้งนี้ จะต้องพิจารณา ถึงความเหมาะสมของการกำหนดอำนาจและหน้าที่และการจัดสรรรายได้ เพื่อกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นการวิจัยและกรอบแนวความคิดสำหรับการวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน

จากการทบทวนแนวความคิดเรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำ ประเด็นการศึกษาคือ การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ และสภาพปัญหา โดยพิจารณาจาก

- การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่ การประมง การเกษตร เช่น ทำนา การเลี้ยงสัตว์ การท่องเที่ยว ประปาหมู่บ้าน การจัดกิจกรรม/ประเพณีต่างๆของท้องถิ่น เช่น ลอยกระทง แข่งเรือ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แหล่งอาหารของชุมชน เก็บสมุนไพร แหล่งความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งสร้างรายได้ชุมชน เช่น ทำฟืน หรือเผาถ่าน นำไม้มาสร้างบ้าน

- สภาพปัญหาปัจจุบัน ได้แก่ น้ำท่วม ระยะเวลาการท่วมขังของน้ำ ปริมาณน้ำในหนองปลาตูล เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต (ก่อนสร้างคันฝายกั้นน้ำ)

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษา นโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน ตลอดจนความคิดเห็นของประชาชน จากการทบทวนแนวความคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นการศึกษา คือ

1. หลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4 ประเด็น คือ

- การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมคำนึงถึงความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศ
- การบริหารจัดการทรัพยากร โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ
- การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยประชาชน

มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

- การบริหารจัดการทรัพยากรโดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความตระหนักแก่ชุมชนให้มีพลังสำหรับรักษาและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพิจารณาจากแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลในปัจจุบัน

2. ผู้วิจัยคาดว่าคุณลักษณะประชากร ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาอยู่อาศัย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ธรรมชาติศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุก อำเภอสกลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก ศึกษาโครงสร้าง อำนาจและหน้าที่ นโยบายและแผนงานของหน่วยงาน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลขวาว ส่วนที่สองศึกษาถึงพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุก ได้แก่ สภาพทางกายภาพ และการใช้ประโยชน์ของประชาชน และส่วนที่สามศึกษาลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่ มีการกำหนดการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ ข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูล พื้นที่ศึกษา การสุ่มตัวอย่างและขนาดประชากร ตัวแปรที่ใช้การวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล

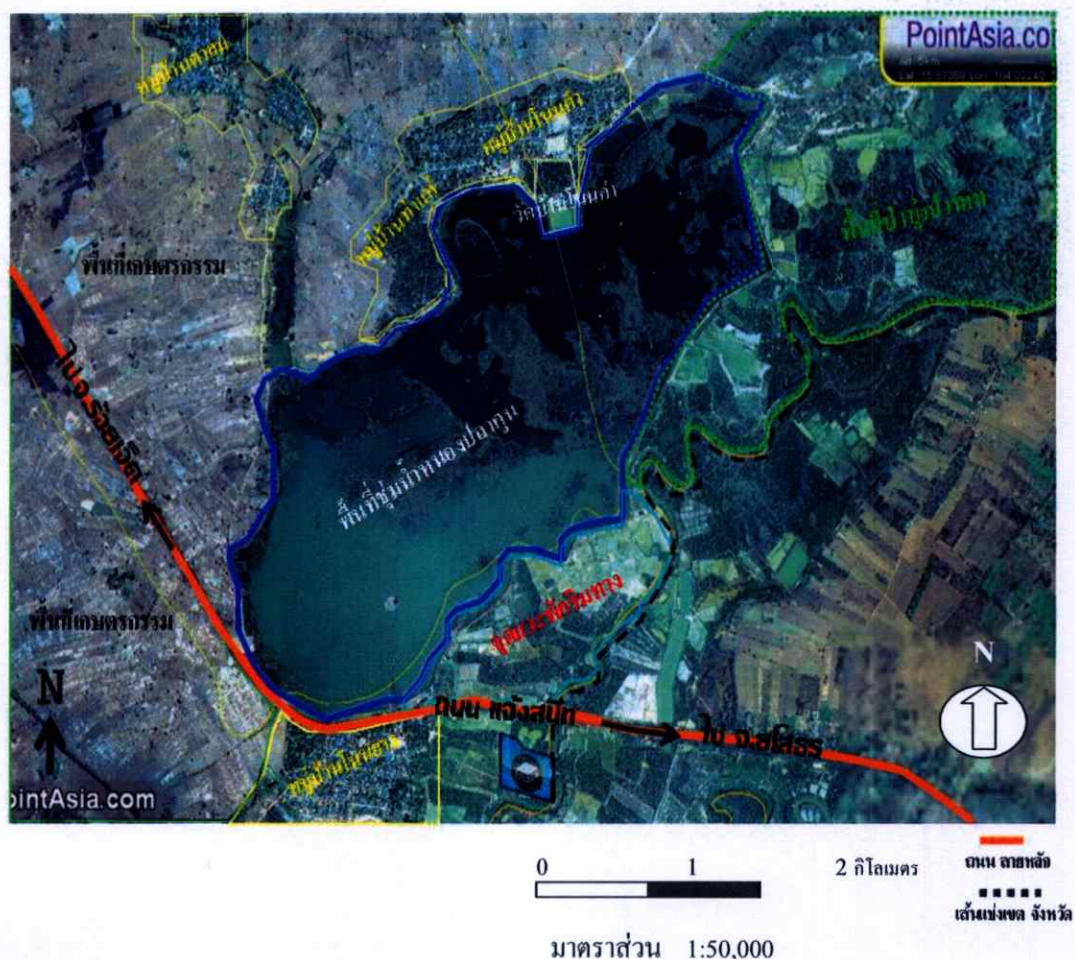
3.1 ข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งข้อมูลเป็น 2 ประเภทคือ

- ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมจากพื้นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยโดยตรง ซึ่งได้มาจากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์
- ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ ที่เป็นข้อมูลด้านเอกสารที่ศึกษาค้นคว้าจากแนวความคิดของนักวิชาการ รายงานการวิจัย แผนที่ทางทหาร ภาพถ่ายทางอากาศ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ห้องสมุดสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมชลประทาน อินเทอร์เน็ต และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 พื้นที่ศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุก เป็นธรรมชาติศึกษา เพราะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีแนวโน้มในการพัฒนาที่มีความเสี่ยงต่อการถูกทำลายและถูกเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจากเดิม โดยขอบเขตพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุกตามเขตการปกครองอยู่ในสองตำบลคือ ตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร ดังแสดงในภาพที่ 3.1

ที่มา : www.pointasia.com, 2550

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุมชนน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

3.3 การสุ่มตัวอย่างและขนาดประชากร

ในการศึกษาเรื่องแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดขอบเขตประชากรเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร จำนวน 1 คน และนายกองค้การบริหารส่วนตำบลขวาว จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 2 คน
2. ประชากรหัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในครอบครัว หรือสมาชิกที่มีความพร้อมในการตอบแบบสอบถาม โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนที่อาศัยบริเวณรอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณใน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลเมืองไพร และตำบลขวาว ในการสุ่มตัวอย่างเพื่อตอบแบบสอบถามกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เขตการปกครองทั้งสองตำบลซึ่งห่างจากพื้นที่

ชุ่มน้ำหนองปลาคุณในระยะทางไม่เกิน 3 กิโลเมตร เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เฉพาะเจาะจง มีความชัดเจนในเรื่องของสภาพปัญหา และความหลากหลายทางชีวภาพจากอดีตถึงปัจจุบันของพื้นที่

จากสูตรการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง (เอกสารประกอบการเรียนวิชา สถิติเพื่อการวางแผน , 2547)

$$n > (z^2 s^2 / d^2)$$

เมื่อ

n = ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

Z = 1.96 ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

S = ค่าความผันแปรกำหนดให้สูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จาก $p(1-p) = 0.5(1-0.5)$

d = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เมื่อใช้ค่าสัดส่วนจากกลุ่มตัวอย่างในการประมาณค่าสัดส่วนกลุ่มประชากร ในที่นี้กำหนดให้เท่ากับ 0.05

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าจากสูตร} \quad n &> (1.96)^2 [0.5(1-0.5)]^2 / (0.05)^2 \\ &> 96.04 \end{aligned}$$

ดังนั้นผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างด้าบละ 100 หลังคาเรือน ทำให้การเก็บแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามจำนวน 200 ชุด

3.4 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 ตัวแปรอิสระ

1. ลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา รายได้ ระยะเวลาอยู่อาศัย
2. ลักษณะของการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ได้แก่ อาชีพประมง (ใช้อุปกรณ์จับปลาขนาดใหญ่) เก็บสมุนไพร เก็บไม้ทำฟืน การเกษตร ประปาหมู่บ้าน แหล่งอาหาร แหล่งสร้างรายได้ การเลี้ยงสัตว์การท่องเที่ยว/พักผ่อนหย่อนใจ แหล่งความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดกิจกรรม/ประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่น ลอยกระทง แข่งเรือ เป็นต้น
3. ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจโครงการพัฒนาในพื้นที่

3.4.2 ตัวแปรตาม

1. สภาพปัญหาปัจจุบันของพื้นที่ ได้แก่ การเกิดน้ำท่วม ระยะเวลาในการท่วมขังของน้ำ ปริมาณน้ำในหนองปลาชุมเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต (ก่อนสร้างคันฝายกั้นน้ำ)
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย ประชาชนมีส่วนร่วมบางส่วน และประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการ

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Tool)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 2 วิธี ดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม ใช้ในการสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา และความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งโครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งเป็น 5 ส่วนคือ
 - ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชาชน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาอยู่อาศัย
 - ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษา
 - ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ และสภาพปัญหา
 - ส่วนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
 - ส่วนที่ 5 เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล
2. การสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร เกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่

ตารางที่ 3.1 แสดงตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไป

ประเภทตัวแปร	ตัวแปร	ค่าตัวแปร	มาตรวัด	เครื่องมือ
ข้อมูลประชากร	เพศ	- ชาย - หญิง	Nominal	แบบสอบถาม
	อายุ	- ต่ำกว่า 15 ปี - 16-30 ปี - 31- 45 ปี - 46- -60 ปี - 61 ปีขึ้นไป	Ordinal	แบบสอบถาม
	ระดับการศึกษา	- ไม่ได้เรียนหนังสือ - ประถมศึกษา - มัธยมศึกษา - อาชีวศึกษา - ปริญญาตรี - สูงกว่าปริญญาตรี	Nominal	แบบสอบถาม
	อาชีพ	- แม่บ้าน - นักเรียน/นักศึกษา - รับจ้างทั่วไป - รับราชการ - พนักงานบริษัท/ ลูกจ้างบริษัทเอกชน - ค้าขาย - รัฐวิสาหกิจ	Nominal	แบบสอบถาม
	รายได้	- ต่ำกว่า 5,000 บาท - 5,001-10,000 บาท - 10,001-15,000 บาท - มากกว่า 15,001บาท	Ordinal	แบบสอบถาม
	ระยะเวลาอยู่อาศัย	- ต่ำกว่า 30 ปี - 31-60 ปี - 61 ปีขึ้นไป	Ordinal	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.1 แสดงตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล (ต่อ)

2. ข้อมูลการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด สภาพปัญหา และความคิดเห็นของประชาชน

ประเภทตัวแปร	ตัวแปร	ค่าตัวแปร	มาตราวัด	เครื่องมือ
สภาพปัญหาในปัจจุบัน	น้ำท่วม	- มี - ไม่มี	Nominal	การสำรวจ
	ระยะเวลาการท่วมขังของน้ำ	-น้อยกว่า 1 เดือน - 1 เดือน -มากกว่า 1 เดือน	Ordinal	การสำรวจ
	ปริมาณน้ำในหนองปลาจูด เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต (ก่อนสร้างคันฝายกั้นน้ำ)	- เพิ่มขึ้น - เท่าเดิม - ลดลง	Nominal	การสำรวจ
ลักษณะการใช้ประโยชน์หนองปลาจูด	- การประมง (ด้วยอุปกรณ์ขนาดใหญ่)--- - การเกษตร เช่น ทำนา ปลูกผักสวนครัว เป็นต้น - การเลี้ยงสัตว์ - การท่องเที่ยว - ประปาหมู่บ้าน - การจัดกิจกรรม/ประเพณีต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น ลอยกระทง แข่งเรือ เป็นต้น - สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ - แหล่งอาหารของชุมชน - เก็บสมุนไพร - แหล่งความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ - แหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่น ทำฟืน หรือเผาถ่าน - นำไม้มาสร้างบ้าน	- มากที่สุด - มาก - ปานกลาง - น้อย - น้อยที่สุด	Ordinal	แบบสอบถาม การสำรวจ
ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชน	- การได้รับข่าวสาร - การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น - การมีส่วนร่วมตัดสินใจ	- ไม่เคย - เคย	Nominal	แบบสอบถาม

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม และแบบสอบถามมาวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/FW (Statistical Package for the Social Sciences for Windows) โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ผลดังนี้

1. การใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) คือ การใช้สถิติอธิบายหรือบรรยาย ลักษณะข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม ผลของการศึกษาบอกได้เฉพาะกลุ่มตัวอย่างของการศึกษา เท่านั้น โดยการศึกษานี้จะใช้ร้อยละในการอธิบายข้อมูลเบื้องต้นเพื่อคุณลักษณะการกระจายตัวของข้อมูล

2. การวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปร โดยการวิจัยนี้จะนำตัวแปรที่ทำการวิจัย มาสร้างเป็นตารางความสัมพันธ์ ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยค่า Chi-square ในการนำเสนอข้อมูลสรุปผลการศึกษา เป็นการสรุปข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบของการบรรยาย และตาราง เสนอนโยบายเพื่อเป็นตัวกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลขวาว

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1 สภาพทั่วไปของจังหวัด

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 103 องศา 17 ลิปดา ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 104 องศา 22 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ทางรถยนต์ ประมาณ 509 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 8,799.5 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 5,187,155 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ ร้อยละ 5.1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 1.6 ของพื้นที่ทั้งประเทศ และมีอาณาเขตติดต่อกับ จังหวัดอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอกมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเสิงสาง อำเภอภูพาน อำเภอเมืองยโสธร และอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอวาปีปทุม และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ดังแสดงในภาพที่ 4.1

โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีทุ่งหญ้าบริเวณกว้าง มีลักษณะดินปนทราย ส่วนมากเป็นดินเค็ม ดังนั้นจังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีบ่อเกลือสินเธาว์มากแห่งหนึ่งในภาคอีสาน แหล่งน้ำสำคัญคือ ลำน้ำชี ลำน้ำมูล ลำน้ำยัง ลำน้ำเตา ลำน้ำพับเพลา และลำน้ำเสียว มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 130 - 160 เมตร มีพื้นที่ภูเขาและที่ราบสูง ตอนกลางของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนตื้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของจังหวัด ส่วนพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำมูล สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

ก. บริเวณภูเขาทางตอนเหนือของจังหวัด สภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาเดี่ยวๆ อยู่บริเวณทางตอนเหนือในเขตอำเภอหนองพอก อำเภอโพนทอง อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอเมยวดี

ข. บริเวณที่ราบสูง สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ อำเภออาจสามารถ อำเภอเมืองสรวง อำเภอจตุรพักตร

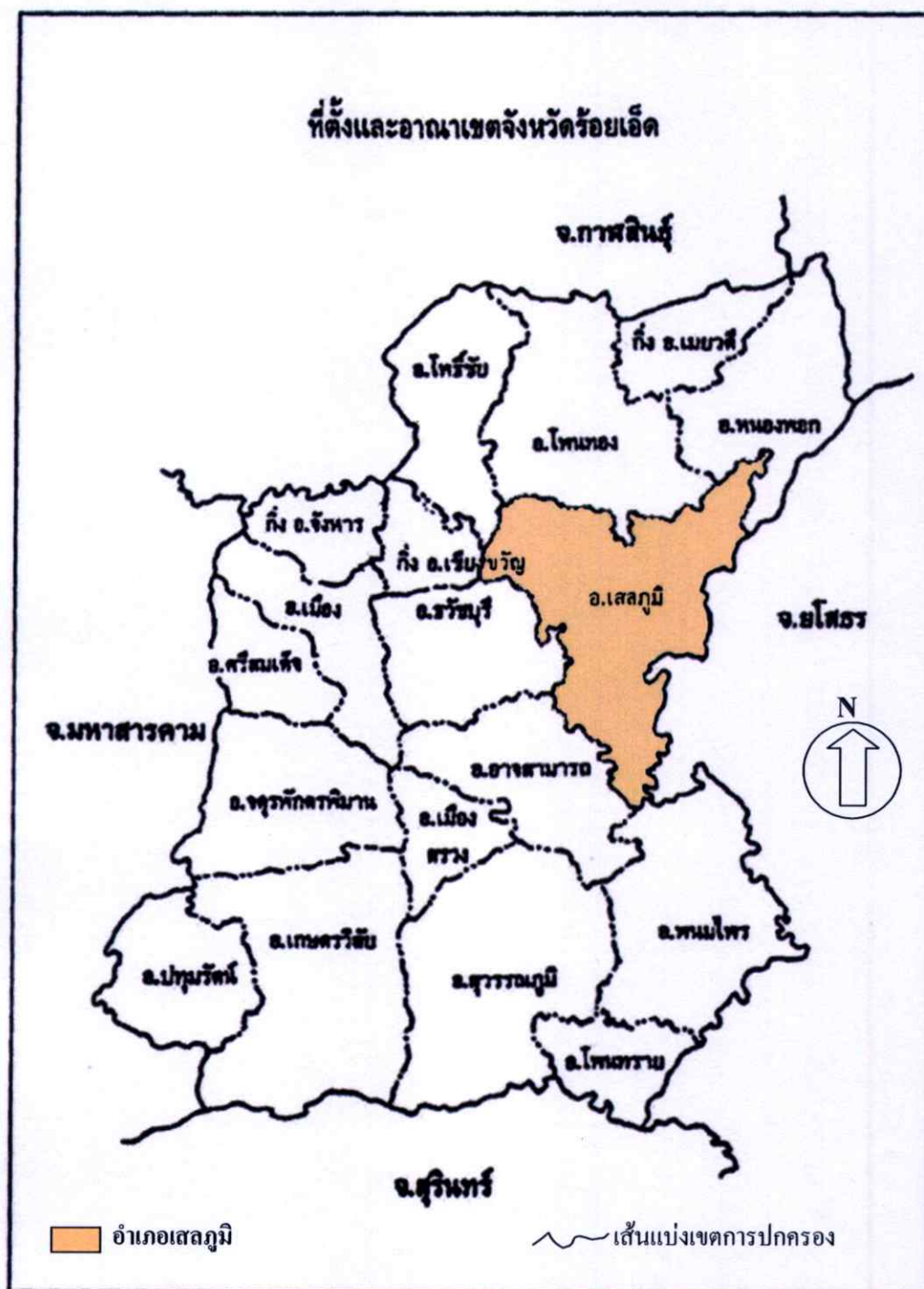
พืชมาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอธวัชบุรี อำเภอเมยวดี อำเภอจังหาร กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง และ กิ่งอำเภอเชียงขวัญ

ค. บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำไหลผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ครอบคลุม พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดอยู่ในเขตอำเภอปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอพนมไพร อำเภอหนองฮี และอำเภอโพนทราย ซึ่งเป็นพื้นที่ราบต่ำ รูปแอ่งกระทะที่เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดประจำฤดูกาล 2 ชนิด โดยพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว เรียกว่าลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อิทธิพลของลมนี้จะทำให้บริเวณจังหวัดร้อยเอ็ด ประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง มรสุมอีกชนิดหนึ่งคือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ลมนี้จะพัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นส่วนใหญ่ ลมนี้จะพัดอยู่ในช่วงฤดูฝน ทำให้อากาศชุ่มชื้นและมีฝนตกทั่วไป จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในเขตร้อนและแห้งแล้ง มี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ถึงเดือน พฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์

โดยมีลุ่มน้ำที่สำคัญ คือ ลุ่มน้ำชี มีพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามที่สำคัญบริเวณลำน้ำชีและลำน้ำยัง ในช่วงอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร และแม่น้ำชีในช่วงจังหวัดยโสธร จนถึงปากแม่น้ำชีบรรจบกับแม่น้ำมูล

ลำน้ำยัง เป็นลำน้ำที่มีความเชื่อมมากพอสมควร ในฤดูน้ำหลากทำให้ไหลล้นฝั่งเข้ามาท่วม ที่นาของราษฎรได้รับความเสียหายมากเช่นกัน ลำน้ำยังมีต้นกำเนิดจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ไหลผ่าน ตำบลนาแซง วังหลวง ภูเงิน เมืองไพร-ขาว ของอำเภอเสลภูมิ ประชาชนใช้ประโยชน์จากลำน้ำใน ลำน้ำยังในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และจับปลา

ที่มา : www.roiet.go.th

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

4.2.1 ประวัติความเป็นมา

จากที่ผู้วิจัยได้สำรวจและสอบถามประชาชนในพื้นที่ถึงความเป็นมาของชื่อหนองปลาคุณ ทำให้ทราบว่าในอดีตหนองปลาคุณมีปลาชนิดหนึ่งชื่อปลาคุณ (มีลักษณะคล้ายปลาทับทิม แต่ว่าขนาดใหญ่กว่า) มีถิ่นที่อยู่อาศัยในหนองน้ำเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันปลาคุณได้สูญพันธุ์ไปแล้ว พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติตามเกณฑ์ของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองประเภทหนองน้ำธรรมชาติที่มีอาณาบริเวณกว้างขวาง มีพื้นที่ 0.8 ตารางกิโลเมตร เก็บกักน้ำได้ประมาณ 33 ล้านลูกบาศก์เมตร อยู่ติดกับถนนลาดยางหมายเลข 23 (ถนนมิตรภาพ) บริเวณด้านทิศเหนือของบ้าน โนนยาง อำเภอสeglภูมิ ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่ทอดตัวระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดสู่จังหวัดยโสธร พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมีความโดดเด่นในเรื่องของทัศนียภาพ โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกของหนองปลาคุณมีลักษณะเป็นเนินดินลาดชันสู่ถนนลาดยางหมายเลข 23 (ถนนมิตรภาพ) และมีต้นไม้ให้ร่มเงา จึงเป็นพื้นที่สำหรับประชาชนที่เดินทางผ่านได้หยุดรถเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งรับประทานอาหารด้วย นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่เพื่อให้ประชาชนทั้งอยู่ในเขตและนอกเขตพื้นที่ตำบลขวาวและตำบลเมืองไพรเดินทางมาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจโดยตรง เพราะกรมทางหลวงได้สร้างจุดแวะพักริมทางขึ้นทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหนองปลาคุณ ซึ่งอยู่ติดริมถนนลาดยางพอดี ทำให้เป็นจุดที่สามารถชมทัศนียภาพได้เป็นอย่างดี

จากสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณที่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลาก พื้นที่แห่งนี้จะมีน้ำเอ่อท่วมถึงจนถึงฝั่งหนองแม่เป็นบริเวณกว้างเป็นระยะเวลาหลายเดือน โดยทุกปีมีตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามาทับถม ทำให้เป็นแหล่งสะสมของธาตุอาหาร กลายเป็นดินที่อยู่อาศัยแหล่งอาหารและแพร่ขยายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต รวมถึงเป็นที่อยู่อาศัยของพืชพรรณและป่าไม้ จากผลของความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ทำให้มีชุมชนดั้งเดิมฐานคามชายขอบของทามติดต่อกับทุ่งหลายหมู่บ้าน ซึ่งบางหมู่บ้านมีอายุเก่าแก่มากกว่า 200 ปี โดยมีการใช้ประโยชน์จากชุมชนโดยรอบ เช่น การประมง (ใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ในการจับปลา) เกษตรกรไถล้นองน้ำจับปลามาเป็นอาหาร เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และนำน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรในนาข้าว สถานประกอบการร้านอาหารแฟรมน้ำรีสอร์ท จนกลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนในปัจจุบัน และจากการสำรวจผู้วิจัยได้แสดงสภาพทั่วไปของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ดังแสดงรายละเอียดในภาพที่ 4.2

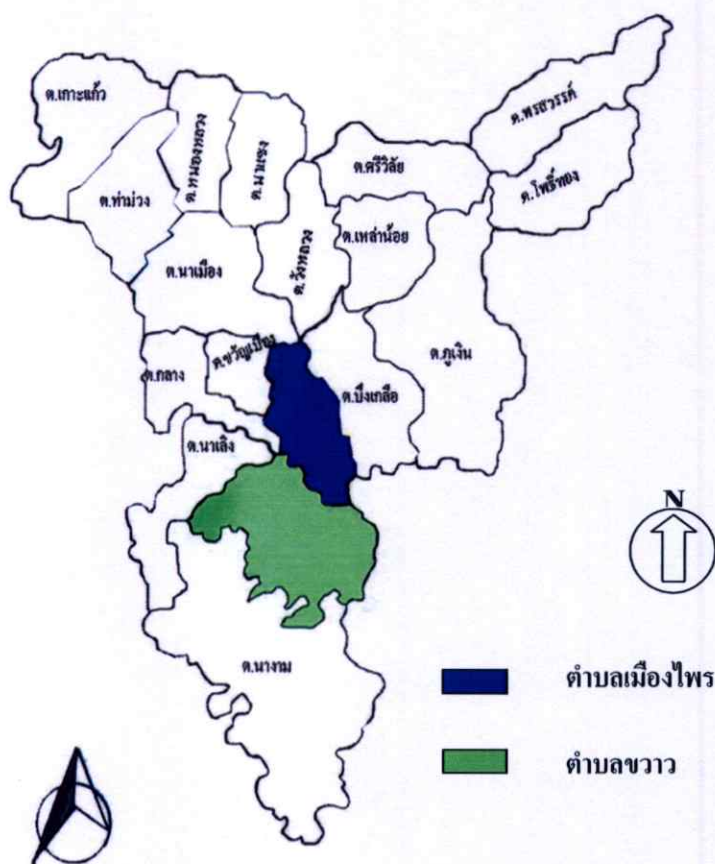

ภาพที่ 4.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

4.2.2 สภาพทางกายภาพ

1) ที่ตั้งและอาณาเขต

พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตั้งอยู่ในเขตตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับตำบลบึงเกลือ ทิศใต้ ติดกับตำบลขวัญเมือง และตำบลกลาง ทิศตะวันออก ติดกับตำบลขวาว และทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลนาเมือง ดังแสดงในภาพที่ 4.3

ที่มา : www.roiet.go.th

ภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งของตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2) การปกครอง

พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ โดยมีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด จำนวน 30 หมู่บ้าน โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร ดังมีรายละเอียดของหมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนหมู่บ้าน และประชากรในตำบลเมืองไพรและตำบลขวาว

ตำบลเมืองไพร		ตำบลขวาว	
ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
บ้านเมืองไพร หมู่ที่ 1	148	บ้านโนนยาง หมู่ที่ 1	155
บ้านเมืองไพร หมู่ที่ 2	124	บ้านโนนยาง หมู่ที่ 10	164
บ้านเมืองไพร หมู่ที่ 3	184	บ้านโนนแพง	61
บ้านเมืองไพร หมู่ที่ 9	75	บ้านสะทอน หมู่ที่ 3	118
บ้านคอนน้ำสร้าง	65	บ้านสะทอน หมู่ที่ 14	117
บ้านนางเหล่ง	64	บ้านทรายมูล	155
บ้านโนนคำ หมู่ที่ 6	71	บ้านหนอง หมู่ที่ 6	127
บ้านโนนคำ หมู่ที่ 14	107	บ้านหนอง หมู่ที่ 12	78
บ้านคอนน้อย	73	บ้านขวาว หมู่ที่ 7	109
บ้านโนนสนาม	59	บ้านขวาว หมู่ที่ 8	112
บ้านศาลม หมู่ที่ 1	118	บ้านขวาว หมู่ที่ 9	158
บ้านศาลม หมู่ที่ 2	98	บ้านขวาว หมู่ที่ 11	112
บ้านท่าแห่	63	บ้านขวาว หมู่ที่ 15	104
บ้านชีเหล็ก	33	บ้านขวาว หมู่ที่ 16	84
		บ้านหัน หมู่ที่ 5	136
		บ้านหัน หมู่ที่ 13	98
รวม	1282	รวม	1888

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลขวาว, 2549.

องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร, 2550.

3) ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ถึงเดือน พฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์

4) ลักษณะภูมิประเทศ

หนองปลาชุมเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนองน้ำจืดธรรมชาติ ลักษณะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง หรือพื้นที่ทามลุ่มน้ำยัง และลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำที่ถูกพัดพามาโดยลำน้ำยัง

สำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมมีระดับน้ำที่เพิ่มขึ้นจากแต่ก่อน เพราะว่าได้สร้างคันสันฝายกั้นน้ำโดยรอบ และมีการขุดลอกหนองน้ำ ทำให้สามารถเก็บกักน้ำได้ตลอดทั้งปี บริเวณรอบหนองเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พื้นที่น้ำท่วมอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของหนองน้ำ นอกคันสันฝายกั้นน้ำ ในฤดูน้ำหลากช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนกันยายน มีระยะเวลาในการท่วมขังของน้ำนานประมาณหนึ่งเดือนหรือนานกว่านั้น ในบริเวณที่ลุ่มน้ำท่วมถึง

ภาพที่ 4.4 ลักษณะทางกายภาพพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุม

5) สภาพทางชีวภาพ

● ทรัพยากรธรรมชาติ

โครงสร้างของป่าบุงป่าทาม สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ เนื่องจากพื้นที่ไม่เสมอกัน ประเภทแรกเป็นป่าที่ถูกน้ำท่วมในช่วงเวลาน้ำขึ้นสูง ได้แก่ ป่าริมขอบลำน้ำ มีไม้เด่นหลายชนิด เช่น หว้า คางสูง กระโดนน้ำ ประเภทที่สอง เป็นพื้นที่น้ำท่วมไม่ถึงพบตามที่ดอนหรือโคก ประเภทสุดท้าย เป็นป่าบุงป่าทามที่มีน้ำท่วมขังตลอดปี ชนิดของพรรณไม้เป็นพวกที่ปรับตัวให้เหมาะสมต่ออิทธิพลของกระแสน้ำ เช่น กก ผือ จอก แหน กระจับ สาหร่าย และบัวสาย ป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งขยายพันธุ์และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์ต่าง ๆ มีไม้พุ่มหนามอยู่มากสัตว์ป่า

จึงใช้หลบภัยได้ดี อีกทั้งต้นพืชยังช่วยดักธาตุน้ำหนักจากกระแสน้ำไว้บำรุงดิน ชาวบ้านโดยรอบมักเข้าไปเก็บหาของป่า หรือใช้พื้นที่ทำการเกษตรปลูกข้าวนาทามและข้าวนาบองได้ดี เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำบริเวณบึงทามนั้น ๆ เช่น ริมน้ำมูล น้ำชี เป็นต้น

โดยช่วงฤดูแล้งป่าชนิดนี้จะมีนิเวศเป็นป่าบกทนมแล้ง แต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากป่าบึง ป่าทามจึงถูกน้ำท่วมขัง ลักษณะเด่นของพืชพรรณในป่าชนิดนี้คือ มีไม้พุ่มหนามขนาดเล็กรกที่ทนการแช่ขังของน้ำอยู่มาก และไม้ขนาดใหญ่ขึ้นกระจายห่าง ๆ กัน พืชพรรณดั้งเดิมในป่าชนิดนี้นับว่ามีอยู่อย่างหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเนื่องจากป่าบึงป่าทามเป็นนิเวศป่าบกซึ่งจะถูกน้ำเอ่อขึ้นท่วมเป็นเวลา 3-4 เดือนในรอบปี ต้นพืชใหญ่น้อยจึงปรับตัวให้มีสภาพทนน้ำขัง อาทิ ฝ้ายน้ำ พุ่มน้ำ ตีนเป็ด ชะมวง ควงสูง หว่า หั่วลิง ลูก อิ่ง กระโดน เม่า ไม้ซาดหรือเหียง ตะแบก ยาง สะแบง พะยอม เนิน และแสง เป็นต้น

● สัตว์

พบนกอย่างน้อย 15 ชนิด ได้แก่ นกกระยางกรอกพันธุจีน (*Ardeola Bacchus*) เป็นแดง (*Dendrocygna javanica*) เทียบขาว (*Elanus caeruleus*) นกอีโก้ง (*Porphyrio porphyrio*) นกกระแตหัวเทา (*Vanellus cinereus*) นกเขาใหญ่ (*Streptopelia chinensis*) นกกระปูดใหญ่ (*Centropus sinensis*) นกกระเต็นน้อยธรรมดา (*Alcedo atthis*) นกกระเต็นอกขาว (*Halcyon smyrnensis*) นกจาบคาเล็ก (*Merops orientalis*) นกแซงแซวหางปลา (*Dicrurus macrocercus*) อีกา (*Corvus macrorhynchos*) นกอีเสือสีน้ำตาล (*Lanius cristatus*) นกสีชมพูสวน (*Dicaeum cruentatum*) และนกกะตึ๊กขี้หมู (*Lonchura punctulata*)

จากการสำรวจของผู้วิจัย พบว่า ชนิดของนกที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา มีจำนวน 32 ชนิด ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกเง้า นกกระยาง นกเอี้ยง นกไถ่นา นกกระสา และนกกกระเต็น เป็นต้น

พบปลาอย่างน้อย 51 ชนิด กลุ่มปลาที่มีมาก ได้แก่ ปลาในวงศ์ปลาตะเพียน (Cyprinidae) พบอย่างน้อย 18 ชนิด ปลาในวงศ์ปลาหมอ (Anabantidae) พบอย่างน้อย 6 ชนิด และปลาในวงศ์ปลาเนื้ออ่อน (Siluridae) พบอย่างน้อย 6 ชนิด ปลาเศรษฐกิจ ได้แก่ ปลาสลาด (*Notopterus notopterus*) ปลากระสูบจุด (*Hampala dispar*) ปลาสร้อยขาว (*Henicorhynchus siamensis*) ปลาสร้อยนกเขา (*Osteochelus hasselti*) ปลาแคคเหลือง (*Mystus nemurus*) และปลาหมอช้างเหยียบ (*Pristolepis fasciata*)

จากสำรวจของผู้วิจัย พบว่า ชนิดของปลาที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา มีจำนวน 40 ชนิด ได้แก่ ปลาช่อน ปลาคูก ปลาขาว ปลานิล ปลาค้าว ปลาชะโด ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลาทับทิม และปลาคอด เป็นต้น รวมถึงสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ที่พบในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ หอยขม หอยเชอรี่ หอย ปู ตัวเงินตัวทอง และงูปลา เป็นต้น

ภาพที่ 4.6 ลักษณะของพืชที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

4.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ - สังคม

1) จำนวนประชากรและครัวเรือน

ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษานับถือศาสนาพุทธ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างเรียบง่าย ลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวขนาดใหญ่ เมื่อมีการขยายครอบครัวออกไปก็จะปลูกบ้านในพื้นที่ใกล้กันซึ่งทำให้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียว มีการพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างญาติมิตร และยังทำให้รู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จากสถิติประชากรปี 2552 ตำบลเมืองไพรมีจำนวนครัวเรือน 1,380 หลังคาเรือน และมีประชากร 6,389 คน โดยแยกเป็น ประชากรชาย 3,143 คน และประชากรหญิง 3,246 คน

ตำบลขวาวมีจำนวนครัวเรือน 1,930 หลังคาเรือน และมีประชากร 9,270 คน โดยแยกเป็น ประชากรชาย 4,597 คน และประชากรหญิง 4,673 คน

จากการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา แสดงผลได้ดังนี้

1. เพศ จากแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง (58.5%) มากกว่าเพศชาย (41.5%) เล็กน้อย ซึ่งใกล้เคียงกับสัดส่วนจริงจากสถิติประชากรปี 2552 เนื่องจากช่วงที่ทำการเก็บแบบสอบถาม เป็นฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตจากการเกษตรกรรม (ทำนา) ทำให้กลุ่มตัวอย่างวัยแรงงานชายส่วนใหญ่ไม่อยู่บ้าน

2. อายุ กลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วงอายุ 46-60 ปี (30.5%) รองลงมา ได้แก่ อายุ 61 ปีขึ้นไป (29.5%) และน้อยที่สุดจะอยู่ในช่วงอายุ ต่ำกว่า 15 ปี (5.5%) สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างที่พบมีอายุในช่วง 46-60 ปี เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นแม่บ้าน และประกอบอาชีพค้าขายที่บ้าน

3. ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ป.4) (60.5%) รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา (23%) และน้อยที่สุดคือ ระดับสูงกว่าปริญญาตรี (0.5%)

4. ระยะเวลาอยู่อาศัย ระยะเวลาอยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วง 31-60 ปี (59.5%) รองลงมาคือ 61 ปีขึ้นไป (27%) และน้อยที่สุดคือ น้อยกว่า 30 ปี (13.5%) เพราะกลุ่มตัวอย่างที่พบเป็นประชาชนในพื้นที่ศึกษา (ถิ่นกำเนิด) ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงข้อมูลเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาอยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่าง

เพศ	ร้อยละ (%)
ชาย	41.5
หญิง	58.5
	100% (n=200)
อายุ	
อายุต่ำกว่า 15 ปี	5.5
อายุ 16-30 ปี	10
อายุ 31- 45 ปี	24.5
อายุ 46- -60 ปี	30.5
อายุ 61 ปีขึ้นไป	29.5
	100% (n=200)
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	7.5
ประถมศึกษา	60.5
มัธยมศึกษา	23
อาชีวศึกษา	2.5
ปริญญาตรี	6
สูงกว่าปริญญาตรี	0.5
	100% (n=200)
ระยะเวลาอยู่อาศัย	
น้อยกว่า 30 ปี	13.5
41- 60 ปี	59.5
61 ปีขึ้นไป	27
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

2) อาชีพ อาชีพของประชาชนในพื้นที่ศึกษา อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1. กลุ่มอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผักสวนครัว และเพาะเห็ดฟาง
2. กลุ่มอาชีพประมง ทำประมงในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ และแหล่งน้ำอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียง
3. กลุ่มอาชีพรับจ้าง เช่น ทำงานก่อสร้าง (สร้างบ้าน) ขับรถรับจ้าง ฯลฯ
4. อื่น ๆ เช่น กลุ่มรับราชการ กลุ่มขายของชำ/อาหาร

จากการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา แสดงผลได้ดังนี้

1. อาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่พบประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา (53%) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจริงขององค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมาคือ เป็นแม่บ้าน (15.5%) ลำดับต่อมาคือ นักเรียน/นักศึกษา รับจ้างทั่วไป และอาชีพที่พบน้อยที่สุดคือ พนักงานบริษัท/ลูกจ้างเอกชน

2. รายได้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา จึงทำให้รายได้ไม่คงที่ในแต่ละเดือน โดยส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างจะขายข้าวปีละ 1-2 ครั้ง ถ้าคิดเป็นรายได้คือต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน (75.5%) รองลงมาคือ 5,001-10,000 บาท และน้อยที่สุดคือ 10,000 บาทขึ้นไป ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงข้อมูลอาชีพ และรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	ร้อยละ (%)
แม่บ้าน	15.5
นักเรียน/นักศึกษา	9.5
รับจ้างทั่วไป	9
รับราชการ	5.5
เกษตรกรรม	53
รัฐวิสาหกิจ	1
พนักงานบริษัท/ลูกจ้างบริษัทเอกชน	0.5
ค้าขาย	6
	100% (n=200)
รายได้	
ต่ำกว่า 5,000 บาท	75.5
5,001-10,000 บาท	16.5
10,001-15,000 บาท	4
15,001 บาทขึ้นไป	4
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ภาพที่ 4.7 อาชีพของประชาชนในพื้นที่ศึกษา

3) การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

จากการวิจัยครั้งนี้แบ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตามเขตการปกครองเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างในตำบลขวาวและกลุ่มตัวอย่างในตำบลเมืองไพร

ในการศึกษากลุ่มตัวอย่างในตำบลขวาวและตำบลเมืองไพรถึงลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ โดยกำหนดลักษณะการใช้ประโยชน์ไว้ 12 รูปแบบพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในตำบลเมืองไพร มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมากกว่าในตำบลขวาวเล็กน้อย โดยการสอบถามมีการให้คะแนนคำตอบของกลุ่มตัวอย่างจาก 1-5 โดย 1 คือ น้อยที่สุด ไปจนถึง 5 คือ มากที่สุด ดังนั้น มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณโดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในตำบลเมืองไพร มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมากกว่าในตำบลขวาว โดยการใช้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนมากที่สุด เช่น การจับปลา (ตกปลา) ซึ่งเป็นการหาปลาเพื่อเป็นอาหารและไม่ได้ใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ในการจับปลาซึ่งไม่ถือว่าเป็นการประกอบอาชีพประมง รองลงมาคือ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน มีการใช้ประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการใช้ทั้งจากประชาชนในพื้นที่ศึกษาและประชาชนที่เดินทางผ่านพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ และน้อยที่สุดที่มีการใช้ประโยชน์คือ เป็นแหล่งสร้างรายได้ เช่น การนำไม้มาเผาถ่าน โดยมีการใช้ประโยชน์อยู่ในระดับน้อย

สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.4 แสดงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ ที่	การใช้ประโยชน์	ตำบล	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ความคิดเห็นของประชาชน				
					น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
					1	2	3	4	5
1	แหล่งอาหาร	ขวาว (n=88)	2.89	1.08	11.4	31.8	25.0	27.3	4.5
		เมืองไพร (n=112)	2.96	1.20	7.1	34.8	30.4	10.7	17.0
2	พักผ่อนหย่อนใจ	ขวาว (n=88)	2.82	1.10	10.2	28.4	28.4	28.4	4.5
		เมืองไพร (n=112)	2.78	0.93	5.4	43.8	33.0	13.4	4.5
3	จัดกิจกรรม/ ประเพณี	ขวาว (n=88)	2.69	1.24	11.4	46.6	19.3	6.8	15.9
		เมืองไพร (n=112)	2.68	0.96	7.1	49.1	26.8	12.5	4.5
4	ประมง	ขวาว (n=88)	2.39	1.08	15.9	53.4	12.5	12.5	5.7
		เมืองไพร (n=112)	2.58	1.10	10.7	37.5	19.6	27.7	4.5
5	การเกษตร เช่น ทำนา	ขวาว (n=88)	2.30	0.97	11.4	65.9	9.1	10.2	3.4
		เมืองไพร (n=112)	2.43	0.84	7.1	54.5	30.4	4.5	3.6
6	แหล่งสร้าง รายได้ เช่น เผาถ่าน	ขวาว (n=88)	2.28	0.92	12.5	64.8	8.0	10.2	4.5
		เมืองไพร (n=112)	2.39	0.81	8.0	56.3	25.0	9.8	0.9

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ภาพที่ 4.8 การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

4) สภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณเกิดปัญหาจากการพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำอย่างไม่เข้าใจเรื่องระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเน้นให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนเป็นหลักเท่านั้น สถานประกอบการประเภทร้านอาหารแพริมน้ำและรีสอร์ทส่งผลกระทบต่อหนองน้ำ จากโครงการขุดลอกสร้างคันฝายรอบหนองน้ำทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศเปลี่ยนไปจากการรบกวนที่อยู่อาศัยของนกน้ำ รวมถึงการลักลอบล่าสัตว์ เช่น นกกระยางขาว วัชพืชและพืชลอยน้ำมีจำนวนมากทำให้น้ำเน่าเสีย ปัญหาขอบเขตการปกครองของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณที่ยังไม่ชัดเจน กิจกรรมดังกล่าวจึงขาดเสถียรภาพและไม่มีความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิต สังคม-เศรษฐกิจ

ภาพที่ 4.9 สภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

ผู้วิจัยทำการสำรวจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสภาพปัญหา ลักษณะทางกายภาพ ชนิดของนก ปลา และพืชพรรณต่างๆของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ พบว่า มีการเกิดน้ำท่วมในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ซึ่งบริเวณที่น้ำท่วมเป็นแหล่งน้ำท่วมซ้ำซากในฤดูน้ำหลาก โดยส่วนใหญ่มีระยะเวลาการท่วมขังของน้ำน้อยกว่า 1 เดือน (65%) รองลงมาคือระยะเวลาการท่วมขังของน้ำ 1 เดือน (19%) และน้อยที่สุดคือ ระยะเวลาการท่วมขังของน้ำมากกว่า 1 เดือน (16%)

ปริมาณน้ำในหนองปลาคุณเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต (ก่อนการสร้างคันฝายกั้นน้ำ) พบว่า มีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการกักเก็บน้ำไว้ได้ตลอดปี จึงทำให้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ ในด้านของการใช้เป็นแหล่งอาหาร เช่น การจับปลาด้วยวิธีดั้งเดิม (ด้วยเรือพาย) มีจำนวนลดน้อยลง เพราะอาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงสภาพปัญหาบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

สภาพปัญหา	ร้อยละ (%)
การเกิดน้ำท่วมบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ	
1. ไม่มี	14.5
2. มี	85.5
	100% (n=200)
ระยะเวลาการท่วมขังของน้ำ	
1. น้อยกว่า 1 เดือน	65
2. 1 เดือน	19
3. มากกว่า 1 เดือน	16
	100% (n=200)
ปริมาณน้ำ	
1. ลดลง	8
2. เท่าเดิม	44
3. เพิ่มขึ้น	48
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ในเรื่องสภาพแวดล้อมปัจจุบันในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ จากการสำรวจ พบว่า สภาพแวดล้อมโดยรอบบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมีสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับดี (55.5%) เพราะว่ายังไม่ได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์หรือการพัฒนาพื้นที่มากนัก โดยยังคงมีพืชพรรณอยู่มาก รวมทั้งยังเป็นแหล่งอาหารของประชาชนในพื้นที่และสัตว์นานาชนิดด้วย ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงสภาพแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

สภาพแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ	ร้อยละ (%)
1. ต้องปรับปรุง	12
2. น้อย	10
3. ปานกลาง	22.5
4. ดี	55.5
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการสร้างร้านอาหารบริเวณริมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณในปัจจุบัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าร้านอาหารในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำมีความหนาแน่นน้อย (53%) มากที่สุด รองลงมาคือ มีความหนาแน่นปานกลาง (39%) และมีความหนาแน่นมาก (8%) ส่วนเรื่องความเป็นระเบียบของร้านอาหาร/รีสอร์ท พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ามีความสะดวกเป็นระเบียบ (34%) มากที่สุด รองลงมาคือ ไม่เป็นระเบียบ (32%) และมีความคิดเห็นเฉย ๆ (29%) ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.7

สรุปได้ว่าในปัจจุบันร้านอาหาร/รีสอร์ทริมน้ำยังคงมีความหนาแน่นน้อยเพราะว่ายังไม่มีร้านอาหาร/รีสอร์ทของเอกชนเปิดบริการมากนัก มีเพียงร้านของ อบต. ที่เปิดกิจการมานานแล้ว และมีร้านของเอกชนเริ่มก่อสร้างบ้าง ซึ่งประชาชนมีความคิดเห็นว่าร้านอาหาร/รีสอร์ทที่ความสะดวกเป็นระเบียบ แต่อาจไม่มีความสะดวกเป็นระเบียบต่อไป หาก อบต. ไม่สามารถควบคุมและดูแลให้เป็นระเบียบได้

ตารางที่ 4.7 แสดงความหนาแน่นและความเป็นระเบียบของร้านริมน้ำ

ความหนาแน่นของร้านริมน้ำ	ร้อยละ (%)
1. หนาแน่นน้อย	53
2. หนาแน่นปานกลาง	39
3. หนาแน่นมาก	8
100% (n=200)	
ความเป็นระเบียบของร้านริมน้ำ	ร้อยละ (%)
1. ไม่เป็นระเบียบมาก	4
2. ไม่เป็นระเบียบ	32
3. เฉยๆ	29
4. สวยงามเป็นระเบียบ	34
5. สวยงามเป็นระเบียบมาก	1
100% (n=200)	

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ร้านริมน้ำ และแนวโน้มการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณของ อบต. พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากมีความเห็นด้วยกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ (86%) มีความเห็นด้วยกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (83%) และสร้างร้านอาหารริมน้ำ (65%) ส่วนเรื่องแนวโน้มการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณของ อบต. โดยรวมมีความเห็นว่ามีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่มีความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนา และแนวโน้มการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

เห็นด้วยหรือไม่ที่จะมีการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ	ร้อยละ (%)
ไม่เห็นด้วย	14.0
เห็นด้วย	86.0
	100% (n=200)
เห็นด้วยกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่	
ไม่เห็นด้วย	3.5
เฉย ๆ	13.5
เห็นด้วย	83.0
	100% (n=200)
เห็นด้วยกับร้านริมน้ำหรือไม่	
ไม่เห็นด้วย	13.0
เฉย ๆ	21.5
เห็นด้วย	65.5
	100% (n=200)
แนวโน้มการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณของ อบต.	
พัฒนาลดลง	1.5
เท่าเดิม	29.5
พัฒนาเพิ่มมากขึ้น	69.0
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องเคยรับทราบข้อมูลและการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ หากมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณยินดีเข้าร่วมหรือไม่ และคิดว่าตัวท่านกับสมาชิกในชุมชนควรเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณหรือไม่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยรับทราบข้อมูลและการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณต่อการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ (56% และ 41% ตามลำดับ) โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความยินดี หากมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ และมีความคิดเห็นว่าสมควรอย่างยิ่งที่กลุ่มตัวอย่างกับสมาชิกในชุมชนควรเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการรับทราบข้อมูล การให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรม และการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

เคยรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณหรือไม่	ร้อยละ (%)
ไม่เคย	56.0
เคย	44.0
	100% (n=200)
เคยมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณหรือไม่	
ไม่มี	41.0
มี	27.5
ไม่ทราบ	31.5
	100% (n=200)
หากมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณยินดีเข้าร่วมหรือไม่	
ไม่ยินดี	18.5
ยินดี	81.5
	100% (n=200)
คิดว่า ตัวท่านกับสมาชิกในชุมชนควรเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณหรือไม่	
สมควรอย่างยิ่ง	44.5
สมควร	34.0
ควรให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ	8.0
ไม่มีความเห็น	13.5
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

การศึกษาในเรื่องต่อไปเป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาว่ามีส่วนร่วมอย่างไร จากแบบสอบถาม พบว่า

1. ประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างโดยรวมเคยได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่
2. ประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่าง (43%) เคยมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เคยมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ มีการมีส่วนร่วมทุกครั้ง และมีส่วนร่วมเป็นบางครั้ง

3. ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการมีส่วนร่วม/เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างมีเพียงจำนวน 33% ที่เคยมีส่วนร่วม/เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 แสดงประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ศึกษา

ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการได้รับข่าวสาร	ร้อยละ (%)
1. ไม่เคย	31
2. เคย	69
	100% (n=200)
ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น	
1. ไม่เคย	57
2. เคย	43
- ทุกครั้ง	32.5
- บางครั้ง	10.5
	100% (n=200)
ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการมีส่วนร่วม/เข้าร่วมกิจกรรม	
1. ไม่เคย	67
2. เคย	33
	100% (n=200)

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

ในเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบเพื่อเป็นทางเลือกให้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 รูปแบบ ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ 2) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 3) เป็นพื้นที่อนุรักษ์ 4) ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ให้เป็นพื้นที่ประมง 5) เกษตรกรรม 6) ระบบชลประทาน 7) เป็นศูนย์เรียนรู้ในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับชุมชน 8) อื่น ๆ ซึ่งผู้ตอบหนึ่งคนสามารถเลือกตอบได้มากกว่าหนึ่งคำตอบ โดยจากแบบสอบถาม พบว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถูกเลือกมากที่สุดทั้งตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร (32.1% และ 33.9% ตามลำดับ) เพราะกลุ่มตัวอย่างต้องการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังคงมีความตระหนักในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อีกด้วย ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 แสดงการเลือกรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของกลุ่มตัวอย่าง

รูปแบบการบริหารจัดการ	ตำบลขวาว		ตำบลเมืองไพร	
	จำนวน	(%) ผู้ตอบ	จำนวน	(%) ผู้ตอบ
การท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ	23	11.7	32	12.6
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	63	32.1	86	33.9
เป็นพื้นที่อนุรักษ์	15	7.7	24	9.4
ส่งเสริมการใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่ประมง	17	8.7	28	11.0
เป็นศูนย์เรียนรู้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	31	15.8	30	11.8
เกษตรกรรม	20	10.2	31	12.2
ระบบชลประทาน	25	12.8	19	7.5
อื่น ๆ	2	1.0	4	1.6

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามโดยเครื่องมือแบบสอบถาม เดือนพฤศจิกายน 2550

4.3 แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล

4.3.1 แผนพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว (พ.ศ. 2548 - 2550)

การพัฒนาตำบลขวาวขององค์การบริหารส่วนตำบล ในแผนพัฒนาที่ผ่านมาได้ดำเนินงานในการพัฒนาไปแล้วทั้งสิ้น 7 ด้าน มีผลการดำเนินงานดังนี้

- 1) การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีโครงการทั้งหมด 12 โครงการ
- 2) การพัฒนาด้านแหล่งน้ำ มีโครงการทั้งหมด 5 โครงการ
- 3) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีโครงการทั้งหมด 6 โครงการ
- 4) การพัฒนาด้านสังคม มีโครงการทั้งหมด 16 โครงการ
- 5) การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีโครงการทั้งหมด

22 โครงการ

- 6) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีโครงการทั้งหมด 2 โครงการ
- 7) การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร มีโครงการทั้งหมด 32 โครงการ

การประเมินประสิทธิผลของแผนพัฒนาในเชิงคุณภาพ

- ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ในส่วนงบประมาณที่ได้รับมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ค่อนข้างดี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลและสนับสนุนจากส่วนราชการอื่น

- ด้านแหล่งน้ำ มีการพัฒนาให้ประชาชนมีแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรได้อย่างทั่วถึง ทำให้การแก้ปัญหาของประชาชนได้ในระดับหนึ่งและทำให้ประชาชนพอใจในการแก้ปัญหา

- ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น อุดหนุนพัฒนากลุ่มอาชีพ การจัดตลาดนัด โค-กระบือ การจัดตลาดแลง (ตลาดตอนเย็น) และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงภูมิทัศน์อ่างเก็บน้ำกุคปลาคุณ ทำให้เกิดการสร้างรายได้ในชุมชนเพิ่มขึ้น

- ด้านสังคม มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพดี ปลอดภัย โรคภัยไข้เจ็บและยังส่งเสริมให้ประชาชนมีสวัสดิการ การนันทนาการ ตลอดจนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

- ด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา มีการอุดหนุนโครงการจัดซื้ออาหารเสริม (นม) และอาหารกลางวัน ตลอดจนการอุดหนุนกิจการการศึกษา โรงเรียนในเขตพื้นที่ ส่วนด้านศาสนา และวัฒนธรรม มีการจัดงานประเพณีที่สำคัญๆ ของชุมชน ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และสร้างความสามัคคีในชุมชนเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง

- ด้านสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลได้รณรงค์และปลูกต้นไม้เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่น ส่วนเรื่องรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่แต่ละหมู่บ้านมีอาสาสมัครในการรักษาความสะอาดทำให้หมู่บ้านสะอาด และน่าอยู่

- ด้านการเมืองการบริหาร ในด้านนี้ได้มีการจัดให้บุคลากร ผู้นำของท้องถิ่น เข้ารับการฝึกอบรม สัมมนาเพื่อพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดปี เครื่องมือ เครื่องใช้สำนักงานมีเพียงพอและทันสมัยตอบสนองประชาชนผู้รับบริการเป็นอย่างดี ตลอดจนการบริหารจัดการองค์กรเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพ และได้ผ่านมาตรฐานทางด้านบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) และทำให้ประชาชนเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ตามระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างทั่วถึง

กล่าวโดยสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลขวาวในแผนพัฒนาที่ผ่านมา มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ 2 ด้าน คือ 1) ด้านแหล่งน้ำ มีการพัฒนาให้ประชาชนมีแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรได้อย่างทั่วถึง ทำให้การแก้ปัญหาของประชาชนได้ในระดับหนึ่งและทำให้ประชาชนพอใจในการแก้ปัญหา และ 2) ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น อุดหนุนพัฒนากลุ่มอาชีพ การจัดตลาดนัด โค-กระบือ การจัดตลาดแลง (ตลาดตอนเย็น) และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงภูมิทัศน์อ่างเก็บน้ำกุคปลาคุณ ทำให้เกิดการสร้างรายได้ในชุมชนเพิ่มขึ้น

4.3.2 แผนพัฒนาในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว (พ.ศ. 2551 - 2553)

จากแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา คือ “การพัฒนาคน สร้างงาน บริการชุมชน มุ่งผลเป็นเลิศ เชิดชูคุณธรรม นำเศรษฐกิจก้าวหน้า พัฒนาอาชีพ เร่งริบระบบชลประทาน สืบสานวัฒนธรรม นำคุณภาพชีวิตดีถ้วนหน้า” สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาว มีดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- ให้มีและบำรุงรักษาน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค
- ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน สะพาน ทางเท้า ทางระบายน้ำ
- จัดให้มีและบำรุงรักษาสาธารณูปโภค-บริการ อย่างทั่วถึงและเพียงพอ

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านแหล่งน้ำ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- จัดให้มีระบบชลประทานและบำรุงรักษาแหล่งน้ำให้ได้อย่างเพียงพอ

ในการประกอบอาชีพแก่ประชาชน

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- สนับสนุนการพัฒนา ให้ความรู้และส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนให้มีรายได้เพียงพอและทั่วถึง

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม มีแนวทางการพัฒนา

ดังนี้

- มุ่งเน้นการป้องกันโดยพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนและส่งเสริมสุขภาพอนามัยและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน
- ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางสังคมและการสังคมสงเคราะห์
- สนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน
- สนับสนุนการจัดให้มีและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน
- สร้างจิตสำนึกและตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความคุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุดและคงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน
- บำบัดขยะและสิ่งปฏิกูล

5) ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- เพิ่มช่องทางรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชน
- ส่งเสริม สืบสานจารีตประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นตลอดไป
- ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ได้อย่างเพียงพอทั่วถึงและได้มาตรฐาน

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- บำรุงรักษา ปรับปรุง พัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น
- ส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินงานของหน่วยงาน อาสาสมัคร

สาธารณสุขหมู่บ้านและกลุ่มองค์กรอื่นๆ

- จัดหาและปรับปรุงเครื่องมือ เครื่องใช้ และสถานที่ให้เหมาะสมต่อ

ภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลขาว

กล่าวโดยสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลขาวในแผนพัฒนาปัจจุบัน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุก 4 ด้าน คือ 1) ด้านแหล่งน้ำ โดยจัดให้มีระบบชลประทานและบำรุงรักษาแหล่งน้ำให้มีอย่างเพียงพอในการประกอบอาชีพแก่ประชาชน 2) ด้านเศรษฐกิจสนับสนุนการพัฒนา ให้ความรู้และส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนให้มีรายได้เพียงพอและทั่วถึง 3) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกและตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความคุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุดและคงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน 4) ด้านการท่องเที่ยว มีการบำรุงรักษา ปรับปรุงพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ผู้วิจัยทำการสำรวจโดยการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลขาว ในเรื่องบทบาทหรือแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจุกพบว่า

1) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก

- มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย
- การจัดนิทรรศการ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง
- การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย จัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้รอบๆ

หนองปลาจุก รณรงค์ไม่ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทิ้งขยะลงในหนองน้ำ และส่งเสริมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำของชุมชน มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับมาก แต่ทางหน่วยงานยังไม่มีการจัดอบรม สัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ น้ำ และสัตว์ให้ประชาชนในชุมชนเลย

2) บทบาทหรือแผนงานเรื่องกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์

- จัดให้มีกิจกรรม/อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย และการป้องกัน

ไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่หนองน้ำแก่ชุมชนและร้านอาหารริมน้ำ กำหนดให้มีการจัดเก็บขยะในชุมชน และร้านอาหารริมน้ำเป็นประจำ และส่งเสริมให้จัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

- จัดทำแผนงาน/โครงการ จัดสรรงบประมาณในการอนุรักษ์หนองน้ำ
จัดกิจกรรมการอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับประชาชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นการ
อนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำ จัดให้มีการขุดลอกหนองปลาจุกในบริเวณที่ดินเงิน
มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับมาก

3) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น

- องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่ม
น้ำหนองปลาจุก มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

- องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับโรงเรียนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและ
สิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับสาธารณสุขให้ความรู้แก่ชุมชนในด้านสุขอนามัย มี
บทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับมาก

4) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

- ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำ
หนองปลาจุก มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย

- สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์หนอง
น้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์หนองน้ำ และให้ประชาชนมีส่วนร่วม
ในการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์หนองน้ำ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับมาก

สรุปว่าในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก หน่วยงานมีการ
ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย จัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้รอบ ๆ หนองปลาจุก รณรงค์ไม่ให้นก
ที่ท่องเที่ยวและประชาชนทิ้งขยะลงในหนองน้ำ และส่งเสริมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ
ของชุมชน มีการจัดทำแผนงาน/โครงการ จัดสรรงบประมาณการอนุรักษ์หนองน้ำ มีกิจกรรมการ
อนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับประชาชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากร
ต่าง ๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำ และจัดให้มีการขุดลอกหนองปลาจุกในบริเวณที่ดินเงิน มีการร่วมมือกับ
หน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนและสาธารณสุข สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรม
ของชุมชนในการอนุรักษ์หนองน้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์หนอง
น้ำ และกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์หนองน้ำด้วย

4.3.3 แผนพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร (พ.ศ. 2548 –
2550)

การพัฒนาตำบลเมืองไพรขององค์การบริหารส่วนตำบล ในแผนพัฒนาที่ผ่านมา
ได้ดำเนินงานในการพัฒนาไปแล้วทั้งสิ้น 5 ด้าน มีผลการดำเนินงานดังนี้

- 1) การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีโครงการทั้งหมด 15 โครงการ
- 2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีโครงการทั้งหมด 4 โครงการ

3) การพัฒนาด้านสังคมและคุณภาพชีวิต มีโครงการทั้งหมด 62

โครงการ

4) การพัฒนาด้านบริหารจัดการและบริการสาธารณะอื่นๆ มีโครงการ

ทั้งหมด 9 โครงการ

5) การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว

มีโครงการทั้งหมด 2 โครงการ

การประเมินประสิทธิผลของแผนพัฒนาในเชิงคุณภาพ

- ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ในส่วนงบประมาณที่ได้รับมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ค่อนข้างดี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลและสนับสนุนจากส่วนราชการอื่น

- ด้านเศรษฐกิจ สามารถแก้ไขปัญหในพื้นที่หรือระดับรายได้ของประชาชนในระดับหนึ่ง เนื่องจากงบประมาณมีน้อย การดำเนินงานแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจจึงได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง

- ด้านสังคมและคุณภาพชีวิต โดยมีการส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม สาธารณสุข การศึกษา การส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการแก้ไขปัญหาคดีพิพาท การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้รับการแก้ไขปัญหาระดับหนึ่ง

- ด้านการบริหารจัดการและบริการสาธารณะอื่น มีการจัดทำแผนที่ ภาษี จัดซื้อครุภัณฑ์สำนักงาน และช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย สามารถแก้ไขปัญหาระดับหนึ่ง

- ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาที่สาธารณะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำตำบล

กล่าวโดยสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพรที่ผ่านมา มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด คือ ด้านแหล่งน้ำ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาที่สาธารณะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำตำบล

4.3.4 แผนพัฒนาในปัจจุบันขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร (พ.ศ. 2551 - 2553)

จากแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา คือ “เมืองไพรน่าอยู่ด้วยการบริหารจัดการที่ดี และมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม โปร่งใส ตรวจสอบได้โดยชุมชน มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ครอบครัวมีความอบอุ่น” สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร มีดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- พัฒนาปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน แหล่งน้ำ สะพาน ไฟฟ้า ให้ทั่วถึง

- มุ่งเน้นให้การบริการ กิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ภายในชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดความต้องการและร่วมรับประโยชน์
- พัฒนาระบบสื่อสารการควบคุมอาคารและการวางผังเมืองให้ครอบคลุมและทั่วถึง

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- ส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้ว่างงาน ผู้มีรายได้น้อย มีอาชีพและรายได้ที่สามารถเลี้ยงครอบครัวให้มีคุณภาพที่ดีบนพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียง
- ส่งเสริม สนับสนุน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ให้มีความเข้มแข็งโดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเน้นความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกันภายในกลุ่ม ตลอดจนส่งเสริมให้มีการประสานงานระหว่างกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อช่วยเหลือกัน
- พัฒนาด้านการเกษตร โดยส่งเสริม อบรม อุดหนุน กลุ่มอาชีพ การเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้
- ส่งเสริมสนับสนุนด้านการค้า การเงินและการลงทุนทางด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมอย่างทั่วถึง

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านพัฒนาสังคมและส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- มุ่งยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ครอบคลุมทั่ววัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในสถานศึกษา
- มุ่งเน้นการให้บริการด้านสุขอนามัย และพัฒนาศูนย์สาธารณสุขมูลฐานให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนให้การช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการ
- ส่งเสริมการอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และหัตถกรรมจักสาน อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
- ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
- ส่งเสริมด้านการจัดระบบชุมชน/สังคม การรักษาความสงบเรียบร้อย และการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- เพิ่มประสิทธิภาพในการปรับปรุงฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นรากฐานการพัฒนาทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจแบบยั่งยืน โดยทุกองค์กรภาคมีส่วนร่วมในเชิงบูรณาการ

- พัฒนาปรับปรุงระบบการจัดการควบคุมมลพิษและลดขยะมูลฝอยของเสียอันตรายอย่างมีประสิทธิภาพ

- พัฒนาปรับปรุง ภูมิทัศน์ชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

5) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- การพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพบุคลากรขององค์กร
- การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานสำนักงาน ตลอดจนการจัดเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ

- การเพิ่มประสิทธิภาพ ศักยภาพแก่ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำตำบลเมืองไพร

- การพัฒนาการด้านการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพรสำหรับในแผนพัฒนาปัจจุบัน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ คือ ในด้านของการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว เพิ่มประสิทธิภาพในการปรับปรุงฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เป็นรากฐานการพัฒนาทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจแบบยั่งยืน โดยทุกองค์กรภาคีมีส่วนร่วมในเชิงบูรณาการ พัฒนาปรับปรุง ภูมิทัศน์ชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ผู้วิจัยทำการสำรวจโดยการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร ในเรื่องบทบาทหรือแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ พบว่า

1) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก

- มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ การจัดนิทรรศการ รณรงค์ไม่ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทิ้งขยะลงในหนองน้ำ และส่งเสริมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำของชุมชน มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย

- การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย และการจัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้รอบ ๆ หนองปลาคุณ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

2) บทบาทหรือแผนงานในการเรื่องกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล

- จัดทำแผนงาน/โครงการ จัดสรรงบประมาณในการอนุรักษ์หนองน้ำ จัดกิจกรรมการอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับประชาชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำ จัดให้มีกิจกรรม/อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย และการป้องกันไม่ให้เกิดการปล่อยน้ำเสียลงสู่หนองน้ำแก่ชุมชนและร้านอาหารริมน้ำ กำหนดให้มีการ

จัดเก็บขยะในชุมชน และร้านอาหารริมน้ำเป็นประจำ และส่งเสริมให้จัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย

- จัดให้มีการขุดลอกหนองปลาคุณในบริเวณที่ต้นเงิน มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

3) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น

- องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย

- องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับโรงเรียนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับสาธารณสุขให้ความรู้แก่ชุมชนในด้านสุขอนามัย มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

4) บทบาทหรือแผนงานเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

- ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับน้อย

- สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์หนองน้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์หนองน้ำ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์หนองน้ำ มีบทบาทหรือแผนงานอยู่ในระดับปานกลาง

สรุปว่าในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก หน่วยงานมีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย และการจัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้รอบ ๆ หนองปลาคุณ มีการจัดทำแผนงาน/โครงการขุดลอกหนองปลาคุณในบริเวณที่ต้นเงิน มีการร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนและสาธารณสุข สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์หนองน้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์หนองน้ำ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์หนองน้ำ

4.3.5 สรุปนโยบายและแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน

จากแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาวและองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร ประจำปี พ.ศ.2551-2553 โดยพิจารณาจากหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 4 ประเด็น ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 แสดงตารางสรุปแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาวและเมืองไพรตามหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบล	หลักในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ			
	1	2	3	4
ขวาว	ไม่มี	โครงการปลูกต้นไม้วันสำคัญ (เฉลิมพระเกียรติ วันพ่อและวันแม่)	โครงการจัดประชาคมหมู่บ้านและประชาคมตำบล	โครงการ อบต. เคลื่อนที่ เป็นแกนนำในการประชาสัมพันธ์งาน ข่าวสาร และนโยบายแก่ประชาชน
เมืองไพร	ไม่มี	1. โครงการปลูกต้นไม้หนึ่งคน หนึ่งต้นหนึ่งฝ่น 2. โครงการขุดลอกกุดคำ (กุดปลาชุม หมู่ 6,12 และ 14) ตามแบบมาตรฐานเพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา	1. โครงการส่งเสริมประชาคมหมู่บ้านตำบลให้เข้มแข็ง 2. กลุ่มอนุรักษ์นกเป็ดน้ำ โดยมีระเบียบและบทลงโทษสำหรับผู้ที่ยิงนกเป็ดน้ำ ต้องถูกปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อตัว ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชุมชนแต่ไม่ได้จัดตั้งเป็นองค์กรแต่อย่างใด	1. โครงการ อบต. เคลื่อนที่ เพื่อเป็นแกนนำในการประชาสัมพันธ์งาน ข่าวสาร และนโยบายแก่ประชาชน 2. การอนุรักษ์พันธุ์ปลาของคณะสงฆ์วัดบ้านโนนคำ โดยจะมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงสู่แหล่งน้ำใกล้วัดทุกปีซึ่งเป็นเขตเชื่อมต่อกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุม

หมายเหตุ

(1) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม การจัดการทรัพยากรแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และดิน เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศวิทยา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม ทั้งในด้านกายภาพและด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

(2) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

(3) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชน มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำรูปแบบระบบเหมืองฝาย ลักษณะพิเศษของการจัดการในท้องถิ่นเหล่านี้คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ มีการจัดองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษและปรับผู้กระทำผิดเองและมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นหลัก

(4) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีการจัดการเพื่อควบคุมการใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากร เจริญศักดิ์ ปิ่นทองและคณะ (2534) ซึ่งเห็นว่าองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทมากในการสร้างความรู้สึกรักประชาชนให้มีพลังขึ้นสำหรับหน้าที่รักษา และจัดการใช้ป่า ซึ่งต่างจากการรักษาตามประเพณี แต่ปราศจากองค์กรและไม่มีการต่อสู้กับคนภายนอกจะค่อยๆเสื่อมคลายลงไป เช่น กรณีที่มีคณะสงฆ์ประจำตำบลเป็นแกนนำในการจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

ข้อพิจารณาเพิ่มเติม

จากหลักการบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมในประเด็นที่หนึ่ง มีเพียงโครงการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น บุญบั้งไฟ โดยเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติบันดาลให้ฝนตกในพื้นที่นั้น ๆ ส่วนโครงการที่เกี่ยวข้องโดยตรงยังไม่มีประเด็นที่ชัดเจน

ข้อพิจารณาเพิ่มเติมในส่วนของ โครงการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลขวาวแต่ยังไม่ใช่ประเด็นที่เกี่ยวข้องในหลักการทั้ง 4 ประเด็นนี้ ได้แก่ โครงการอุดหนุนขยายเขตไฟฟ้าและติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้ากุดปลาชุม โครงการก่อสร้างอาคารเรือนแพกุดปลาชุม และ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวกุดปลาชุม (รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพรด้วย)

4.4 สรุปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

จำนวนหมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุม มีจำนวน 30 หมู่บ้าน อยู่ใน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร ลักษณะของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมเป็นประเภทหนองน้ำจืดธรรมชาติ ลักษณะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง มีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปีในฤดูน้ำหลาก ช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนกันยายน มีนกกจำนวน 32 ชนิด ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกกระยาง นกเอี้ยง นกไถ่นา นกกระเต็น เป็นต้น มีปลาจำนวน 40 ชนิด ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาขาว ปลานิล ปลาชะโด คืด ปลาตะเพียน เป็นต้น สำหรับสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ได้แก่ หอยขม หอยเชอรี่ ปู ตัวเงินตัวทอง งูปลา เป็นต้น ส่วนพืชพรรณ ได้แก่ ผักตบชวา ต้นตีนเป็ด ต้นहुลิง ต้นฝ้ายน้ำ ต้นเบน ผักบู่ ต้นชุกาฬิปลัด ผักกระเฉดน้ำ เป็นต้น

ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผักสวนครัว เพาะเห็ดฟาง เป็นต้น มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุม โดยการใช้เป็นแหล่งอาหารมากที่สุด เช่น การจับปลา (ตกปลา) รองลงมาคือ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน โดยมีการใช้ทั้งจากประชาชนในพื้นที่ศึกษาและประชาชนที่เดินทางผ่านพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุม

บทที่ 5

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการศึกษาในระดับปฐมภูมิ คือ การสำรวจภาคสนาม การเก็บข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ และการศึกษาในระดับทุติยภูมิ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่เป็นข้อมูลด้านเอกสารที่ศึกษาค้นคว้าจากแนวความคิดของนักวิชาการ รายงานการวิจัยต่าง ๆ แผนที่ทางทหาร ภาพถ่ายทางอากาศ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ จากหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ห้องสมุดสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมชลประทาน อินเทอร์เน็ต และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งผลการวิเคราะห์เป็น 4 ส่วน ดังนี้

- 5.1 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปรจากแบบสอบถาม
- 5.2 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่
- 5.3 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 5.4 วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

5.1 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปรจากแบบสอบถาม

ในส่วนนี้ผู้วิจัยศึกษาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยตัวแปรอิสระที่นำมาหาความสัมพันธ์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาการอยู่อาศัย จากการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามจำนวน 200 ชุด โดยสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยในชุมชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณแบ่งตามขอบเขตหมู่บ้านของพื้นที่ตำบลเมืองไพรและตำบลขวาว ดังผลการวิเคราะห์ดังนี้

อายุมีความสัมพันธ์กับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยได้รับข่าวสาร ($\chi^2 = 32.279$, Sig. < 0.001) เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น ($\chi^2 = 21.064$, Sig. < 0.001) และมีส่วนร่วมตัดสินใจ ($\chi^2 = 12.831$, Sig. < 0.012) ซึ่งผู้มีอายุอยู่ในวัย

ทำงาน (31-45 ปี และ 46-60 ปี) มีแนวโน้มที่จะได้รับข่าวสารสูงมาก และสูงกว่าผู้ที่อายุน้อยและผู้
ที่เกษียณทำงานไปแล้ว ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 แสดงตารางความสัมพันธ์ของอายุกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดง
ความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่

อายุ	การได้รับข่าวสารการจัดทำโครงการพัฒนาในพื้นที่หรือไม่ (%)		การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)		การมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)	
	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย
ต่ำกว่า 15 ปี	100	0	100	0	100	0
16-30 ปี	41.4	58.6	75.9	24.1	79.3	20.7
31-45 ปี	10.2	89.8	40.8	59.2	51.0	49
46-60 ปี	19.7	80.3	44.3	55.7	60.7	39.3
61 ปีขึ้นไป	52.5	47.5	72.9	27.1	78	22
รวม	31	69	57	43	66.5	33.5
ค่าความสัมพันธ์	$\chi^2 = 32.279$ df = 4 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 21.064$ df = 4 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 12.831$ df = 4 Sig. = 0.012 n = 200	

รายได้มีความสัมพันธ์กับการได้รับข่าวสารและการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำ
โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยพบว่า ยังมีรายได้สูงขึ้น (สูงกว่า 5,000 บาท) มักจะมีแนวโน้ม
ได้รับข่าวสารมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า ($\chi^2 = 25.492$, Sig. = 0.001) และมีแนวโน้มมีส่วนร่วม
ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่มากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า ($\chi^2 =$
11.470, Sig. = 0.009) เช่นกัน ส่วนการเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นนั้นกลุ่มที่มีรายได้
เพิ่มขึ้นมีการเข้าร่วมรับฟังมากขึ้นแต่มีการแปรผกผันในช่วงรายได้มากกว่า 15,000 บาท คาดว่ามา
จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวทำให้ไม่มีเวลาว่างเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นได้ ดังแสดง
รายละเอียดในตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 แสดงตารางความสัมพันธ์ของรายได้กับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่

รายได้	การได้รับข่าวสารการจัดทำโครงการพัฒนาในพื้นที่หรือไม่ (%)		การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)		การมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)	
	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย
ต่ำกว่า 5,000	40.4	59.6	63.6	36.4	72.2	27.8
5,001-10,000	3	97	45.5	54.5	54.5	45.5
10,001-15,000	0	100	0	100	50	50
15,001 ขึ้นไป	0	100	37.5	62.5	25	75
รวม	31	69	57	43	66.5	33.5
ค่าความสัมพันธ์	$\chi^2 = 25.492$ df = 3 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 16.305$ df = 3 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 11.470$ df = 3 Sig. = 0.009 n = 200	

ระยะเวลาอยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เคยได้รับข่าวสาร เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมตัดสินใจ มีระยะเวลาอยู่อาศัย 31-60 ปี เพราะเป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่จึงได้รับข่าวสาร ($\chi^2 = 28.067$, Sig. = 0.001) เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น ($\chi^2 = 14.943$, Sig. = 0.001) และมีส่วนร่วมตัดสินใจ ($\chi^2 = 6.035$, Sig. = 0.049) ได้ดีกว่าคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 แสดงตารางความสัมพันธ์ของระยะเวลาอยู่อาศัยกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่

ระยะเวลา อยู่อาศัย	การได้รับข่าวสารการ จัดทำโครงการพัฒนาใน พื้นที่หรือไม่ (%)		การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดง ความคิดเห็นในโครงการ พัฒนาหรือไม่ (%)		การมีส่วนร่วมตัดสินใจใน โครงการพัฒนาหรือไม่ (%)	
	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย
ต่ำกว่า 30 ปี	38.1	61.9	66.7	33.3	73.8	26.2
31-60 ปี	15.4	84.6	44.2	55.8	58.7	41.3
61 ปีขึ้นไป	55.6	44.4	74.1	25.9	75.9	24.1
รวม	31	69	57.0	43.0	66.5	33.5
ค่าความสัมพันธ์	$\chi^2 = 28.067$ df = 2 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 14.943$ df = 2 Sig. = 0.001 n = 200		$\chi^2 = 6.035$ df = 2 Sig. = 0.049 n = 200	

สรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรจากแบบสอบถามเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการทบทวนวรรณกรรมตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ว่าการสำรวจโดยแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาคือ ตำบลขวาว และตำบลเมืองไพร คุณลักษณะประชากรที่มีผลต่อการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้แก่ อายุ รายได้ และระยะเวลาอยู่อาศัย

5.2 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับการได้รับข่าวสาร เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆในพื้นที่

เมื่อเปรียบเทียบการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ระหว่างกลุ่มตัวอย่างใน 2 ตำบล พบว่า กลุ่มตัวอย่างในตำบลขวาวมีส่วนการได้รับข่าวสาร มากกว่ากลุ่มตัวอย่างในตำบลเมืองไพรอย่างมีนัยสำคัญ ($\chi^2 = 16.730$, Sig. < 0.001)

กลุ่มตัวอย่างในตำบลเมืองไพรเข้าร่วมรับฟัง/แสดงความคิดเห็น ($\chi^2 = 16.600$, Sig. < 0.001) และมีส่วนร่วมตัดสินใจ ($\chi^2 = 24.859$, Sig. < 0.001) ในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่น้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างในตำบลขวาว ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 เขตการปกครองกับการได้รับข่าวสาร การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่

เขตการปกครอง	การได้รับข่าวสารการจัดทำโครงการพัฒนาในพื้นที่หรือไม่ (%)		การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)		การมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการพัฒนาหรือไม่ (%)	
	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย	ไม่เคย	เคย
ตำบลขวาว	15.9	84.1	40.9	59.1	47.7	52.3
ตำบลเมืองไพร	42.9	57.1	69.6	30.4	81.3	18.8
รวม	31.0	69.0	57.0	43.0	66.5	33.5
ค่าความสัมพันธ์	$\chi^2 = 16.730$ df = 1 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 16.600$ df = 1 Sig. < 0.001 n = 200		$\chi^2 = 24.859$ df = 1 Sig. < 0.001 n = 200	

5.3 เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

เรื่องการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ในเรื่อง การรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้านมากที่สุด ($\chi^2 = 8.573$, Sig. = 0.036) ซึ่งทั้งสองตำบลมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยพอกัน รองลงมาได้แก่ การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้รอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ และทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

ส่วนในเรื่อง การกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์ อบต. จัดให้มีการขุดลอกหนองปลาคุณในบริเวณที่ตื้นเขินมากที่สุด ($\chi^2 = 22.435$, Sig. = 0.001) รองลงมาได้แก่ อบต. จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำ และอบต. จัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์หนองน้ำ โดยทั้งสองตำบลมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

เรื่อง การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น อบต. ร่วมกับโรงเรียนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ($\chi^2 = 19.139$, Sig. = 0.001) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยทั้งตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร

และในเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมมากที่สุด มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยทั้งสองตำบล ($\chi^2 = 14.475$, Sig. = 0.002) ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของ อบต. ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

หัวข้อ	แผนงานของ อบต. ในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาตุม	ตำบล	ความคิดเห็นของประชาชน				χ^2	Sig.
			มี	น้อย (1)	ปานกลาง (2)	มาก (3)		
4.1	การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึก							
1	ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้าน	ขวาว	45.5	40.9	10.2	3.4	8.573	0.036
		เมืองไพร	61.6	33.0	5.4	0.0		
2	จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ รอบหนองปลาตุม	ขวาว	29.5	50.0	14.8	5.7	21.094	0.001
		เมืองไพร	57.1	37.5	5.4	0.0		
3	ทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หนองปลาตุม	ขวาว	58.0	29.5	12.5	0.0	7.437	0.024
		เมืองไพร	67.0	30.4	2.7	0.0		
4	ส่งเสริมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำของชุมชน	ขวาว	31.8	47.7	18.2	2.3	30.746	0.001
		เมืองไพร	67.0	30.4	2.7	0.0		
5	รณรงค์ไม่ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทิ้งขยะลงในหนองน้ำ	ขวาว	45.5	38.6	14.8	1.1	18.850	0.001
		เมืองไพร	67.9	30.4	0.9	0.9		
6	จัดอบรม สัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ น้ำและสัตว์	ขวาว	46.6	37.5	13.6	2.3	16.095	0.001
		เมืองไพร	66.1	32.1	1.8	0.0		

หมายเหตุ : ตำบลขวาว n = 88 และ ตำบลเมืองไพร n = 112

ตารางที่ 5.5 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของ อบต. ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ (ต่อ)

หัวข้อ	แผนงานของ อบต. ในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาตุม	ตำบล	ความคิดเห็นของประชาชน				χ^2	Sig.
			มี	น้อย (1)	ปานกลาง (2)	มาก (3)		
4.2	การกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์							
7	อบต. จัดให้มีการขุดลอกหนองปลาตุมในบริเวณที่ตื้นเขิน	ขวาว	42.0	39.8	13.6	4.5	22.435	0.001
		เมืองไพร	70.5	26.8	2.7	0.0		
8	อบต. จัดกิจกรรมส่งเสริมท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำ	ขวาว	42.0	44.3	9.1	4.5	18.511	0.001
		เมืองไพร	69.6	26.8	3.6	0.0		
9	อบต. จัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์หนองน้ำ	ขวาว	45.5	37.5	15.9	1.1	16.137	0.001
		เมืองไพร	67.0	30.4	2.7	0.0		
10	อบต. จัดสรรงบประมาณในการรักษาหนองน้ำ	ขวาว	48.9	28.4	19.3	3.4	16.216	0.001
		เมืองไพร	66.1	29.5	4.5	0.0		
11	อบต. จัดกิจกรรมการอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับประชาชน	ขวาว	34.1	42.0	17.0	6.8	24.460	0.001
		เมืองไพร	61.6	34.8	2.7	0.9		
12	อบต. กำหนดให้จัดเก็บขยะในชุมชนและร้านอาหารริมน้ำเป็นประจำ	ขวาว	51.1	34.1	10.2	4.5	11.741	0.008
		เมืองไพร	66.1	31.3	2.7	0.0		
13	อบต. ส่งเสริมให้ประชาชนจัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน	ขวาว	54.5	30.7	14.8	0.0	8.200	0.017
		เมืองไพร	65.2	31.3	3.6	0.0		

หมายเหตุ : ตำบลขวาว n = 88 และ ตำบลเมืองไพร n = 112

ตารางที่ 5.5 แสดงตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 2 ตำบลกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของ อบต. ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ (ต่อ)

หัวข้อ	แผนงานของ อบต. ในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาตูด	ตำบล	ความคิดเห็นของประชาชน				χ^2	Sig.
			มี	น้อย (1)	ปานกลาง (2)	มาก (3)		
4.2	การกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์							
14	อบต. สร้างเครือข่ายอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับหน่วยงานอื่น	ขวาว	54.5	28.4	17.0	0.0	12.508	0.002
		เมืองไพร	66.1	31.3	2.7	0.0		
4.3	การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น							
15	อบต. ร่วมกับ โรงเรียนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ขวาว	40.9	38.6	14.8	5.7	19.139	0.001
		เมืองไพร	59.8	37.5	0.9	1.8		
16	อบต. ร่วมกับสาธารณสุขให้ความรู้ด้านสุขอนามัย	ขวาว	37.5	42.0	17.0	3.4	20.229	0.001
		เมืองไพร	59.8	37.5	1.8	0.9		
17	อบต. ร่วมกับหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์หนองปลาตูด	ขวาว	46.6	31.8	19.3	2.3	23.609	0.001
		เมืองไพร	61.6	37.5	0.9	0.0		
4.4	การมีส่วนร่วมของประชาชน							
18	ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาตูด	ขวาว	48.9	37.5	12.5	1.1	14.475	0.002
		เมืองไพร	64.3	34.8	0.9	0.0		
19	สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์หนองน้ำ	ขวาว	55.7	30.7	11.4	2.3	10.824	0.013
		เมืองไพร	63.4	34.8	1.8	0.0		

หมายเหตุ : ตำบลขวาว n = 88 และ ตำบลเมืองไพร n = 112

5.4 วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่

การวิเคราะห์พื้นที่เพื่อทราบถึงศักยภาพและความเหมาะสมในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ สำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมีคุณลักษณะของพื้นที่ดังนี้ เป็นพื้นที่ที่มีการเกิดอุทกภัยและบางบริเวณมีน้ำท่วมซ้ำซาก มีความลาดชันของพื้นที่ประมาณร้อยละ 1-2 โดยขอบเขตของพื้นที่คาบเกี่ยว 2 ตำบล 30 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 80 ตารางกิโลเมตร ด้านโครงการคมนาคม สามารถนำรถเข้าถึงหนองน้ำได้ มีถนนลาดยางผ่าน ถนนรอบหนองน้ำเป็นลูกรัง และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลายด้าน เช่น เกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในพื้นที่ศึกษาและระบบการบริหารจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ และชุมชนโดยรอบ อธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1. โอกาส

- ที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเสลภูมิมากนัก และติดถนนสายหลักคือ ถนนแจ้งสนิท ซึ่งเป็นถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดยโสธร เหมาะที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- การคมนาคมและการเข้าถึงพื้นที่ สะดวกสบาย สามารถนำรถเข้าถึงหนองน้ำได้ มีถนนลาดยางผ่าน
- พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 33 ล้านลูกบาศก์เมตร เหมาะแก่การเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเหมาะแก่การอยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลากหลายชนิด
- ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ใช้ประโยชน์โดยเป็นแหล่งอาหารเพื่อยังชีพ เพื่อการเกษตร เป็นแหล่งน้ำเพื่อการประปาของชุมชน และเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็นต้น
- เนื่องจากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำทำให้มีนกน้ำจำนวนมากอาศัยอยู่ และมีนกเป็ดน้ำอพยพมาในพื้นที่ช่วงฤดูหนาวปีละประมาณหลายหมื่นตัวทุกปี
- องค์การบริหารส่วนตำบลมีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ
- ในฤดูน้ำหลากพื้นที่หนองปลาคุณทำหน้าที่ในการรองรับหรือพักชะลอการไหลบ่าของน้ำที่มีขนาดกว้างใหญ่แห่งหนึ่ง
- มีการทำแผนงานเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกเพื่อเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชน

- องค์การบริหารส่วนตำบลมีการของบประมาณจากหน่วยงานนอกเพื่อสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- มีแนวคิดสนับสนุนการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาชุมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และชมนกอพยพในช่วงฤดูหนาว โดยต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อ่อนไหว

2. ข้อจำกัด

- มีปัญหาเรื่องการแบ่งเขตพื้นที่ปกครองทำให้องค์การบริหารส่วนตำบล ขาวและตำบลเมืองไพรไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่
- มีการลักลอบล่าสัตว์ เช่น นกกระยาง นกเป็ดน้ำ เป็นต้น
- โครงการขุดลอกและสร้างคันฝายกั้นน้ำรอบหนองที่ไม่ระมัดระวัง มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและทำลายสภาพแวดล้อมเดิมของพื้นที่ชุ่มน้ำ
- สภาพอากาศ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตบางอย่างสูญพันธุ์ไป และความหลากหลายทางชีวภาพลดลงอย่างรวดเร็ว
- ประชาชน (ภาคเอกชน) และผู้บริหารงานภาครัฐมีความต้องการให้มีการขุดลอกหนองน้ำและกำจัดวัชพืช เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- กฎหมายหรือระเบียบบังคับบางฉบับไม่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล
- ขาดนโยบายและแผนงานของหน่วยงาน หรือการนำความสำคัญของชุมชน ความสำคัญและระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ เข้าไปบรรจุในหลักสูตรท้องถิ่น

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษา : พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลา
คูณ อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์
พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน 2) ศึกษานโยบายและแผนงานขององค์การบริหาร
ส่วนตำบลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน ตลอดจนความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่
ศึกษา 3) เสนอแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแก่องค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงเป็น
ข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาพื้นที่ต่อไป มีข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่
ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ เอกสารต่าง ๆ และการเก็บ
แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนาและสถิติเพื่อ
หาความสัมพันธ์โดยการทดสอบด้วยค่าไคว์สแควร์ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1 สรุปสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน

6.2 สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปรจากแบบสอบถาม

6.3 สรุปศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคูณ

6.4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวคิดบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4
ประเด็น ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม คำนึงถึงความสัมพันธ์กันในระบบ
นิเวศ

2. การบริหารจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

3. การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยที่ให้
ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

4. การบริหารจัดการทรัพยากรโดยองค์การส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้าง
ความตระหนักแก่ชุมชนให้มีพลังสำหรับรักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

6.5 ข้อเสนอแนะ

6.6 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

6.1 สรุปสภาพทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน

จากการสำรวจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสภาพปัญหา ของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ มีการเกิดน้ำท่วมในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณในฤดูน้ำหลากของทุกปี โดยมีระยะเวลาการท่วมขังของน้ำน้อยกว่า 1 เดือน หรือนานกว่านั้นหากเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง จากการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำอย่างไม่เข้าใจเรื่องระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจและรายได้เป็นหลัก โดยร้านอาหารแพริมน้ำและรีสอร์ทที่ส่งผลกระทบต่อหนองน้ำ จากโครงการขุดลอกคันฝายกั้นน้ำ การกำจัดวัชพืชและพืชลอยน้ำที่มีจำนวนมาก (ทำให้น้ำเน่าเสีย) มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ แหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งอาหารของสิ่งมีชีวิต และปัญหาของขอบเขตพื้นที่ที่ไม่ชัดเจนในการแบ่งพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณให้กับหน่วยงานใดทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถบริหารจัดการและดูแลพื้นที่ได้เท่าที่ควร

ปริมาณน้ำในหนองปลาคุณเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต (ก่อนการสร้างคันฝายกั้นน้ำรอบหนอง) เนื่องจากการกักเก็บน้ำไว้ได้ตลอด จึงทำให้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำในด้านของการใช้เป็นแหล่งอาหาร เช่น การจับปลาด้วยวิธีดั้งเดิม (ด้วยเรือพาย) ลดน้อยลง เพราะอาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

ในปัจจุบันร้านอาหาร/รีสอร์ทริมน้ำยังคงมีความหนาแน่นน้อย และมีความสวยงามเป็นระเบียบ เพราะอย่างยิ่งไม่มีร้านอาหาร/รีสอร์ทของเอกชนเปิดบริการมากนัก มีเพียงร้านของ อบต. ที่เปิดกิจการมานานแล้ว โดยมีร้านของเอกชนเริ่มก่อสร้างบ้าง แต่อาจไม่มีความสวยงามเป็นระเบียบต่อไป หาก อบต. ไม่สามารถควบคุมและดูแลให้เป็นระเบียบได้

6.2 สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนและความสัมพันธ์ของตัวแปรจากแบบสอบถาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ศึกษาอยู่ในระดับของการมีส่วนร่วมจากระดับต่ำสุด คือ การได้รับข้อมูลข่าวสารของประชาชน สรุปว่าประชาชน ไม่มีส่วนร่วมเลย ไปจนถึงขั้นต่อมาคือ การมีส่วนร่วมโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด การเข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และการให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหนึ่ง โดยพิจารณาจากปัจจัยดังนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในวัยทำงานมีแนวโน้มที่จะได้รับข่าวสารสูงมาก และสูงกว่าผู้ที่มีอายุน้อยและผู้ที่ย่างเข้าวัยทำงานไปแล้ว โดยยังมีรายได้เพิ่มมากขึ้นมักจะมีแนวโน้มได้รับข่าวสาร เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมตัดสินใจมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่อาศัยมา 31-60 ปี ได้รับข่าวสาร เข้าร่วมรับฟังหรือแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมตัดสินใจได้ดีกว่าคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาใหม่เพราะเป็นคนในพื้นที่

ฉบับของมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
ซึ่งได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยว่าให้พิจารณาคดี
การฆ่าคนตายโดยปริยายที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์

๒) ผู้แทนมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
แห่งประเทศไทยได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยว่า
ให้พิจารณาคดีการฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์
เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑ ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนี
คดีแล้ว และขอให้รัฐบาลไทยพิจารณาคดีการฆาตกรรม
ที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑
ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนีคดีแล้ว และขอให้รัฐบาลไทย
พิจารณาคดีการฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์
เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑ ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนี
คดีแล้ว

๓) ผู้แทนมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
แห่งประเทศไทยได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยว่า
ให้พิจารณาคดีการฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์
เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑ ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนี
คดีแล้ว และขอให้รัฐบาลไทยพิจารณาคดีการฆาตกรรม
ที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑
ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนีคดีแล้ว

มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา

ข้อเรียกร้องของมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา ๒ ข้อต่อรัฐบาลไทย ๒.๒

๑) ผู้แทนมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
แห่งประเทศไทยได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยว่า
ให้พิจารณาคดีการฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์
เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑ ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนี
คดีแล้ว และขอให้รัฐบาลไทยพิจารณาคดีการฆาตกรรม
ที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑
ซึ่งผู้ต้องหาได้หลบหนีคดีแล้ว

มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา

ข้อเรียกร้องของมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา ๒ ข้อต่อรัฐบาลไทย ๒.๑

6.3 สรุปศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ

เนื่องจากที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเสลภูมิมากนัก และติดถนนสายหลักคือ ถนนแจ้งสนิท ซึ่งเป็นถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดยโสธร ทำให้การคมนาคมและการเข้าถึงพื้นที่สะดวกสบาย ประชาชนสามารถนำรถเข้าถึงหนองน้ำได้ จึงเหมาะที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 33 ล้านลูกบาศก์เมตร เหมาะแก่การเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเหมาะแก่การอยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลากหลายชนิด ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งอาหารเพื่อยังชีพ ใช้น้ำเพื่อการเกษตร เป็นแหล่งน้ำเพื่อการประปาของชุมชน และเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็นต้น ในฤดูน้ำหลากพื้นที่หนองปลาคุณทำหน้าที่ในการรองรับหรือพักชะลอการไหลบ่าของน้ำที่มีขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง และเนื่องจากหนองปลาคุณเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำจึงทำให้มีนกน้ำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และในช่วงฤดูหนาวของทุกปีจะมีนกเป็ดน้ำอพยพมาอยู่ในพื้นที่ป่าละหลายหมื่นตัว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจึงได้มีนโยบายในการส่งเสริมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ

จากการแบ่งพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตามแผนที่ทหารและแผนที่ของกรมการปกครอง ยังมีปัญหาเรื่องการแบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยงานที่ไม่ชัดเจน และไม่สามารถสรุปได้ว่าจะอ้างอิงจากแผนที่ใดเป็นหลัก ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลขววมและตำบลเมืองไพร ไม่สามารถบริหารจัดการพื้นที่ได้เต็มที่

ในปัจจุบันยังมีการลักลอบล่าสัตว์ เช่น นกกระยาง นกเป็ดน้ำ เนื่องจากโครงการขุดลอกและสร้างคันฝายกั้นน้ำที่ไม่ระมัดระวัง มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและทำลายสภาพแวดล้อมเดิมของพื้นที่ชุ่มน้ำ กอปรกับในปัจจุบันมีปัญหาสภาพอากาศ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตบางชนิดสูญพันธุ์ไป และความหลากหลายทางชีวภาพลดลงอย่างรวดเร็ว ประชาชน (ภาคเอกชน) และผู้บริหารงานภาครัฐมีความต้องการให้มีการขุดลอกหนองน้ำและกำจัดวัชพืช เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงกฎหมายหรือระเบียบบังคับบางฉบับไม่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยยังขาดนโยบายและแผนงานของหน่วยงานหรือการนำความสำคัญของชุมชน ความสำคัญและระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ เข้าไปบรรจุในหลักสูตรท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม มีโครงการจัดทำแผนงานเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกเพื่อเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลมีการของบประมาณจากหน่วยงานนอก เพื่อสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีแนวคิดสนับสนุนการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณเพื่อเป็น

แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และชมนกอพยพในช่วงฤดูหนาว โดยต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อ่อนไหว

6.4 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวคิดบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมคำนึงถึงความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศ

การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม การจัดการทรัพยากรแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศวิทยา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมทั้งในด้านกายภาพและด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

จากการวิจัยพบว่า พื้นที่ทั้งสอง อบต. ยังไม่มีการบริหารจัดการทรัพยากรแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสร้างความสัมพันธ์กันได้ระหว่างวิถีชาวบ้านกับธรรมชาติแบบองค์รวม พบเพียงโครงการจัดงานประเพณีท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นของตำบล เช่น จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีลอยกระทงเพื่อบูชาพระแม่คงคา เทพเจ้าแห่งสายน้ำที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณเท่านั้น แต่ยังไม่มีการวางแผนงานหรือโครงการที่เชื่อมโยงให้การจัดการกิจกรรมประเพณีดังกล่าวส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งน้ำในชุมชนขึ้น กิจกรรมประเพณีดังกล่าวจึงไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากร โดยองค์รวมทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจ ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านยังคงดำเนินต่อไปแบบแยกส่วนระหว่างกายภาพและจิตใจ (ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติในท้องถิ่น)

ดังนั้น แนวทางที่นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมที่สามารถผสมผสานระหว่างความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยให้เกิดความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ คือ 1) ค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพื้นที่แหล่งทรัพยากร หากมีหรือค้นพบความเชื่อหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมา 2) ให้ช่วยกันส่งเสริม ผลักดันให้เกิดขึ้น หรือทำการฟื้นฟู อนุรักษ์ความเชื่อหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วแล้วเหล่านั้น และ 3) ต้องนำไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยการนำความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมายาวนาน มาวิเคราะห์และพิจารณาหาแนวทางประยุกต์ให้เกิดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้มีการริเริ่ม โครงการและถือปฏิบัติสืบต่อไปในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เหมาะสมยั่งยืนในท้องถิ่นได้

ทั้งนี้หลักการบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม จากการทบทวนวรรณกรรมมีความเหมาะสมในการเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถูกกำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 เรื่องบทบาทหน้าที่ตามภารกิจทั้ง 7 ด้าน โดยในหลักการนี้เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่/ภารกิจของท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ คุ้มครอง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

จากการวิจัยพบกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องในประเด็นนี้คือ การห้ามยิงนกเป็ดน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาฉลาม โดยมีการกำหนดกฎ ระเบียบ บทลงโทษโดยประชาชนในชุมชนเอง ซึ่งเป็นการบริหารจัดการโดยการรวมกลุ่มของประชาชนที่มาจากการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด แต่ยังไม่พบกิจกรรมที่เกิดจากการนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด อย่างไรก็ตาม ถือเป็นโอกาสของท้องถิ่นที่ประชาชนให้ความสำคัญต่อความสมดุลของระบบนิเวศ

ดังนั้นแนวทางที่นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องควรนำไปจัดทำแผนพัฒนาและร่วมกันกับชุมชนเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์พร้อมกับการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความตระหนักร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นที่ยั่งยืน

3. การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชนมีส่วนร่วม โดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนโดยประชาชน มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำรูปแบบระบบเหมืองฝาย ลักษณะพิเศษของการจัดการในท้องถิ่นเหล่านี้คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ มีการจัดองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษและปรับผู้กระทำผิดเองและมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยถือเป็นกรรมสิทธิ์รวมของชุมชนเป็นหลัก

จากการวิจัยพบว่า มีกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับประเด็นตามหลักการข้อนี้ คือ ชุมชนมีการจัดวางระเบียบในการจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยชุมชนและสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมมีการจัดการและบทลงโทษปรับผู้กระทำผิดเอง และมีการจัดสรรประโยชน์ร่วมกัน โดยการกำหนดกฎ ระเบียบ บทลงโทษ สำหรับผู้ที่ยังงกเปิดน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด แต่การกำหนดโดยกลุ่มชุมชนนี้ยังไม่ชัดเจนและไม่ใช้การรวมกลุ่มที่มีการตั้งเป็นองค์กรหรือกลุ่มอนุรักษ์ที่เป็นทางการ โดยมีเพียงกิจกรรมเดียวเท่านั้นจึงไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนั้นแนวทางที่นำไปสู่การบริหารจัดการที่ดีนั้นประชาชน ผู้นำชุมชน และองค์กรท้องถิ่นของภาครัฐควรร่วมมือกันร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษและปรับผู้กระทำผิดเอง และมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน โดยถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นหลัก และควรค้นหาวิธีการและการร่างกฎระเบียบเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันทางระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูดเพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมทรัพยากรในพื้นที่ให้คงอยู่สืบไป

4. การบริหารจัดการทรัพยากร โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความตระหนักแก่ชุมชนให้มีพลังสำหรับรักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีการจัดการเพื่อควบคุมการใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากร โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทมากในการสร้างความรู้สึกระชาชนให้มีพลังขึ้นสำหรับหน้าที่รักษา และจัดการใช้ป่า ซึ่งต่างจากการรักษาตามประเพณี แต่ปราศจากองค์กร และไม่มีการต่อสู้กับคนภายนอกจะค่อย ๆ เสื่อมคลายลงไป เช่น กรณีที่มีคณะสงฆ์ประจำตำบลเป็นแกนนำในการจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

ในการบริหารจัดการทรัพยากรในประเด็นสุดท้ายนี้ จากการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับประเด็นคือ องค์กรบริหารส่วนตำบลทั้งสองในท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรที่เป็นไปเพื่อสร้างความรู้สึกระชาชนให้มีพลังขึ้นสำหรับหน้าที่รักษา และจัดการทรัพยากรคือ 1) โครงการปลูกต้นไม้หนึ่งคน หนึ่งต้นหนึ่งฝน เพื่อจัดภูมิทัศน์ให้สวยงาม เป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ 2) โครงการพัฒนาอ่างเก็บน้ำหนองปลาจูดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่ที่ 6, 12 และ 14 โดยปรับปรุงชายหาดหนองปลาจูดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่ที่ 12 เพื่อให้ประชาชนมีที่นันทนาการและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและมีรายได้จากการขายสินค้า แต่ในปัจจุบันยังไม่มีการจัดทำแผนเพื่อการวางแผนและวางแผนเพื่อควบคุมร้านค้าที่มาเปิดบริการบริเวณชายหาดหนองปลาจูด 3) โครงการจัดงานพิธีและรัฐพิธีต่าง ๆ เพื่อสืบสานประเพณีและจัดกิจกรรมในรัฐพิธีที่สำคัญ เช่น จัดงานวันพ่อและวันแม่แห่งชาติ เป็นต้น 4) โครงการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน อบต. เคลื่อนที่ เพื่อให้ประชาชนได้รู้ข่าวสารทางราชการในด้านต่าง ๆ โดยแจกวารสารและแผ่นพับ จัดบอร์ดประกาศเชิญชวน โฆษณาประชาสัมพันธ์และจัดเวทีประชาธิปไตย 5) โครงการก่อสร้าง ปรับปรุงและซ่อมแซมหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเพื่อกระจายข่าวสารต่างๆ ให้ประชาชนได้รับรู้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีองค์กรเป็น

แกนนำในการจัดการตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีการจัดการเพื่อควบคุมการใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากร โดยสร้างความรู้สึกร่วมกันให้มีความรับผิดชอบร่วมกันในการรักษา และจัดการทรัพยากร

6.5 ข้อเสนอแนะ

1. ส่งเสริมให้เกิดการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติประเด็นที่สาม เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อร่วมกันดูแลและอนุรักษ์ป่าบุงป่าทามสำหรับเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เช่น คุแลเพื่อมิให้เกิดการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์หรือเพื่อหาของป่า เช่น การเก็บสมุนไพร เป็นต้น

2. บริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณตามหลักการแบ่งเขตการบริหารจัดการ (Zoning) เป็นกรอบแนวทางการบริหารจัดการแบบองค์รวม โดยเป็นการแบ่งพื้นที่ตามความต้องการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างกว้าง ๆ ตามศักยภาพของพื้นที่ ตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำสามารถแบ่งเขตการบริหารจัดการเป็น 3 เขต ประกอบด้วย

- เขตแกนกลาง (Core Zone) เป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่เปราะบาง เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นถิ่นผสมพันธุ์ วางไข่ ของนกและปลาที่หายาก บริเวณนี้ในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ได้แก่ พื้นที่ที่เป็นพื้นที่น้ำทั้งหมดของหนองปลาคุณ และพื้นที่ป่าบุงป่าทามที่อยู่บริเวณด้านทิศเหนือของหนองปลาคุณ

- เขตกันชน (Buffer Zone) เป็นพื้นที่ที่อยู่รอบเขตแกนกลาง อนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์ทางอ้อม หรือมีความสอดคล้องกับการอนุรักษ์คุณลักษณะที่สำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การท่องเที่ยว การศึกษา วิจัย การจับปลาในบางฤดู เป็นต้น บริเวณนี้ในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ได้แก่ บริเวณสวนป่า สวนสาธารณะ และพื้นที่ป่าบุงป่าทาม เป็นต้น

- เขตรอบนอก (Transition Zone) เป็นพื้นที่ที่เหลือในบริเวณพื้นที่วางแผน มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย หรือการใช้ประโยชน์อย่างเอนกประสงค์ เช่น เป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตรกรรม เป็นต้น บริเวณนี้ในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ได้แก่ พื้นที่ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณจำนวน 2 ตำบลคือ ตำบลขวาวและตำบลเมืองไพร รวมถึงตำบลอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงด้วย และบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม

3. พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรท้องถิ่นตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากร โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความตระหนักแก่ชุมชนให้มีความรับผิดชอบร่วมกันในการรักษา และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพัฒนาหลักสูตรที่สามารถบูรณาการประเด็นที่เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำเข้าสู่การเรียนการสอนในทุกวิชา

ที่สอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรในพื้นที่ให้นักเรียน เพื่อเป็นต้นแบบนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกสำหรับคนในครอบครัวต่อไป

4. ให้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญของชุมชน สำหรับชุมชนที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำอยู่ในท้องถิ่น เช่น วันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก วันพื้นที่ชุ่มน้ำไทย ให้มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำร่วมกัน รวมทั้งเสริมสร้างกิจกรรมคุณก่นและนำเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของหรือคณะทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความรู้สึกรักการเป็นเจ้าของพื้นที่และความภาคภูมิใจ

6.6 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาพบว่ายังมีประเด็นอื่นที่น่าสนใจ และไม่สามารถทำการศึกษาได้ทั้งหมดในครั้งนี้ ต้องการให้ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำค้ำนึ่งถึงประเด็น ดังต่อไปนี้

1. สำรวจชนิดของสิ่งมีชีวิต ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ควรทำการสำรวจความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาพื้นที่ให้ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน
3. ควรให้หน่วยงานทำประชาพิจารณ์กับประชาชนเจ้าของพื้นที่ โดยอาจศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เรียกว่า กระบวนการพัฒนาสร้างสรรค์ AIC (Appreciation Influence Control) ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ว่าควรเป็นอย่างไร จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร และใครควรมีส่วนรับผิดชอบบ้าง เมื่อรู้ข้อบกพร่อง จุดแข็ง จุดอ่อนแล้วควรทำการฝึกอบรมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาข้อยุติในปัญหาเหล่านั้น

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน. 2543. รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ระบบการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย (National Wetlands Classification Workshop in Thailand). กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2537. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2539. ระบบนิเวศแบบป่าบึงน้ำจืดหรือป่าบึงป่าทาม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2547. ป่าบึงป่าทาม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2547. ระบบนิเวศแบบป่าบึงน้ำจืด หรือป่าบึงป่าทาม [Online]. Available [Http:http://www.deqp.go.th/esan/wilds/406/File: index.htm](http://www.deqp.go.th/esan/wilds/406/File:index.htm)
- กรรณิกา ชมดี. 2526. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิศึกษา: โครงการ สารกึ่งตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. 2532. โครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำบึงสะพานจังหวัดชัยภูมิ. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กิตติยา บำบัดภัย. 2543. บทบาทของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ภูมิศึกษา: หนองละเลงเค็ง ตำบลคงเค็ง อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เกษม จันทร์แก้ว. 2527. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิระ จินตบุญกุล. 2536. พื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย. ส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้, สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและกรมป่าไม้. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ คชเสนี. 2544. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2530. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการบริหารพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: บริษัท นวกนก จำกัด.

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. 2535. **สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง.**
สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูษณา ก้อนจันทเทศ. 2537. **การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต**
ตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย: ศึกษาเฉพาะกรณี นิคมสร้างตนเองกระเสียว
จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คาร์ณี คงกลิ่น. 2537. **สภาพนิเวศวิทยาของป่าพรุกับคุณภาพชีวิตประชาชนรอบพื้นที่ ป่าพรุ**
กรณีศึกษา : พื้นที่เขตนุรักษ์ป่าพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ทิมเทคโนโลยี. 2536. **ชีวิตและวิญญาณของคนอีสานในป่าบุ่งป่าทาม.** มติชนรายวัน. หน้า 14.
- เทศบาลตำบลเมืองแกลง. 2546. **โครงการการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม.** ระบุของ.
- เทียมรัตน์ อินทรีย์. 2542. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการปรับปรุงพื้นที่ในเขตนุรักษ์**
เมือง กรณีศึกษา : ชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547. **การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน – เทคนิคและกรณีตัวอย่าง.**
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทนา ศิริประภาศิริ. 2547. **เอกสารประกอบการสอนวิชา สถิติเพื่อการวางแผน.** ภาควิชา
การวางแผนภาคและเมือง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- นาท ตันทวีรุฬ. 2528. **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช.
- นิพันธ์ ศรีคล้าย. 2539. **ศักยภาพในการพึ่งตนเองทางการคลังของเทศบาลของเทศบาลนนทบุรี.**
วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก.
- นิรวาน พิพิธสมบัติ และปิยะ ภิญญา. 2549. **โครงการจัดการและคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำหนองบงคาย**
อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ประไพ. 2536. **“ป่าทามป่าสรรพาหารของชาวอีสาน”.** แนวหน้า. หน้า 2.
- ประสิทธิ์ คุญรัตน์, ไพรัช เคนวิเศษ, เสกสรรค์ ขงวณิชย์ และสำออง หอมชื่น. 2545. **รายงานการวิจัย**
เรื่องการศึกษาสภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ของป่าบุ่งป่าทาม บริเวณลุ่มน้ำมูล
ตอนกลาง. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ปริญญช ติมพะจันทร์. 2543. บทบาทของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการสิ่งแวดล้อม
กรณีศึกษา : จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาสิ่งแวดล้อมมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พัชรี สีโรตส. 2546. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พูนศักดิ์ สักกทัตติยะกุล. 2547. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ. กรุงเทพฯ : โรงเรียนสตรี
ศรีสุริโยทัย.
- แพรววี ศรีโอบฐ์. 2544. ป่าบุ่งป่าทามในวิถีชีวิตของชาวบ้านโนนยาง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.
รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
(กลุ่มมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภัทร์ เทภาสิต. 2549. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด.
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มนัส สุวรรณ. 2539. นิเวศวิทยาของมนุษย์. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์.
- มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช). 2549. ป่าบุ่งป่าทาม “ป่าชายเลนของกลุ่มน้ำแควนอิสาน”.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). ผู้จัดการออนไลน์ [Online].
Available <http://www.manager.co.th>.
- ไมตรี พันธุ์เพ็ง. 2545. การลงทุนระบบสาธารณูปโภคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้
นโยบายกระจายอำนาจ กรณีศึกษา : ความสามารถในการกู้ยืมในโครงการปรับปรุงระบบ
ประปาในเขตเทศบาลตำบลแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณทหารลาดกระบัง.
- ยรรยง ศรีเจริญ. 2547. โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ : การดำเนินการตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่
ชุ่มน้ำ. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ :
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ยุพดี เสตพรรณ. 2544. ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม. ปทุมธานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขตกรง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2545. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 1 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิรัช นิภาวรรณและคณะ. 2531. บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- วิรัตน์ รัตนวิจิตร. 2540. ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา. ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิระศักดิ์ ชูระพ้อคำ. 2547. การศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำหนองขวางเพื่อสาธารณประโยชน์. การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศศิธร บุญภาพ และคณะ. การอนุรักษ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- คันสนีย์ ชูแวว. 2536. พื้นที่ชุ่มน้ำ. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คันสนีย์ ชูแวว. 2537. การจำแนกประเภทของพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญาแรมซาร์. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2540. นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2542. พื้นที่ชุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2545. ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำบึงโขงหลง. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547. รายงานการประชุมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเตรียมรับสหประชาชาติ. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2549. โครงการจัดการและคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ : การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่น้ำร่อง พื้นที่ชุ่มน้ำหนองบงคาย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550. คู่มือการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

- สำนักวิจัย. 2545. โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุทธรา จันทร์านิมิตร. 2546. รายงานการสำรวจและจำแนกพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดร้อยเอ็ด. ส่วนวางแผนทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาที่ดิน สำนักสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน.
- สุเมธ แก้วมณี. 2541. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง. ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลขวาว. 2549. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548 - 2550). ร้อยเอ็ด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลขวาว. 2550. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2551 - 2553). ร้อยเอ็ด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร. 2549. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2548 - 2550). ร้อยเอ็ด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไพร. 2550. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2551 - 2553). ร้อยเอ็ด.
- Amstein, R.S. 1996. A ladder of citizen participation. **Journal of the American Institute of Planner**.35: 216-224.
- Cartanese, Anthony J. and Jame C. Synder. 1988. **Urban planning .2nd** ed. New York : McGraw Hill Book.
- Chandrachai, Wanchai. 1995. **Wetlands Classification in Thailand**. The Proceeding of the Asian Regional Workshop on Public Awareness of Biodiversity in Wetland: Ensuring Local People and Community Participation, 26th-29th September 1994. Nakorn Pathom, Thailand.
- Chapin, F. Stuart. 1965. **Urban Land Use Planning . 2nd** ed. Urbana, Illinois : University of Illinois Press, USA.
- Claire, William H. 1973. **Handbook on urban planning**. New York : Van Nostrand Reinhold.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. 1980. **Participation's Place in Rural Development Seeking Clarity through Specificity**. New York: Cornell Univrsity.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. 1977. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design**, Rural Developmrnt Committee Center for International Studies. Cornell University New York : McGraw Hill Book, Co.Inc.
- Harbour, W. **Basic Concepts of Landscape Ecology and their Application in Land Management**. Physical. Ecol. 27 (Special number):131-146.

- Mitsch and Gosselink. 1986. **Wetlands are a major feature of the Landscape in almost all parts of the world.** [Online] <http://www.co.missoula.mt.us/measures/Riparian.htm>.
- Ramsar Convention Bureau. 2002. **Guidelines for Management Planning for Ramsar site and other wetlands.** IUCN- The World Conservation Union, Gland, Switzerland.
- Ramsar Convention Secretariat. 2004. **Ramsar Handbook for The wise use of wetlands.** 2nd Edition Ramsar Convention Secretariat, Gland, Switzerland.
- Sirichai Ruangkit. 2004. **Nong Bong Kai Strategic Wetland Management Plan, Chiang San District, Chiang Rai Province.** Chiang Rai Province : Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning Danish Agency for Development Assistance (Danida) Implementation of the Ramsar Convention, Management and Protection of Wetland Areas.
- Strahler, A. and Strahler, A. 2000. **Introduction Physical Geography.** 2nd ed. New York: John Wiley and Sons.
- Research Design in Occupational Education.** Oklahoma State University. 2550. [Online] [http://www.okstate.edu/aglagedcm4h/aged5980a/5980/newpage 15.htm](http://www.okstate.edu/aglagedcm4h/aged5980a/5980/newpage%2015.htm).
- Riparian and Wetland Vegetation.** 2550. [Online] <http://www.co.missoula.mt.us/measures/Riparian.htm>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แผนที่พื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดร้อยเอ็ด

35000

500000

1800000

1750000

1700000

1800000

1750000

1700000

RAI	AREA	
	HA	PERCENT
37,378	5,980	0.72
51,547	8,248	0.99
4,074,669	651,947	78.55
407	65	0.01
12,539	2,006	0.24
897	144	0.02
7,765	1,242	0.15
22,310	3,570	0.43
152	24	0.01
243	39	0.01
1,141	183	0.02
1,999	320	0.04
976,109	156,177	18.81
5,187,156	829,945	100.00

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามความ

แบบสอบถามความคิดเห็น

เรื่อง แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ธรรมชาติศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด , 2550.

ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

กรุณาตอบคำถามโดยทำเครื่องหมาย หน้าตัวเลือกที่ท่านเห็นว่าเหมาะสม

วันที่ทำการเก็บข้อมูล ว/ด/ป..... ชื่อชุมชน..... หมู่ที่.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

- 1.เพศ ชาย (0) หญิง (1)
- 2.อายุ ต่ำกว่า 15 ปี (1) 16-30 ปี (2)
 31- 45 ปี (3) 46- -60 ปี (4)
 61 ปีขึ้นไป (5)
- 3.ระดับการศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ (1) ประถมศึกษา (2)
 มัธยมศึกษา (3) อาชีวศึกษา (4)
 ปริญญาตรี (5) สูงกว่าปริญญาตรี (6)
- 4.อาชีพ แม่บ้าน (1) นักเรียน /นักศึกษา (2)
 รับจ้างทั่วไป (3) รับราชการ (4)
 เกษตรกรรม (5) รัฐวิสาหกิจ (6)
 พนักงานบริษัท/ลูกจ้างบริษัทเอกชน (7) ค้าขาย (8)
- 5.รายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท (1) 5,001-10,000 บาท (2)
 10,001-15,000 บาท (3) 15,001 บาทขึ้นไป (4)
- 6.ระยะเวลาอยู่อาศัย ปี

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์ของประชาชนจากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด

การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด	ระดับการใช้ประโยชน์				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
การประมง (ใช้อุปกรณ์จับปลาขนาดใหญ่)					
การเกษตร เช่น ทำนา ปลูกผักสวนครัว เป็นต้น					
การเลี้ยงสัตว์					
การท่องเที่ยว					
ประปาหมู่บ้าน					
การจัดกิจกรรม/ประเพณีต่างๆของท้องถิ่น เช่น ลอยกระทง แข่งเรือ เป็นต้น					
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน					
แหล่งอาหารของชุมชน เช่น จับปลาหรือคกปลาเป็นอาหาร					
เก็บสมุนไพร					
แหล่งความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ					
แหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่น การเก็บไม้มาทำฟืน หรือเผาถ่านขาย					
การนำไม้มาสร้างบ้าน					

ส่วนที่ 3 ปัญหาและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด

1. บริเวณรอบๆพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด มีน้ำท่วมหรือไม่

() ไม่มี () มี

2. ระยะเวลาในการท่วมขังของน้ำ เมื่อเกิดน้ำท่วมในพื้นที่นานเท่าใด

() น้อยกว่า 1 เดือน () 1 เดือน () มากกว่า 1 เดือน

5. ปริมาณน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด เมื่อเปรียบเทียบกับ 5 ปีที่แล้วเป็นอย่างไร

() เพิ่มขึ้น ระบุ.....

() เท่าเดิม ระบุ.....

() ลดลง ระบุ.....

6. ชนิดของนกที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด มีอะไรบ้าง

.....

7. ชนิดของปลาที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด มีอะไรบ้าง

.....

8. ชนิดของพืชที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด มีอะไรบ้าง

.....

9. สัตว์น้ำอื่น ๆ ที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด มีอะไรบ้าง

.....

10. ท่านคิดว่าแนวโน้มการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณ ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอย่างไร
 พัฒนาเพิ่มขึ้นมาก เท่าเดิม พัฒนาลดลง
11. ท่านคิดว่าสภาพแวดล้อมปัจจุบันในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณที่พบเห็นตามความรู้สึกของท่านเป็นอย่างไร
 ดี ปานกลาง น้อย ต้องปรับปรุง
12. ท่านคิดว่าถ้ามีการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณให้เป็นพื้นที่สวยงามและพัฒนาพื้นที่บางส่วนเป็นแหล่งท่องเที่ยวท่านเห็นด้วยหรือไม่
 เห็นด้วย เฉยๆ ไม่เห็นด้วย
13. ท่านทราบหรือไม่ว่าในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณมีการสร้างร้านอาหาร/แพริมน้ำ
 ทราบ ไม่ทราบ (ไปตอบข้อ 16)
14. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการสร้างร้านอาหารบริเวณริมน้ำหนองปลาคุณในปัจจุบัน
 เห็นด้วย เฉยๆ ไม่เห็นด้วย
15. ท่านคิดว่าบริเวณริมน้ำหนองปลาคุณมีความหนาแน่นของร้านค้า/ร้านอาหารมากน้อยเพียงใด
 หนาแน่นมาก หนาแน่นน้อย หนาแน่นปานกลาง
16. ท่านคิดว่าร้านค้า/ร้านอาหารมีความเป็นระเบียบมากน้อยเพียงใด
 ไม่เป็นระเบียบมาก ไม่เป็นระเบียบ
 เฉยๆ สวยงามเป็นระเบียบ
 สวยงามเป็นระเบียบมาก
17. ในชุมชนของท่านมีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาคุณหรือไม่
 ไม่มี มี ชื่อกลุ่ม.....

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อบทบาท/แผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด

บทบาท/แผนงานของ อบต. ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด	ระดับความคิดเห็น					
	ไม่มี	มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	หมายเหตุ
1.การรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก						
1.1 ทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ						
1.2 ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้าน						
1.3 จัดนิทรรศการในโอกาสต่างๆ						
1.4 จัดอบรม สัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ น้ำ และสัตว์						
1.5 จัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้รอบๆหนองปลาจูด						
1.6 รณรงค์ไม่ให้หนักท้องเที่ยวและประชาชนทิ้งขยะลงในหนองน้ำ						
1.7 ส่งเสริมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำของชุมชน						
2. การกำหนดแผนงานและกิจกรรมการอนุรักษ์						
2.1 อบต. จัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์หนองน้ำ						
2.2 อบต. จัดสรรงบประมาณในการรักษาหนองน้ำ						
2.3 อบต. จัดกิจกรรมการอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับประชาชน						
2.4 อบต. จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆในพื้นที่ชุ่มน้ำ						
2.5 อบต. จัดให้มีการขุดลอกหนองปลาจูดในบริเวณที่คั่งเงิน						
2.6 อบต. จัดให้มีกิจกรรม/อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย และป้องกันไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่หนองน้ำแก่ชุมชนและร้านอาหารริมน้ำ						
2.7 อบต. กำหนดให้มีการจัดเก็บขยะในชุมชน และร้านอาหารริมน้ำเป็นประจำ						
2.8 อบต. ส่งเสริมให้ชุมชนจัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน						
2.9 อบต. สร้างเครือข่ายอนุรักษ์หนองน้ำร่วมกับหน่วยงานอื่น						
3. การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น						
3.1 อบต. ร่วมกับ โรงเรียนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						
3.2 อบต. ร่วมกับสาธารณสุขให้ความรู้แก่ชุมชนในด้านสุขอนามัย						
3.3 อบต. ร่วมกับหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์หนองปลาจูด						
4. การมีส่วนร่วมของประชาชน						
4.1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองปลาจูด						
4.2 สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์หนองน้ำ						
4.3 ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์หนองน้ำ						
4.4 ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์หนองน้ำ						

ภาคผนวก ค
อำนาจหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล

อำนาจหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล
และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546

องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (มาตรา 66) ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้(มาตรา67)

(1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
(2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และ ที่สาธารณะรวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

(3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ

(4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

(6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

(7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

(9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณ หรือ บุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบล อาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้ (มาตรา 68)

(1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร

(2) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น

(3) ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ

(4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ

(5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์

(6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว

(7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร

(8) การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

(9) หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล

(10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม

(11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

(12) การท่องเที่ยว

(13) การผังเมือง

นอกจากที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะสามารถดำเนินการ ภายในเขตของตนเองแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบล ยังอาจสามารถทำกิจการ นอกเขต ได้หรือร่วมกับสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อกระทำการกิจการร่วมกันได้ ทั้งนี้เมื่อได้รับความยินยอมจากสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้อง และกิจการนั้น เป็นกิจการที่จำเป็นต้องทำ และเป็นการเกี่ยวเนื่องกับกิจการที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของตน (มาตรา 73) นอกจากอำนาจหน้าที่ซึ่งได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ยังมีการรับรองและกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 อีก มีทั้งหมด 31 ข้อ ประกอบด้วย

- (1) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
- (2) การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำและทางระบายน้ำ
- (3) การจัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และที่จอดรถ
- (4) การสาธารณสุขูปโภคและการก่อสร้างอื่นๆ
- (5) การสาธารณสุขูปโภค
- (6) การส่งเสริม การฝึก และประกอบอาชีพ
- (7) การพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุน
- (8) การส่งเสริมการท่องเที่ยว
- (9) การจัดการศึกษา
- (10) การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็ก สตรี คนชรา และ

ผู้ด้อยโอกาส

- (11) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดี

ของท้องถิ่น

- (12) การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่
- (13) การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- (14) การส่งเสริมกีฬา
- (15) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน
- (16) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
- (17) การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
- (18) การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย

- (19) การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัวและการรักษาพยาบาล
- (20) การจัดให้มีและควบคุมสุสานและ ฌาปนสถาน
- (21) การควบคุมการเลี้ยงสัตว์
- (22) การจัดให้มีและควบคุมการฆ่าสัตว์
- (23) การรักษาความปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและการอนามัย โรงมหรสพ และสาธารณสุข สถานอื่นๆ
- (24) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (25) การผังเมือง
- (26) การขนส่งและการวิศวกรรมจราจร
- (27) การดูแลรักษาที่สาธารณะ
- (28) การควบคุมอาคาร
- (29) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- (30) การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและรักษาความปลอดภัย
- (31) กิจการอื่นใดที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้ให้อำนาจแก่องค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะราชการส่วนท้องถิ่น และประธานกรรมการบริหารในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น ดังนี้

1. การกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่น โดยให้อำนาจออกข้อบังคับ ดังต่อไปนี้
 - 1.1) ห้ามการถ่ายเท ทิ้ง หรือทำให้มีขึ้นในที่ หรือทางสาธารณะซึ่งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยนอกจากในที่ที่ราชการส่วนท้องถิ่นจัดไว้ให้
 - 1.2) กำหนดให้มีที่รองรับสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามที่หรือทางสาธารณะ และสถานที่เอกชน
 - 1.3) กำหนดวิธีเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย หรือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครอง อาคารที่ใดๆปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย สุขลักษณะตามสภาพ หรือลักษณะการใช้อาคารหรือสถานที่นั้นๆ
 - 1.4) กำหนดค่าอัตราค่าธรรมเนียมการให้บริการของราชการส่วนท้องถิ่นในการเก็บขนสิ่งปฏิกูลมูลฝอยไม่เกินอัตราตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

1.5) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเก็บเงิน และกำจัดสิ่งปฏิกูล มูลฝอยเพื่อให้ผู้ได้รับอนุญาตปฏิบัติ ตลอดจนกำหนดอัตราค่าบริการชั้นสูงตามลักษณะการให้บริการที่ผู้ได้รับใบอนุญาตจะพึงเรียกเก็บได้

1.6) กำหนดการอื่นใดที่จำเป็นเพื่อให้ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์

2. สัญลักษณ์อาคารตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 21 และมาตรา 22 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของอาคารไว้ดังนี้

2.1) เมื่อปรากฏแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นได้ว่าอาคารหรือส่วนอาคารใดหรือ สิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งต่อเนื่องกับอาคาร มีสภาพชำรุดทรุดโทรม หรือปล่อยให้มิมีสภาพกรุงรังจนเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัย หรือมีลักษณะ ไม่ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์ของการใช้เป็นที่อยู่อาศัย ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจในการออกคำสั่งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารนั้น แก้ไขเปลี่ยนแปลง รื้อถอน อาคารหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งต่อเนื่องกับอาคารทั้งหมดหรือบางส่วนหรือจัดการอย่างอื่นตามความจำเป็น

2.2) เมื่อปรากฏแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นได้ว่า อาคารใดมีสินค้าเครื่องเรือน หรือสัมภาระสะสมไว้มากพอสมควร หรือจัดเก็บสิ่งของเหล่านั้นซับซ้อนกันเกินไปจนอาจเป็นเหตุที่อยู่อาศัยของสัตว์ให้โทษใดๆ หรืออาจเป็นอันตรายต่อผู้อยู่อาศัยให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีอำนาจในการออกคำสั่งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองย้ายสินค้า เครื่องเรือนสัมภาระออกจากอาคารนั้น หรือให้จัดสิ่งของเหล่านั้นเสียใหม่เพื่อมิให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือให้ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์ หรือให้กำจัดสัตว์ซึ่งเป็นพาหะของ โรคภายในเวลาที่กำหนดให้ตามสมควร

● เหตุรำคาญ

ตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นในการห้ามผู้ใดผู้หนึ่งก่อเหตุรำคาญ ในที่หรือทางสาธารณะหรือสถานที่เอกชน รวมทั้งระงับเหตุรำคาญ ตลอดจนการดูแล ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน ทางบก ทางน้ำ ทางระบายน้ำ คู คลอง และสถานที่ต่างๆ ได้ ในกรณีที่มีเหตุรำคาญเกิดขึ้นในสถานที่เอกชน ให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีอำนาจในการออกคำสั่งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองสถานที่นั้นในการระงับเหตุรำคาญภายในเวลาอันสมควร

● การควบคุมการเลี้ยงสัตว์หรือปล่อยสัตว์ต่างๆ ตามมาตรา 30 แห่ง

พระราชบัญญัติ การสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้อำนาจเจ้าพนักงานท้องถิ่นพบสัตว์ในที่หรือทางสาธารณะ โดยไม่ปรากฏเจ้าของ ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจกักสัตว์ดังกล่าวไว้เป็นเวลาอย่างน้อย 30 วัน เมื่อพ้นกำหนดแล้วยังไม่มีผู้ใดมาแสดงหลักฐานการเป็นเจ้าของเพื่อรับสัตว์คืนให้สัตว์นั้น ตกเป็นของราชการส่วนท้องถิ่น

- กิจการที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้อำนาจแก่ราชการส่วนท้องถิ่นออกข้อบังคับตำบล เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไข สำหรับผู้ดำเนินกิจการปฏิบัติตาม

ตามพระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 มาตรา 9 กำหนดว่า ในที่สาธารณะ ถ้าปรากฏสุนัขใด ไม่มีเครื่องหมายประจำสัตว์หรือมีแต่เครื่องหมายประจำตัวปลอม ให้เจ้าพนักงานส่วนท้องถิ่นมีอำนาจจับสุนัขเพื่อกักขัง ถ้าไม่มีเจ้าของมารับคืนใน 5 วัน ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจทำลายสุนัขนั้นได้ มาตรา 10 กำหนดว่าเมื่อสุนัขใดมีอาการ โรคพิษสุนัขบ้าให้เจ้าของแจ้งต่อพนักงานท้องถิ่นภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่มีอาการ

ประวัติผู้เขียน

นางสาววิชาภรณ์ สุทธิประภา เกิดเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนสตรีศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2540 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม ภาควิชาเทคโนโลยีชีวภาพ คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2544 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปี พ.ศ. 2547 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ในปี พ.ศ. 2552